

Kooskõlastustabel Vabariigi Valitsuse protokollilise otsuse eelnõule „Noortevaldkonna arengukava 2021-2035“

	Kooskõlastaja/ettepaneku esitaja	Märkus/ettepanek	HTMi seisukoht
1.	Riigikantselei	Arengukava eelnõu sissejuhatuses on mainitud seost strateegiaga „Eesti 2035“ ning põhjalikum haakuvus on kajastatud peatükis „Seosed teiste valdkondlike arengukavadega“. Kuna strateegia „Eesti 2035“ seab Eesti pikaajalised strateegilised sihid valdkondade üleselt, palume strateegia „Eesti 2035“ sihtidest lähtumise välja tuua ka dokumendi peatükis „Arenguraamistik ja läbivad põhimõtted“.	Arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 9: „Koosmõju saavutamiseks on vajalik erinevate valdkondade ning valitsemistasandite teadlikkuse suurendamine noortepoliitikast, sh lähtudes noortevaldkonna uue perioodi kavandamisel riikliku strateegia „Eesti 2035“ ning Haridus- ja Teadusministeeriumi poliitikavaldkondade visioonidokumendi „Tark ja tegus Eesti 2035“ tulemist kui ka arvestades valdkonna arengukava panust ÜRO säästva arengu eesmärkide saavutamisse.“
2.	Riigikantselei	Arengukava lisas nr 4 on välja toodud noortevaldkonna arengukava panus ÜRO säästva arengu eesmärkide elluviimisesse. Palume lisaks mainitud tabelile viidata ÜRO säästva arengu eesmärkide saavutamise olulisusele ka arengukava dokumendi sissejuhatuses või peatükis „Arenguraamistik ja läbivad põhimõtted“.	
3.	Riigikantselei	Soovitame muuta arengukava struktuuri ja peatükkide järjekorda, tuues arengukava visiooni ja eesmärgid välja dokumendi alguses, võimalusel pärast sissejuhatavat peatükki. Hetkel on arengukava mõõdikud välja toodud eraldi peatükis. Soovitame mõõdikuid kajastada pigem arengukava üldeesmärgi ja alaeesmärkide juures sidudes eesmärgid ja neid mõõtvad indikaatorid ühtseks tervikuks.	Osaliselt arvestatud. Liigutasime mõõdikud strateegiliste eesmärkide juurde. Meie hinnangul toetab arengukava praegune struktuur paremini visiooni ja eesmärkide loogika mõistmist ning selgust lugeja jaoks.
4.	Riigikantselei	Arengukava eelnõus välja toodud tegevused on valdavalt üldsõnalised ning oma olemuselt pigem tegevuspõhimõtted. Kuigi konkreetsed meetmed kavandatakse arengukava programmide tasandil, soovitame arengukava eelnõu tekstis tegevuste sõnastust konkretiseerida ning võimalusel välja tuua, milliseid poliitikainstrumente (nt õiguslikud, kommunikatiivsed jne) on tegevuste raames kavas rakendada.	Osaliselt arvestatud. Tegevuste sõnastusi on läbivalt parandatud. Nagu märkuses viidatud, siis tegevuste konkretiseerimine ning asjakohaste poliitikainstrumentide valik on ette nähtud programmi tasandil.
5.	Riigikantselei	Valdkonna arengukava planeeritud kestuseks on Vabariigi Valitsuse määruse „Valdkonna arengukava ja programmi	Arvestatud. Lisatud sõnastus seletuskirja lk 2: „Tulenevalt

		koostamise, elluviimise, aruandluse, hindamise ja muutmise kord“ alusel üldjuhul 7–10 aastat, mis on kohane keskpikale planeerimisperioodile. Palume arengukava seletuskirjas välja tuua, miks on käesoleva arengukava eelnõu puhul valitud kestuseks 15 aastat.	piiratumatest õigustest ning võimalustest vajavad noored eraldi tähelepanu ning võimalusi avastamiseks ja katsetamiseks. Võttes arvesse, et 7-26 aastaste noorte osakaal (21% Eesti rahvastikust) püsib prognooside kohaselt aastani 2035 ajaloo madalaimal tasemel, on oluline tagada kõigile noortele avarad arenguvõimalused, turvatunne ja kindel tugi loomaks keskkond, milles noor soovib riigi arengusse panustada ning seda edasi viia. Noored on meie riigi püsijäämise võti, nende loovus ja kodanikupanus viib ühiskonda edasi ning neile on vaja pöörata tähelepanu nüüd ja praegu. Oluline on hõlmata kõik eluvaldkonnad ning juhinduda pikaajalisest ja terviklikust vaatest, mis koosmõjus riikliku strateegiaga „Eesti 2035“ töötaks noorte heaks.“
6.	Riigikantselei	Arengukava eelnõus on välja toodud, et arengukava elluviimist ja aruandlust toetab laiapõhjaline juhtkomisjon. Kuigi juhtkomisjoni koosseisu võib minister vajaduse järgi muuta, palume arengukava tekstis välja tuua ka juhtkomisjoni koosseisu kavandatud organisatsioonide ja asutuste nimed ja juhtkomisjoni indikatiivse suuruse.	Arvestatud. Täpsustatud sõnastust eelnõu lk 18 ning seletuskirja lk 1: „Arengukava elluviimist ja aruandlust toetab laiapõhjaline juhtkomisjon. Komisjoni tööd juhib Haridus- ja Teadusministeerium ning komisjoni kuuluvad Sotsiaalministeeriumi, Justiitsministeeriumi, Siseministeeriumi, Kultuuriministeeriumi, Rahandusministeeriumi ning Riigikantselei esindajad. Lisaks on juhtkomisjonis kaalukas roll noorte esindajatel, kaasatakse Haridus- ja Teadusministeeriumi strateegilisi

			partnereid ning valdkonna eksperte. Juhtkomisjoni koosseisu kinnitab haridus- ja teadusminister.“
7.	Riigikantselei	Samuti palume eelnõus detailsemalt lahti kirjutada, mitu korda ning millal on arengukavale kavandatud arengukava elluviimise hindamine. Kuna valdkondliku arengukava tavapärane kestus on 7–10 aastast, siis soovitame 15 aastat kestva arengukava puhul planeerida arengukava elluviimise hindamine vähemalt kaks korda arengukava kestuse jooksul.	Arvestatud. Lisatud sõnastus eelnõu lk 18: „Arengukava eesmärkide täitmist hinnatakse vähemalt kaks korda arengukava elluviimise perioodil, sh toimub viimane vahehindamine mitte hiljem kui kolm aastat enne arengukava lõppu.“
8.	Riigikantselei	Soovitame dokumendi kujunduses võtta eeskujuks Haridusvaldkonna arengukava 2021–2035 eelnõu lahenduse, mis toetab eelnõu võtmekohtade visuaalset rõhutamist.	Arvestatud. Pöörame eelnõu kujundamisel tähelepanu võtmekohtade rõhutamisele.
9.	Rahandusministeerium	Arvestades noorte- ja haridusvaldkonna tihedaid seoseid, siis näeme, et otstarbekas on arengukavade arvu vähendada ning noortevaldkonna arengukavas esinevad eesmärgid ja tegevused lõimida haridusvaldkonna arengukavasse.	Mitte arvestatud. Eraldiseisva noortevaldkonna arengukava väljatöötamise vajalikkust kinnitas Vabariigi Valitsuse vastavasisuline otsus 2019. aasta novembris. Pikaajalise ning tervikliku vaate olulisust ja vajalikkust noortevaldkonna eraldiseisval planeerimisel on väljendanud nii rahvusvahelised analüüsid, noortevaldkonna partnerid, erinevad ministeeriumid, kellega noortepoliitika korraldamisel koostööd tehakse kui eelkõige noored ise, kes piiratumatest õigustest ja võimalustest tingituna tähelepanu vajavad.
10.		(Vastus koostööstabelile 17.07) Rahandusministeeriumi koostööstabelis asusime seisukohale, et arvestades noorte- ja haridusvaldkonna tihedaid seoseid, siis näeme, et otstarbekas on arengukavade arvu vähendada ning noortevaldkonna arengukavas esinevad eesmärgid ja tegevused lõimida haridusvaldkonna arengukavasse. Haridus-ja teadusministeerium ei ole selle ettepanekuga arvestanud	Mitte arvestatud. OECD (2018) raport „Youth Stocktaking Report“ märgib, et noortepoliitika on seotud riigi tõhusa toimimisega, demokraatia tulevikuväljavaadete ja arenguga. Ühtlasi soovitab OECD korraldada noortepoliitika strateegilist

		<p>põhjusel, et eraldiseisva noortevaldkonna arengukava väljatöötamise vajalikkust kinnitas Vabariigi Valitsuse vastavasisuline otsus 2019. aasta novembris.</p> <p>Rahandusministeerium jääb seisukohale, et eraldi noortevaldkonna arengukava loomine ei ole otstarbekas.</p>	<p>planeerimist eraldiseisvalt, mida kinnitab ka OECD riikide trend.</p> <p>Noortepoliitika on erinevaid eluvaldkondi läbiv poliitika. Sealjuures on noortevaldkond horisontaalne ja sektoriteülene, käsitledes noort tervikvaates (sihtgrupipõhine, mitte teemapõhine lähenemine), arvestades noore ees seisvaid väljakutseid ning probleeme, sh töötus, mitteosalemine hariduses, vaesus, vähene esindatus ning piiratud osalusvõimalused demokraatlikes protsessides jmt.</p> <p>Noortevaldkonna arengukava tegevuste ulatus on lai, hõlmates erinevaid haldusalasid, samuti KOV ning erasektori korraldajate tegevust.</p> <p>Sellises ulatuses tegevuse koordineerimine on mõjusam VV tasandi tervikvaatena, mitte killustunult erinevate arengukavade alategevustena või lõimituna osana ühe valdkonna juurde. Kaasates valdkondlike partnereid ja KOVe, sõnastab eraldiseisev arengukava valdkonna jaoks tervikliku visiooni ning tegevussuunad, millest lähtuvad ka KOVid kui noorsootöö kohaliku tasandi põhilised panustajad. Seetõttu on VV tasandi kokkulepe sellisel kujul vajalik ning selle sobivust kinnitab ka varasemate arengukavade tulemuslik elluviimine.</p>
11.	Rahandusministeerium	<p>Palume selgitada, kuidas on arengukava maksumuse prognoosides saadud riigi eelarvestrateegia (RES) 2021-2024 perioodi noortevaldkonna rahastamise tõus ca 37 mln eurot,</p>	<p>Arvestatud. Viide RESile on eemaldatud.</p>

		arvestades, et RES 2021-2024 ei ole Vabariigi Valitsuses arutamisel ja koostamisel olnud. Palume rahastamise prognoosist eemaldada RES-ile viide või tuua selgelt välja, millistest tegevustest antud tõus riigi eelarvestrateegias peaks ette nähtud olema.	
12.	Rahandusministeerium	Ühe väljakutsena järgmiseks perioodiks võiks lisada formaalõppe ja mitteformaalõppe süsteemse koostöö arendamise. Noorsootöö efektiivne toimimine on oluliselt takistatud haridus- ja noorsootöövaldkonna eraldatuse, igapäevategevuste planeerimise ja läbiviimise vähese ühisosa tõttu. Seni on nende kahe noorteolu olulise valdkonna vahel pideva ja efektiivse koostöö loomine olnud väga vaevaline ja edutu. Seetõttu peame seda ka edaspidi üheks suurimaks väljakutseks noorsootöö valdkonnas.	Arvestatud. Arengukavas on läbivalt loodud täiendavaid seoseid formaalhariduse ja mitteformaalse õppe vahel. Lisaks on täpsustatud sõnastust eelnõu lk 10: „Noore andeid, huvisid ja loovust tuleb järjepidevalt tunnustada (sh arvestada mitteformaalses õppes omandatud teadmisi, oskusi ja kogemusi nii formaalhariduses kui tööturul) ja luua täiendavaid tingimusi nende igakülgselt arenguks.“
13.	Rahandusministeerium	Tegevussuuna 2.3 „Võimestatakse noori olema aktiivsed kodanikud.“ ühe tegevusena on seatud „tagades noortele võimalused osaleda esindusdemokraatias, sh valimisea langetamine, et muu hulgas suurendada noorte valimisaktiivsust;“. Toetame küll noorte aktiivset osalust esindusdemokraatias ja valimisaktiivsuse suurendamist, kuid mitte valimisea langetamist. Seatud eesmärgist ei selgu ka, kas valimisea langetamist soovitakse kõikide valmiste osas. Palume antud tegevust arengukavas nii konkreetselt eesmärgiks mitte seada.	Mitte arvestatud. Valimisea langetamine on üks näide selles tegevuses, milleni saab arengukava programmi tasandil jõuda lähtuvalt poliitilisest valmisolekust.
14.		(Vastus kooskõlastustabelile 17.07) Ei toeta eesmärki valimis- ja kandideerimisea langetamisest. Vastava märkuse esitasime ka kooskõlastusringil, et toetame küll noorte aktiivset osalust esindusdemokraatias ja valimisaktiivsuse suurendamist, kuid mitte valimisea langetamist ning tegime ettepaneku antud tegevust arengukavas nii konkreetselt eesmärgiks mitte seada. Lisaks on kooskõlastusringilt lisandunud ettepanek ka kandideerimisea langetamisest.	Arvestatud. Vastavad viited on eelnõust eemaldatud.

15.	Rahandusministeerium	Tegevussuuna 2.3. „Võimestatakse noori olema aktiivsed kodanikud:“ ühe tegevusena on seatud „tagades kohalikes omavalitsustes noorte omaalgatuste toetamise;“. Juhime tähelepanu, et omavalitsuse eelarvelised otsused, projektitoetuste eraldamine ja vastavate reeglite seadmine on omavalitsuse sisekorralduse küsimus. Seetõttu ei saa arengukavas seada tegevusena, et läbivalt kõikides omavalitsustes tagatakse vastav toetus. See eeldaks kokkulepet kõikide omavalistustega. Eesmärgiks saab seada praktikate jagamist vmt.	Arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 14: „2.3. (3) toetades noorte omaalgatusi kohalikul tasandil;“
16.	Rahandusministeerium	Tegevussuuna 3.1. „Tagatakse kvaliteetse noorsootöö regionaalne kättesaadavus“ ühe tegevusena on seatud „tagades all on välja toodud 18–26-aastastele noortele võimaluse osaleda noorsootöö tegevustes võrdselt teiste eärühmadega, sh tulumaksuvabastus 18–26-aastaste osalusele huvikoolide tegevuses“. Juhime tähelepanu, et maksupoliitika kujundamine peaks jääma maksustamist puudutavatesse strateegilistesse dokumentidesse. Seega paluksime arengukavas välja tuua viide sellele.	Osaliselt arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 15: „3.1.(9) toetades 18–26 aastaste noorte võimalusi osaleda noorsootöö tegevustes (sh noorte huvihariduses) võrdselt teiste eärühmadega, mh kaaludes maksupoliitika kujundamisel tulumaksuvabastuse kehtestamist 18–26 aastaste osalusele huvikoolide tegevuses.“
17.		(Vastus kooskõlastustabelile 17.07). Ei toeta tulumaksuvabastuse kehtestamist noorte huvikoolides osalemisel. <ul style="list-style-type: none"> • Maksupoliitika kujundamine peaks jääma maksustamist puudutavatesse strateegilistesse dokumentidesse, mistõttu tuleb noortevaldkonna arengukava 2021-2035 eelnõu lk 15 olevas tekstis tegevuse 3.1 viimases punktis sellisele strateegilisele dokumendile viidata või selle puudumisel jätta eelnõust välja tekst „...“, mh kaaludes maksupoliitika kujundamisel tulumaksuvabastuse kehtestamist 18–26 aastaste osalusele huvikoolide tegevuses“; • Tulumaksuvabastuste kohaldamine regionaalselt erinevalt ei ole otstarbekas ega efektiivne, selliseid maksuvabastusi on väga raske administreerida ning 	Arvestatud. Parandatud sõnastus eelnõu lk 15: „3.1.(9) toetades 18–26 aastaste noorte võimalusi osaleda noorsootöö tegevustes (sh noorte huvihariduses) võrdselt teiste eärühmadega.“

		<p>sellised maksuvabastused toovad kaasa kuritarvituste suurenemise;</p> <ul style="list-style-type: none"> Kvaliteetse noorsootöö regionaalselt ühtlase kättesaadavuse tagamiseks soovitakse ühe tegevusena toetada 18-26 aastaste noorte võimalusi osaleda noorsootöö tegevustest võrdselt teiste eärühmadega, kuid tulumaksuvabastuse seos nii selle tegevuse kui ka tegevussuunaga on arusaamatu. 	
18.	Rahandusministeerium	<p>Tegevussuuna 3.1 „Tagatakse kvaliteetse noorsootöö regionaalne kättesaadavus“ ühe tegevusena on seatud „suunates kohalikke omavalitsusi tagama vähemalt ühe noorsootöö eest vastutava täiskoormusega töötaja olemasolu;“. Juhime tähelepanu, et omavalitsuse asutuste töökorraldus ja -jaotus on sisekorralduse küsimus. Omavalitsusi saab küll juhendada ja nõustada eraldi ametikoha loomisel, kuid ei saa arengukavaga kohustada täiskoormusega noorsootöö valdkonna töötajat tagama. Erinevates omavalitsustes võib tööjaotus erineda.</p>	<p>Selgitus. Tegevuse praegune sõnastus („suunates kohalikke omavalitsusi tagama..“) ei sea omavalitsustele otsest kohustust. Tegevus võib väljenduda mh tähelepanekus viidatud juhendamise või nõustamise vormis.</p>
19.	Rahandusministeerium	<p>Tegevussuuna 3.3. „Soodustatakse noortevaldkonna töötajaskonna (spetsialistid ja juhid, vabatahtlikud ja palgalised) pädevuste arengut ja järelkasvu valdkonna jätkusuutlikkuse tagamiseks“ tegevusena on seatud „kindlustades väärilise töötasu, mis on samaväärne sarnaste spetsialistide palgatasemega.“. Soovime teada, mil viisil on eesmärk kindlustada vääriiline töötasu? Kas eesmärk on seada alammäärad ja/või leida vahendeid palgatoetuseks?</p>	<p>Selgitus. Tegevuse sisustamine on kavandatud arengukava programmi tasandil. Üks võimalik lähenemine on noorsootöötajate palgatoetus, mille katteks HTM varasemate RES läbirääkimiste käigus taotluse on esitanud.</p>
20.	Rahandusministeerium	<p>Tegevussuuna 4.2. „Soodustatakse riskirühmade sotsiaalset kaasatust ning vähendatakse noorte eemale- ja üksijäämise riski“ tegevusena on seatud „tagades noortele vajaliku toe, teenuste (sh nõustamine, jätkutugi, heastamine) kättesaadavuse ja info toe võimaluste kohta;“. Soovime teada, kas eesmärk on NEET noortele suunatud tugimeedet laiendada kõikidele omavalitsustele ja kas selleks on ette nähtud eraldi rahastus?</p>	<p>Selgitus. NEET noorte tugimeede (konkreetselt Noortegarantii tugisüsteem), sh selle rahastamine, kuulub Sotsiaalministeeriumi haldusalasse. Konkreetse tegevusega käsitletakse noortevaldkonna teenuseid, mis on NEET noortele suunatud (sh lõppeval SF perioodil ellu viidud kutselaborid, Kogukonnapraktika programm, „Noorte Tugila“ ning „Hoog Sisse“</p>

			programmid jt). Teenuste maht ning pakkumine sõltuvad otseselt uue perioodi tõukefondide kui ka riigieelarve võimalustest.
21.	Rahandusministeerium	Arengukavast ei nähtu, et oleks kavandatud eraldi meetmeid noorsootöötajate järelkasvu kindlustamiseks väljaspool suuremaid tõmbekeskuseid, kus noorsootöötajate järelkasvu probleem on eriti terav.	Arvestatud. Täpsustatud on väljakutse nr. 8 sõnastust eelnõu lk 11. Lisaks toob tegevussuund 3.3. esile vajaduse tagada piirkondlikud (sh väljaspool suuremaid tõmbekeskuseid) tingimused järelkasvuks.
22.	Rahandusministeerium	Arengukavas puudub ülevaade erivajadustega noortest. Palume arengukava täiendada selgitusega, mis on erivajadustega noorte võimalused Eestis ning milline on arengukava perioodi plaan nende potentsiaali Eesti ühiskonnas kasutada.	Osaliselt arvestatud. Arengukava sõnastusi on läbivalt täiendatud. Arengukava tugineb noortevaldkonna läbivatel põhimõtetel (eelnõu lk 9), mille kohaselt tuleb toetada iga noort, sõltumata tema väljakutsetest, vajadustest ning teda eelnevalt kategoriseerimata. Sellest tulenevalt on pööratud arengukavas tähelepanu kõigi (sh erivajadustega noorte) ligipääsetavuse tagamiseks ning noortevaldkonna teenuste kättesaadavaks muutmisel.
23.	Rahandusministeerium	Teeme ettepaneku eesmärkide seadmisel läbivalt rõhutada võrdseid võimalusi ja teenuste tagatust kõigis Eesti piirkondades järgnevalt: sõnastada kolmanda väljakutse sõnastust järgmiselt: „3. Võrdsed võimalused iga noore arenguks kõigis Eesti piirkondades ja nende noorte märkamine, kes erinevatel põhjustel loodud võimalustest osa ei saa“. Palume täiendada pealkirjale järgnevat teksti, rõhutades, et kõrvalejäämist ja heitumust tuleb vältida ning vaimset tervist toetada kõigis Eesti piirkondades.	Arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 10: „3. Võrdsed võimalused iga noore arenguks kõigis Eesti piirkondades ja nende noorte märkamine ning toetamine , kes erinevatel põhjustel loodud võimalustest osa ei saa. Kõrvalejäämist ja heitumust tuleb vältida, sh toetades noorte vaimset tervist säilitades noore eneseusk... “
24.	Rahandusministeerium	Sõnastada kaheksanda väljakutse sõnastust järgmiselt: „8. Noorsootöö jätkusuutlikkus ja töötajaskonna väärtustamine ning järelkasvu tagamine kõigis Eesti piirkondades“. Noorsootöö	Arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 11: „8. Noorsootöö (sh noorte huvihariduse) jätkusuutlikkus

		tagamine ning kvalifitseeritud töötajaskonna olemasolu tagamine on eriti teravalt tunnetatav väljaspool suuremaid keskuseid.	ja töötajaskonna väärtustamine kõigis Eesti piirkondades . Noortevaldkonna töötajate palgatingimused ja sotsiaalsed garantiid on võrreldes näiteks haridusvaldkonnas samaväärset tööd tegevate spetsialistidega oluliselt kehvemad. Erialase enesetäiendamise võimalused on piiratud. Oluline on suurendada ka erialase kvalifikatsiooniga töötajate arvu valdkonnas (eeskätt väljaspool suuremaid keskuseid)... “
25.	Rahandusministeerium	Täiendada arengukava visiooni sõnastust järgmiselt: „.... Noored saavad elada tervislikku ja täisväärtuslikku elu kõigis Eesti piirkondades ning on võimestatud muutma kogukonda ja riiki selliselt, et Eestis on maailma parim keskkond kasvamiseks, elamiseks ja eneseteostuseks“. Olukorras, mil viimase kümne aasta jooksul on noorte arv Eestis oluliselt (17%) vähenenud, on eriti tähtis tagada tervislikku ja täisväärtuslikku elu kõigile noortele kõigis Eesti piirkondades.	Arvestatud. Täpsustatud sõnastus elnõu lk 12: „Aastal 2035 elavad noored kõigis Eesti piirkondades tervislikku ja täisväärtuslikku elu ning on võimestatud muutma kogukonda ja riiki selliselt, et Eestis on maailma parim keskkond kasvamiseks, elamiseks ja eneseteostuseks.“
26.	Rahandusministeerium	Täiendada kolmanda strateegilise eesmärgi sõnastust järgmiselt: „3. Kvaliteetne noorsootöö on kättesaadav kõigis Eesti piirkondades ning loob kõigile noortele võimalused mitmekülgseks arenguks, eduelamusteks ja kogemuste pagasi rikastamiseks.“	Osaliselt arvestatud. Täpsustatud sõnastus elnõu lk 15: „3. Kvaliteetne noorsootöö (sh noorte huviharidus) on kättesaadav üle Eesti ning loob kõigile noortele võimalused mitmekülgseks arenguks, eduelamusteks, ja kogemuste pagasi rikastamiseks ja iseseisvumiseks .“
27.	Rahandusministeerium	Täiendada tegevussuuna 3.3 sõnastust järgmiselt: „3.3 Soodustatakse noortevaldkonna töötajaskonna (spetsialistid ja juhid, vabatahtlikud ja palgalised) pädevuste arengut ja järelkasvu kõigis Eesti piirkondades valdkonna jätkusuutlikkuse tagamiseks“. Paraku väljaspool suuri keskusi ongi töötajaskonna järelkasvu probleem eriti teravalt üleval.	Arvestatud. Täpsustatud sõnastus elnõu lk 16: „Soodustatakse noortevaldkonna töötajaskonna (spetsialistid ja juhid, vabatahtlikud ja palgalised) pädevuste arengut ja järelkasvu valdkonna jätkusuutlikkuseks kõigis Eesti piirkondades .“

28.	Rahandusministeerium	Täiendada tegevussuuna 4.1 sõnastust, rõhutades vajadust tagada elukvaliteeti ja vajalikku tuge üle Eesti, sõnastades järgmiselt: „4.1. Tagatakse kõikidele noortele võrdsed võimalused parandada oma elukvaliteeti ja saada selleks vajalikku tuge kõigis Eesti piirkondades:“.	Arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 17: „Tagatakse kõikidele noortele võrdsed võimalused parandada oma elukvaliteeti ja saada selleks vajalikku tuge kõigis Eesti piirkondades. “
29.	Rahandusministeerium	Juhime tähelepanu, et läbivate teemade mõjude hindamisel ei ole regionaalarengu ega teiste läbivate teemade osas tuginetud olemasolevatele läbivate mõju hindamise juhiste ja vastavatele kontrollküsimustikele. Sellest tulenevalt soovitame eelnõus läbivate teemade mõju hinnanguid nimetatud juhiste põhjal täiendada, et kõik läbivate teemade mõju olulisemad olulised aspektid saaksid arengukva koostamisel hinnatud ja arvestatud. Mõjusid regionaalarengule ei ole nõuetekohaselt hinnatud, olemasolev tekst on üldsõnaline ning ei too täpsemaid mõjusid välja. On osundatud üksnes, et linnastumise suurendades kasvab vajadus parandada teenuste kättesaadavust ja valikut maapiirkondades. Selgitamata, kuidas arengukava mõju regionaalsele arengule avaldub. Palume juurde lisada analüüs noortevaldkonna arengukava 2021-2035 mõjude kohta regionaalarengule vastavalt juhenditele: https://www.iust.ee/et/eesmargid-tegevused/oiguspoliitika/hea-oigusloome-ja-seadusloomeplaanid . Nii väljatöötamiskavatsuse kui ka eelnõu ettevalmistamisel aitab mõjusid hinnata Vabariigi Valitsuse relemendi alusel kinnitatud mõjude hindamise metoodika . Mõjude tuvastamisel on abiks kontrollküsimustik . Seaduseelnõu seletuskirja mõjude osa koostamisel saab lähtuda elnõu seletuskirja mõjude osa koostamise juhendist .	Arvestatud. Peatükke „Seosed läbivate teemadega“ ning „Lisa 5. Mõjude hindamine“ on läbivalt täiendatud.
30.	Rahandusministeerium	Seatud mõõdikutel on mitmel juhul määramata alg- ja sihttase. Samas kahe mõõdiku (18–26-aastaste noorte juhitud mittetulundusühingute osatähtsus (%) aktiivsete mittetulundusühingute hulgas (kasv 4,6%lt 8le) ja 18–26-aastaste kandidaatide osatähtsus (%) kõigi kohalike omavalitsuste volikogu valimiste kandidaatide hulgas (kasv 6,5%lt 15le)) sihttaseme seadmine osakaalu kasvuna tervikust tähendab, et sihttaseme saavutamiseks peab kasv toimuma	Selgitus. Arengukava koostamisel on seatud sihiks kooskõlastada esmalt arengukava strateegilised eesmärgid ning tegevussuunad ja liikuda seejärel indikaatorite sisustamise juurde (enne arengukava kinnitamist). Leiame, et kõik vanusegrupid on ühiskonnas olulised. Noorte suurem valmisolek

		eelkõige ja vaid noorte hulgas. Pole selge, miks on siinkohal noori eelistatud.	ning võimekus olla ühiskondlike muutuste algatajaks ja eestvedajaks, omab positiivset mõju ka kohalikele kogukondadele (sh järjepidevuse hoidmise ja tagamise seisukohalt).
31.	Rahandusministeerium	Lisada võiks mõõdiku, mis väljendab noorte majandusliku/ettevõtlusalase aktiivsuse kasvu vanuses 7-18 ja 18-26. Praegused mõõdikud (MTÜ-de juhtimine, huvikoolis õppimine ja omaalgatusprojekti elluviimine) ei anna piisavalt infot noorte ettevõtlikkuse kasvust ja eestvedajaks olemisest. Mõõdikuna võib lisada näiteks ka asutatud õpilasfirmade arvu. Kui omaalgatusprojektide arv väljendab enamasti noorte ühiskondlikku aktiivsust ja tegutsemist kultuuri, keskkonna ja vaba-aja valdkonnas, siis asutatud õpilasfirmade arv väljendaks hästi 7-18-aastaste noorte majanduslikku, ettevõtlusalast ning eestvedajaks olemise aktiivsust.	Arvestatud. Strateegilise eesmärgi HOOG juurde on lisatud mõõdik „Noorte ettevõtjate osatähtsus (%) 18–26-aastaste noorte hulgas“. Kuna mõõdiku „7–26 aastaste noorte omaalgatusprojektide arv“ mõõtmise metoodika veel täpsustub, on kaalumisel ka õpilasfirmade käsitlemist selle mõõdiku sees. Leiame et „omaalgatus“ kui mõiste näitab kandlasti ettevõtlikku eluhoiakut ning selle raames on vajalik kaaluda erinevate komponentide lisamist.
32.	Rahandusministeerium	Noortevaldkonna tugevuste ja väärtuste peatükis on välja toodud, et võrreldes huvikoolidega on just avatud noortekeskused noortele kättesaadavamad maapiirkondades. Teeme ettepaneku tuua välja asjakohast regionaalstatistikat: nt kui palju huvikoole ja kui palju noortekeskusi Eestis on maakondade lõikes.	Arvestatud. Täpsustatud on „Lisa 1. Noortevaldkonna praegune olukord“ kirjeldust.
33.	Rahandusministeerium	Noorsootöös osalemise võimaluste joonisel lk 6 on välja toodud NEET noortele suunatud tugimeetmes osalevate KOVide arv. Joonise allmärgusena võiks täpsustada, et tegemist on programmilise tegevusega, et oleks selgem, miks seda viiakse läbi vaid teatud KOVides.	Arvestatud. Täpsustatud sõnastus lk 6 joonisel: „... noorsootöö teenuste läbi 38 programmiga liitunud KOVis“
34.	Rahandusministeerium	Ülevaade noortevaldkonna koostööst Euroopa Liidu ja teiste rahvusvaheliste organisatsioonidega on sellisel kujul liiga detailne võrreldes seostega teiste valdkondlike arengukavade ja läbivate teemadega, millest viimane on väga üldiselt lahti kirjeldatud.	Selgitus. Peatüki koostamisel oleme lähtunud Riigikantselei juhistest. Laekunud tagasiside põhjal oleme täpsustanud seoseid teiste valdkondlike arengukavadega ning läbivate teemadega.

35.	Rahandusministeerium	Arengukava eelnõu lisades tuleks välja tuua ka lõppeva strateegia järelhindamine. Vähemalt osas, millised lõppeva strateegia eesmärgid on saavutatud; millised saavutamata ja millistel põhjustel ning mis järeldused sellest tehakse uues strateegias; millised on uude strateegiasse ületulevad eesmärgid; millised lõppeva strateegia eesmärgid ei ole enam asjakohased (nt poliitika on muutnud). Selline tagasisivaade suurendab ühelt poolt strateegilist järjepidevust ja teiselt poolt strateegiliste suundade ja nende põhjendatuse jälgitavust ja läbipaistvust.	Osaliselt arvestatud. Arengukava näol on tegu jätkustrateegiaga. Kõigi kehtiva arengukava eesmärkide elluviimisega jätkatakse. Täpsustatud on selgitust arengukava eelnõu seletuskirjas lk 1-2.
36.	Rahandusministeerium	Erinevate statistiliste näitajate esitamisel palume teksti läbivalt lisada viited allikatele.	Selgitus. Oleme lähtunud Riigikantselei juhistest ning vältinud tekstisiseseid ja joonealuseid viiteid. Kasutatud materjalide loetelu on esitatud arengukava Lisa 6.
37.	Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium	Kahetsusväärsel kombel puudub seos koostamisel oleva teadus- ja arendustegevuse, innovatsiooni ning ettevõtluse arengukavaga. Leiame, et seose tekitamine on oluline innovatsiooni kasvatamiseks tulevikus. Noortest peaks kasvama tulevased innovaatorid nii ettevõtjate, teadlaste kui ka muudes rollides.	Arvestatud. Lisatud sõnastus eelnõu lk 19: „Eesti teadus- ja arendustegevuse, innovatsiooni ning ettevõtluse arengukava 2021–2035 (koostamisel) tegevussuund toetava ettevõtluskeskkonna loomisel panustab noorte ettevõtlikkuse ning tulevikutööga kohanemisse (sh tugi ettevõtlusega alustamiseks ning töö- ja lepingusuhete korrastamine).“
38.	Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium	Läbivamalt oleks tervitatav noorte ettevõtlikkuse kasvule suunatud tegevuste osa tugevdamine strateegias. Mõnel puhul on seda teemat käsitletud, kuid leiame, et selle kui ühe võtmekomponendi roll nõuab sügavamat käsitlust.	Arvestatud. Arengukava sõnastust on ettevõtlikkuse aspektist läbivalt täiendatud.
39.	Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium	Lk 9 „Valdkonna läbivad põhimõtted on: ... Tagada noorte õiguste ja autonoomia kaitse. Noortevaldkonnas käsitletakse noore elu ja arenguvajadusi ühtse tervikuna tagamaks, et võimalused ja tugi jõuab iga nooreni ilma teda eelnevalt kategoriseerimata (õpilane, töötu, õigusrikkuju jmt). Noorte õiguste kaitse on eeldus noorte teadlikkusele oma õiguste piiridest ja kohustustest.“	Mitte arvestatud. Kirjeldatud põhimõte ei takista proaktiivsete teenuste osutamist, nt sihistades teenust kindlale noorte rühmale nende nõusolekul. Kategoriseerimise vältimise eesmärk on tagada kõigi noorte ligipääs õigustele, teenustele ja

		<u>Ettepanek</u> : kindlasti muuta sõnastust selles osas, et noori ei tohi eelnevalt kategoriseerida. Nimelt, proaktiivselt avalike teenuste pakkumine on üldine põhimõte ja läheks selle lausega vastuollu. Kindlasti on põhjus, miks noortevaldkonna arengukavasse selline lause on pandud. Soovitus on ümber sõnastada vastavalt tegelikule probleemile. Kuid kindlasti mitte keelata arengukava tasemel proaktiivselt avaliku teenuste pakkumist või vastavalt andmetele info sihistamist.	informatsioonile (hoolimata noore hõivatuses vm kriteeriumi täitmisest).
40.	Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium	Lk 10, punkt 6. Noorte jaoks on oluline omandada tulevikutöö seisukohalt olulised pädevused. Noortel on vaja teadmisi, oskusi ja hoiakuid selleks, et ühiskonnas osaleda ja kaasa rääkida, aga ka laiemate ühiskondlike muutustega toime tulla. Üha olulisemad on digipädevused, kriitilise analüüsi oskused, aga ka sotsiaal-emotsionaalsed oskused jms. <u>Lisada</u> : Üha olulisemad on digipädevused, kriitilise analüüsi ja probleemilahenduse oskused, aga ka sotsiaal-emotsionaalsed oskused jms.	Arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 11: „6. Noorte stardipositsioon tuleviku väljakutsete ning globaalsete trendidega toimetulekuks. Arvestades tulevikutrende ja kompleksseid väljakutseid, on noorte edukaks toimetulekuks oluline luua võimalusi seotud pädevuste omandamiseks (sh digipädevused, kriitilise analüüsi ja probleemilahendamise-, aga ka sotsiaal-emotsionaalsed oskused)... “
41.	Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium	Lk 11, punkt 1.1. „tagades teenuste arendamisel noorte vajadustest ja väljakutsetest lahtuv järjepidev innovatsioon ja nutikate lahenduste väljatöötamine.“ <u>Täpsustada</u> : mida on mõeldud selle all: järjepidev innovatsioon ja nutikate lahenduste väljatöötamine.	Selgitus. Nutikate lahenduste väljatöötamine on osa nutika noorsootöö kontseptsioonist, mille kohaselt luuakse kogutud andmete või olemasolevate meetodite koostööl uuenduslikke lahendusi, muutmaks noorsootöö kättesaadavamaks või kohandamaks seda noorte vajadustega sobivamaks.
42.	Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium	Punkt 1.2. „1.2. Toetatakse annete ja tugevuste avastamist ja arendamist: tagades noortele võimalused oma annetega süvitsi tegeleda;“ <u>Ettepanek</u> : „tagades noortele võimalused oma huvide ja annetega süvitsi tegeleda;“	Arvestatud.

		Selgitus: noortel peaks olema võimalus tegeleda võimalikult paljude erinevate huvidega enne, kui noortel selgub ala, kus nad andekad on.	
43.	Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium	Lk 13, p 2.2. „...luues noorte kaasarääkimisvõimaluste suurendamiseks peaministrit nõustava üksusena riiklik noorte nõukogu ning presidendi kantselei juurde noorte ümarlaud.“ <u>Ettepanek</u> : kaaluda, kas nii täpne sõnastus on 15 aasta arengukavas mõistlik.	Selgitus. Üldsõnalise lähenemise kõrval on eelnõus toodud välja ka konkreetsemaid tegevusi (sh märkuses viidatud formaadid), mille elluviimise ajaraam ning võimalikkus täpsustub arengukava programmi tasandil.
44.	Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium	Lk 13: „Tagades noortele võimalused osaleda esindusdemokraatias, sh valimisea langetamine, et muu hulgas suurendada noorte valimisaktiivsust;“ <u>Ettepanek</u> : täpsustada milliste valimiste jaoks valimisea langetamine? Kui tegemist on riigikogu valimiste jaoks valimisea langetamise sooviga, siis kas ühiskondlik kokkulepe selleks ikka on olemas?	(Täpsustatud 13.08) Selgitus. Valimisea langetamine oli esitatud ühe näitena, milleni jõuda arengukava programmi tasandil lähtuvalt poliitilisest valmisolekust. Viide on eelnõust eemaldatud.
45.	Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium	Lk 14 punkt 3.2. <u>Ettepanek</u> lisada lause digioskuste kohta, nt: „Tagades noorte digioskuste kasvu tagamaks noortele parema ligipääsu tööturul ning kergema hakkamasaamise hilisemas elus.“	Osaliselt arvestatud. Digioskuste olulisust on rõhutatud eelnõu lk 11 väljakutse nr. 6 sõnastuses. Lisaks on täpsustatud tegevuse sõnastust eelnõu lk 15: „3.1. (3) parandades noorteinfo kvaliteeti, kättesaadavust ja süsteemset arendamist, sh noorte üldiseid meediakirja- ning digioskuseid ;“.
46.	Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium	Lk 14, P 3.1 <ul style="list-style-type: none"> • luues noortele täiendavaid võimalusi kvaliteetse huvihariduse saamiseks kaunite kunstide vallas; • võimaldades enamatel noortel leida tervisliku eluhoiaku omandamiseks sobivaid vorme liikumisharrastuseks ja spordiks; • suurendades kõigi noorte huvi MATIK1-huvialade vastu, ligipääsu, osalusvõimalusi ja nende kvaliteeti; <u>Täpsustada</u> : On välja toodud ainult 3 valdkonda aga puudub selgitus, miks selline valik ja või millistest prioriteetidest lähtuvalt on tehtud.	Selgitus. Viidatud tegevused katavad koosmõjus pea kogu huvihariduse- ja tegevuse variatiivsuse, hõlmates mh ka nende alamkategoriaid.

47.	Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium	<u>Täpsustada mõistet</u> : MATIK ---. loodus- ja täppisteaduste ning tehnoloogia ja kunstide praktilise kallakuga lõimitud õpe, mis sageli hõlmab ka loovat tehnoloogiakasutust.	Selgitus. Tehnoloogia on mõiste sõnastuses juba kaetud.
48.	Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium	<u>Lisada</u> : ka inglisekeelne selgitus STEAM, et oleks ka rahvusvaheliselt (sh tõlgetes) tagada mõiste ühine arusaam.	Arvestatud.
49.	Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium	<u>Lisada</u> : Huviharidus, huvitegevus, huvikoolid – palume läbivalt vaadata üle ja ühtlustada vajadusel või täpsustada, mis on just nimetatule viidatud. Selles punkti näitel – miks on „huviharidus“ rõhutatud kaunite kunstide vallas mitte „huvitegevus“ või „huvikool“?	Arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 15: „3.1. (4) luues noortele täiendavaid ning kvaliteetseid võimalusi erinevates kunstides;“
50.	Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium	P 3.2. „Tagades noorte osaluse, avatud noorsootöö, huvitegevuse, huvihariduse jt noorsootöö teenuste kvaliteedi arengu toetamine keskse kvaliteedianalüüsi ja arenguseire kompetentsikeskuse abil;“ <u>Ettepanek eemaldada</u> : „keskne kompetentsikeskus“: oluline on kvaliteedianalüüs ja arenguseire, selle tegemise koht ei ole arengukava vaates oluline.	Mitte arvestatud. Peame oluliseks kvaliteedianalüüsi ja arenguseire kompetentside koondamist ning nende terviklikku käsitlemist.
51.	Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium	„Luues enam võimalusi noorsootöö tegevuste tulemuslikkuse ja mõju analüüsiks, teadmuspõhiseks arendamiseks ning kutseala väärtustamiseks ja nähtavaks tegemiseks ühiskonnas kindlustades noortevaldkonna seire- ja analüüsisüsteemi abil kõikehõlmav, noortevaldkonna jaoks tähenduslik teenuste, nende tulemuste ja mõju analüüs ning arenguseire;“ <u>Täpsustada</u> : Mõte jäi selles punktis arusaamatuks.	Arvestatud. Tegu on kahe eraldiseisva tegevusega, mis dokumendis trükivea tõttu ühena olid esitatud. Täname tähelepanu juhtimast!
52.	Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium	„Tagades noorsootöös omandatud pädevuste mõtestamine, väärtustamine, arvestamine ja tunnustamine;“ <u>Täpsustada</u> : kes on selle punkti sihtrühm.	Selgitus. Sihtrühmaks on noortevaldkonna ning selle sidusvaldkondade töötajad.
53.	Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium	3.3.Soodustatakse noortevaldkonna töötajaskonna (spetsialistid ja juhid, vabatahtlikud ja palgalised) pädevuste arengut ja järelkasvu valdkonna jätkusuutlikkuse tagamiseks: <ul style="list-style-type: none"> • tagades piirkondlikud võimalused omandada noorsootöö alal kõrgharidus bakalaureuse- ja magistritasemel; <u>Täpsustada</u> : kas siin mõeldakse, et tekitatakse piirkondlikud ülikoolide “kolledžid” vms. Pigem peaks pakkuma võimalused õppida igal pool ja igal ajal (e-õpe vms) või “pakkuda	Selgitus. „Lisa 1. Noortevaldkonna praegune olukord“ on kirjeldatud olemasolevad noorsootöölase koolituse võimalused (sh Tallinna Ülikoolis, Tartu Ülikooli Narva Kolledžis ning Viljandi Kultuuriakadeemias) – silmas on peetud nende jätkusuutlikust.

		kaasaegseid õpivõimalusi oma teadmiste ka oskuste täiendamiseks valdkonnas, sh kraadiõpe”	
54.	Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium	Lk 15, „Luues huvikoolidele töötajatele mitmekülgselt professionaalseks arenguks enam asjakohaseid koolitusvõimalusi;“ <u>Ettepanek:</u> Muuta sõnastust mitte-piiravaks: luues huvikoolidele, huvihariduses ja huvitegevuses osalevatele juhendajate mitmekülgselt professionaalseks arenguks enam asjakohaseid koolitusvõimalusi;	Selgitus. Huvitegevuse juhendajaid toetab tegevus: „3.3. (3) tagades kvaliteetsed ja mõjusad täienduskoolituse võimalused (sh koolitustel osalemise võimaldamine tööandja poolt);“
55.	Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium	LK 20 on öeldud, et „Tähelepanu pööratakse noorsootöösutuste taristu parandamisele (sh digitaalse võimekuse kasvatamine), nutika (digitaalse) noorsootöö võimaluste avardamisele, noorsootöötajate digipädevuste ajakohastamisele ja seeläbi noorte digipädevuste arendamisele.“ <u>Ettepanek:</u> täpsustada kuidas eesmärki lk 14-15 tegevussuundade kaudu toetatakse? Noorsootöötajate digioskuste temaatikat pole kuidagi tegevussuundades kajastatud.	Selgitus. Eesmärki toetavad mh tegevused: „3.2. (1) rikastades noorsootöö (sh noorte huvihariduse) vorme ja mitmekesistades metoodikat, tagades teenuste mobiilsuse ja dünaamilisuse ning suurendades andmepõhiste lahenduste ja uuenduste kasutamist (sh läbi nutika noorsootöö lahenduste) teenuste pakkumisel ja analüüsil;“ ja „3.3. (3) tagades kvaliteetsed ja mõjusad täienduskoolituse võimalused (sh koolitustel osalemise võimaldamine tööandja poolt);“.
56.	Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium	Mõõdikud. Lisada nt: noorte osalus valmistel (ehk e-kaasatuse üks osa).	Mitte arvestatud. Noorte osalusdemokraatias osalemist on mõõdikuna kavas mõõta noorte kandidaatide arvu põhjal. Kuna valimisaktiivsus vanuserühmiti on valimisstatistikas kättesaadav e-valimiste osas, ei näita see terviklikku pilti noorte aktiivsusest osalusdemokraatias.
57.	Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium	Lisada nt: Noored ja töötuse määr? Võiks äkki olla oluline mõõdik.	Selgitus. Noorte töötuse määr on noortevaldkonnas väga oluline näitaja ja seda on kasutatud 2020 lõppeva arengukava mõõdikuna. Siiski on just

			eelneva arengukava perioodil ilmnenud, et kuna noorte töötus on oluliselt seotud majanduse olukorraga, ei suuda see näitaja mõõta noortevaldkonna tegevuste tulemuslikkust ja mõju. Selle asemel on käsitletud eraldi NEET noori, kui tööturul kõige keerukamas oludes olevaid noori, kelle jaoks noortevaldkonna sekkumine on mõjus (tuginedes 2019. a läbiviidud vahehindamise tulemustele).
58.	Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium	Lisada nt: Erivajadusega noored? Nende elukvaliteedi muutuse kohta mõõdik?	Selgitus. Erivajadusega noored ei ole spetsiifiliselt noortevaldkonnas defineeritud ja üldmõiste on väga mitmekülgne (nt haridusvaldkonnas on erivajadus kasutusel nii erilist võimekust kui puute tõttu eritähelepanu vajavate õppurite suhtes). Seetõttu ei ole ka lähenemist elukvaliteedi mõõtmisele erinevate noorte osas, kes võiks mahtuda mõiste „erivajadustega“ alla. Sellest lähtudes on arengukavas kavandatud mõõdik „7–26-aastaste noorte osatähtsus (%), kes hindavad, et tugi on kättesaadav“, mis võimaldab ilma erivajadusi defineerimata mõõta erinevate noorte taju toe kättesaadavusest.
59.	Maaeluministeerium	Maaeluministeerium kooskõlastab Vabariigi Valitsuse protokollilise otsuse „Noortevaldkonna arengukava 2021-2035“ kinnitamise eelnõu. Palume lisada seos "Põllumajanduse ja kalanduse valdkonna arengukava aastani 2030", mis sätestab ühe prioriteetse tegevussuunana maa- ja rannapiirkonna arengu, mis hõlmab endas muuhulgas ka noortele suunatud tegevuste edendamist.	Arvestatud.

60.	Sotsiaalministeerium	Täname kooskõlastamiseks ja arvamuse avaldamiseks esitatud noortevaldkonna arengukava 2021–2035 eest. Tunnustame Haridus- ja Teadusministeeriumit hea koostöö eest ning täname, et arengukava koostajad on meie eelneva tagasiside ja ettepanekutega arvestanud. Oleme allpool ning kirja lisas välja toonud veel mõned tähelepanekud ning kooskõlastame arengukava nendega arvestamisel.	Teadmiseks võetud.
61.	Sotsiaalministeerium	Arengukavas välja toodud strateegilised eesmärgid on kõik väga olulised ning arengukava rakendamise kontekstis on meil palju ühisosi. Näiteks noorte- ja tööturupoliitika seotus, riskinoored, noorte tervisekäitumine. Meie hinnangul jääb aga hetkel arusaamatuks, kes on arengukava üldeesmärgi ja strateegilistesse eesmärkidesse panustavad osapooled ning kelle vahel peaks käima koostöö. Teeme ettepaneku selgemalt välja tuua peamised valdkonnad, mis on noortevaldkonna ja koostöö kontekstis olulised. Näiteks andis sellest hea ülevaate noortevaldkonna arengukava tutvustaval arutelul välja toodud skeem, mis kirjeldas, milliste poliitikavaldkondadega on noortevaldkonnal kõige suurem seos ja puutumus.	Arvestatud. Joonis 1. eelnõu lk 6 on täiendatud noortepoliitilise dimensiooniga.
62.	Sotsiaalministeerium	Strateegilise eesmärgi 1 all rõhutate, et noored saavad edendada kultuuri, majandust ja keskkonda. Pöörame tähelepanu, et sinna loetellu peaks kuuluma ka haridusvaldkond. Kuigi hariduse teemadega tegeleb haridusstrateegia on ka noortevaldkonna arengukavas oluline välja tuua noorte kaasärääkimine ja osalus koolielus. Haridusasutus mõjutab suurel määral noore elu ja ka seal peaks toetama noorte võimalusi otsuseid teha, osaleda ja kaasa rääkida. Samuti on punkti 2.3 all on mainitud noorte osalust kohalikes omavalitsustes ja kogukonnas, aga mitte koolielus. Juhul kui osalust koolielus ei soovita arengukavasse lisada, teeme ettepaneku täiendada seda viitega, et teema on käsitletud haridusstrateegias. Kahe strateegia vahelised seosed tuleks läbivalt erinevate teemade juures välja tuua.	Arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 13: „1. Noored on loov ja ühiskonda hoogsalt edasiviiv jõud – hariduse , kultuuri, majanduse, keskkonna ja teiste valdkondade edenemise nügijad ja eestvedajad.“. Lisaks täpsustatud sõnastus eelnõu lk 14: „2.2 (2) „luues noortele eeldused arvamuse ning selle väljendamise harjumuse ja oskuste kujundamiseks (sh edendades koolidemokraatiat kõikidel haridustasemetel ning võimaldades loovat eneseväljendust läbi noorte huvihariduse) ;“
63.	Sotsiaalministeerium	Meil on hea meel lugeda, et riskis olevad noored on arengukavas suuremasse fookusesse toodud ning ühe indikaatorina on välja toodud NEET-situatsioonist väljunud	Arvestatud. Võtame ettepaneku arvesse arengukava programmi koostamisel.

		noorte osakaal. Kahtlemata on nad sihtrühm, kes vajab suuremat tähelepanu ja vajalikku tuge. Ühtlasi loodame, et strateegilise eesmärgi 4 all välja toodud teenuste mõju ja kulutõhususe olulisus käib käsikäes rahaliste võimalustega ning lubab hindamisi teha praegusest enam. Kuivõrd vaba aja tegevuste mõju laste heaolule on väheuuritud valdkond, tasub rohkem panustada tegevuse tulemuslikkuse, ulatuse, kvaliteedi ja haavatavamate sihtrühmade kaasatuse hindamisele antud valdkonnas.	
64.	Sotsiaalministeerium	Peame oluliseks rõhutada lastekaitse ja noorsootöö koostöö olulisust, kuid laiemalt ka teiste seonduvate valdkondade ühise koostöö tähtsust riskis laste ja noorte toetamisel. Laste ja noorte riski sattumise ennetamine ning riskis olevate laste ja noorte toetamine puudutab kõige rohkem Sotsiaal-, Justiits- ning Haridus- ja Teadusministeeriumi haldusala, mistõttu on kolme ministeeriumi koostöö võtmetähtsusega. Ka uude struktuurvahendite perioodi on planeeritud tegevused, mis toetavad just riskis olevate noorte olukorra parandamist. Näeme, et nende tegevuste raames on oluline luua uus ja toimiv koostöömudel, et tegevused saaksid ellu viidud efektiivselt. Parem infovahetus eri osapoolte vahel ning võrgustikutöö kasutamine aitab kaasa mainitud sihtgrupi paremale abistamisele.	Arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 17: „4.1. (3) tõhustades noorte heaks töötava tervikliku tugi- ja turvavõrgustiku toimimist (sh sotsiaaltöö, noorsootöö, hariduse, siseturvalisuse ja korrakaitse valdkondade vahel);“
65.	Sotsiaalministeerium	Teeme ettepaneku täpsustada strateegilisi eesmäärke, et oleks paremini aru saada, milline on eesmärgi seos lühinimega. Iga lühinimi võiks ka eesmärgis välja tulla, et neid oleks võimalik paremini seostada ja aru saada, mis on iga lühinime seos strateegilise eesmärgiga. Hetkel jäävad eriti esimese, kolmanda ja neljanda eesmärkide ja lühinimedega seos juhuslikuks. Näiteks: HOOG – Noored on loov ja edasiviiv jõud/ <u>hoog</u> Eesti ühiskonnas – kultuuri, majanduse, keskkonna jt valdkondade nügijad ja eestvedajad. või	Osaliselt arvestatud. Täpsustatud sõnastused eelnõu lk 13-17: „1. Noored on loov ja ühiskonda hoogsalt edasiviiv jõud – hariduse, kultuuri, majanduse, keskkonna ja teiste valdkondade nügijad ning eestvedajad. “; „3. Kvaliteetne noorsootöö (sh noorte huviharidus) on kättesaadav üle Eesti ning loob kõigile noortele võimalused mitmekülgseks arenguks, eduelamusteks, kogemuste pagasi rikastamiseks ja iseseisvumiseks.“; „4.

		<p>Noored on loov ja edasiviiv jõud ühiskonnas – kultuuri, majanduse, keskkonna jt valdkondade nügijad ja eestvedajad. Noored on <u>hoog</u> Eesti ühiskonnas.</p> <p>OSA - Noorte õigused on riigis kaitstud ja noorte aktiivne kodanikuosalus toetatud.</p> <p>ISE - Kvaliteetne noorsootöö on kättesaadav ning loob kõigile noortele võimalused mitmekülgseks arenguks, eduelamusteks ja kogemuste pagasi rikastamiseks. Kvaliteetne noorsootöö toetab noorte iseseisvust.</p> <p>KINDLUS - Noorte üksijäämist ja eemaldumist märgatakse ja ennetatakse toetava turvavõrgustiku abil, mis suurendab noorte kindlus- ja turvatunnet.</p>	<p>Noorte üksijäämist ja eemaldumist märgatakse ning ennetatakse kindlustunnet suurendava turvavõrgustiku abil.“</p>
66.	Sotsiaalministeerium	<p>Sisukorda ja I peatükki „Lähtekohad noortevaldkonna arenguks“ lugedes võib öelda, et lähtekohad on:</p> <ul style="list-style-type: none"> • noortevaldkonna tugevused ja väärtused; • arenguraamistik ja läbivad põhimõtted; • väljakutsed perioodil 2021–2035. <p>Peatükk kirjeldab lähtekohti ning loogiliselt on välja toodud kolm alaosa, millest need lähtekohad moodustuvad. Samas peatükis (lk 6) on aga välja toodud, et järgmise perioodi arengut kavandades on oluline lähtuda:</p> <ul style="list-style-type: none"> • noortevaldkonna lõimitud toimimisest; • kvaliteetsest noorsootööst; • rahvusvahelisest koostööst; • laiapõhjalisest teadmusest. <p>Eelnevat silmas pidades tekib küsimus/segadus, millised on need arengu lähtekohad, mida rõhutada soovitakse.</p>	<p>Selgitus. Arengukava visioon ning strateegilised eesmärgid põhinevad peatükis „Lähtekohad noortevaldkonna arenguks“ esitatul, mistõttu üks osa ei ole teisest prioriteetsem. Tagasiside põhjal on peatüki sõnastust muudetud.</p>
67.	Sotsiaalministeerium	<p>I peatükis on ühe joonisena välja toodud noortevaldkonna seire- ja analüüsi süsteem. Arvame, et kogu peatüki kontekstis tundub joonis sel viisil juhuslik, sest näiteks üldistest lähtekohtadest või põhimõtetest skeem puudub, mis võiks natuke paremini ilmestada. Tekib küsimus, et miks on lisatud just sellised skeemid ja sellisel kujul. Samas peatükis olevad väljakutsed võiks üheks siduda hoopis strateegiliste eesmärkide ja indikaatoritega.</p>	<p>Selgitus. Peatükk „Lähtekohad noortevaldkonna arenguks“ annab tervikliku ülevaate, millest visiooni, strateegiliste eesmärkide ja indikaatorite sõnastamisel lähtutakse. Joonistega antakse kompaktne ülevaade valdkonna praegusest olukorrast ning poliitikameetmete ja</p>

			teenuste väljatöötamise alustest. Eelnõu lk 6 on täiendatud Joonis 1. noortepoliitilise dimensiooniga.
68.	Sotsiaalministeerium	Strateegiline eesmärk 3 käsitleb noorsootöö kättesaadavust ning tegevussuund 3.1 toob välja regionaalse kättesaadavuse. Kas kättesaadavus hõlmab ka emakeelest ja erivajadusest sõltumatut kättesaadavust? Teeme selguse huvides ettepaneku need aspektid välja tuua.	Selgitus. Strateegiline eesmärk ISE ning tegevussuund 3.1 pööravad tähelepanu kõigile noortele (sh emakeelest ja erivajadusest sõltumata) ligipääsu loomiseks. Regionaalset kättesaadavust on rõhutatud, et mh viidatud takistustele vaatamata oleks noorsootöö üle Eesti ühtlaselt kättesaadav.
69.	Sotsiaalministeerium	Lisaks, sama eesmärgi ja tegevussuuna all on tervisliku eluhoiaku omandamisega seonduvalt mainitud vaid liikumisharrastuste võimalusi ja sporti. Meie hinnangul võiks see punkt olla laiem ning teeme ettepaneku sõnastada see ümber näiteks nii: „Toetades noori tervisliku eluviisi kujundamisel, sh suurendades võimalusi liikumisharrastuse ja spordiga tegelemiseks, luues võimalusi mitmekesiseks ja tasakaalustatud toitumiseks, luues noortele võimalusi oma vaimse tervise toetamiseks jne.“ Tervist toetava eluviisi ja -hoiaku kujundamiseks tuleb tegeleda nii noori ümbritseva keskkonna kui ka teenuste kättesaadavusega ja tervist toetavate valikute suurendamisega.	Arvestatud.
70.	Sotsiaalministeerium	Arengukava ülesehituse osas teeme ettepaneku sisu keskmesse tuua strateegiline eesmärk ja selle ümber ehitada ja kirjeldada: <ul style="list-style-type: none"> • mis on väljakutsed, mille alusel strateegiline eesmärk püstitati; • mida tuleb teha, et eesmärk saavutada; • millised on eesmärgi indikaatorid. Nii oleks arengukava palju paremini jälgitav. Hetkel on erinevad osad laiali ja raskesti hoomatavad.	Osaliselt arvestatud. Meie hinnangul toetab arengukava praegune struktuur paremini visiooni ja eesmärkide loogika mõistmist ning selgust lugeja jaoks. Nõustume, et mõõdikud võiksid olla esitatud strateegiliste eesmärkide juures ning oleme vastava muudatuse sisse viinud.
71.	Sotsiaalministeerium	Rohkem jooniseid ja illustratiivsust aitaks arengukavast paremini aru saada ja jälgida (sh praktiliselt kasutada). Erinevaid peatükid võiksid olla paremini eristatud. Näiteks, I peatüki (lähtekohad) osas on raske aru saada, millal see lõppeb	Arvestatud. Võtame ettepaneku arvesse arengukavakujundamisel.

		ja millised on peatüki alaosad. Arengukava struktuur võiks olla paremini seostatud. Praeguses dokumendis on teemad killustatud (põhimõtted, väljakutsed ja eesmärgid ei ole seotud tervikuks) ning tervikut on keeruline hoomata.	
72.	Sotsiaalministeerium	Tegevussuuna 1.2 all on välja toodud erinevate tegevusvaldkondade tutvustamine ja populariseerimine. Ehk võiks olla lisatud ka näited või anda tegevuse nimetuses mõista, et silmas on peetud tegevusvaldkondi, mis on kooskõlas ühiskonna vajaduste ja arenguperspektiividega.	Arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 13: „1.2. (2) tutvustades ja populariseerides erinevaid tegevusvaldkondi (sh lähtudes nii traditsioonidest kui uutest ühiskondlikest vajadustest johtuvatest arenguperspektiividest);“
73.	Sotsiaalministeerium	Tegevussuuna 2.2 nimetus ütleb, et tagatakse kõigi noorte kaasärääkimise võimalus ja arvamuse ärakuulamine kõigil tasanditel. Teeme ettepaneku sõnastada tegevused konkreetsete tasandite kaupa, et tekiks tervikpilt ja oleks arusaadav, mis on need tasandid kuhu kaasärääkimise ja arvamuse kuulamise võimalused luuakse. Kahe viimase punkti puhul on mainitud vaid ministeeriumid, KOV-id ja peaministrit nõustav üksus.	Selgitus. Noortele kaasärääkimise võimaluse pakkumine ja arvamuse ärakuulamine peaks toimuma tasandist sõltumata. Oleme täpsustanud tegevusi, sh viidates ka koolidemokraatia olulisusele.
74.	Sotsiaalministeerium	Tegevussuuna 3.2 viimases tegevuses on öeldud, et kasvatatakse KOV-ide andmealast teadlikkust. Teeme ettepaneku lisada täiendav selgitus või korrigeerida sõnastust, kuna hetkel jääb arusaamatuks, mida täpselt mõeldud on.	Selgitus. Andmealase teadlikkuse tõstmise vajalikkus on kirjeldatud alapeatükis „Arenguraamistik ja läbivad põhimõtted“.
75.	Sotsiaalministeerium	Tegevussuuna 3.3 kuues tegevus ütleb, et käivitatakse tugimeetmed alustavatele noorsootöötajatele. Teeme ettepaneku lisada juurde mõned näited või kirjutada lahti, mis tugimeetmeid on silmas peetud.	Selgitus. Leiame, et tugimeetmete sisustamine pikaajalises strateegiadokumendis ei ole asjakohane ning sisustame selle arengukava programmi tasandil.
76.	Sotsiaalministeerium	Tegevussuuna 3.3 viimase tegevusena on välja toodud väärilise töötasu kindlustamine, mis on samaväärne sarnaste spetsialistide palgatasemega. Teeme ettepaneku konkretiseerida terminit sarnaste spetsialistide.	Arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 16: „3.3. (10) kindlustades väärilise töötasu, mis on samaväärne (nt haridusvaldkonna) sarnaste spetsialistide palgatasemega.“
77.	Sotsiaalministeerium	Tegevussuund 3.3 lõpeb sõnaga tagamiseks ja järgneb loetelu tegevustest, mis algavad sõnaga tagades. Palun korrigeerige sõnastust, et vältida sõnakordust.	Arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 16: „3.3. Soodustatakse noortevaldkonna töötajaskonna

			(spetsialistid ja juhid, vabatahtlikud ja palgalised) pädevuste arengut ja järelkasvu valdkonna jätkusuutlikkuseks kõigis Eesti piirkondades
78.	Siseministeerium	Siseministeerium toetab ja peab vajalikuks noortevaldkonna arengukavas välja toodud eesmärgid. Tunnustame, et eelnõus on väga hästi kirjeldatud noorte võimalused eneseväljenduseks ning arvamuse avaldamiseks, mis on ka kodanikuaktiivsuse aluseks.	Teadmiseks võetud.
79.	Siseministeerium	Arengukavas välja toodud tegevused on väga üldised (võimestame, parendame, suurendame jne) ning pole seotud konkreetsete tegijate või näidetega. Arvestades, et tegemist on dokumendiga, mis määrab edasised tegevused aastani 2035, võiksid väljatoodud arenguhüpped olla julgemad ja ambitsioonikamad.	Selgitus. Arvestades, et arengukava koostatakse 15 aastaks, võimaldavad üldisemad tegevussuunad vastata paremini elluviimise perioodil tõstatuvate väljakutsete ja vajadustega. Tegevusi konkretiseeritakse arengukava programmi koostamisel.
80.	Siseministeerium	Arengukavas jääb puudu noortepoliitika seos teiste valdkondadega peale noorsootöö, näiteks lastekaitse, korrakaitse, formaalhariduse, mis samuti mõjutavad oma tegevusega igapäevaselt noorte arengut. Käsitlemata on jäänud ka noorte roll kogukonna- ja pereliikmena ning nende rollide mõju noortele. Palume arengukava eesmärkides selgemalt välja tuua seosed teiste valdkondadega, muuhulgas ka koosmõju universaalse ennetuse põhimõtete ja haridusvaldkonna arengukavaga (sh koolivõrkudes tehtava ennetustööga).	Arvestatud. Eelnõu lk 6 on täiendatud Joonis 1. noortepoliitilise dimensiooniga. Lisaks on täpsustatud läbivalt seoseid pere, kooli, kogukonna ja noorte vahel.
81.	Siseministeerium	Strateegiline suund nr 3 käsitleb muuhulgas ka noorsootöötajate pädevusi, kirjeldatakse kõrghariduse kättesaadavust, kuid käsitlemata on jäänud hariduse kvaliteedi ja noorsootöötajate pädevused ja oskused.	Selgitus. Tegevussuunas 3.3. on kvaliteedile, noortevaldkonna töötajatele pädevustele ja oskustele läbivalt tähelepanu pööratud. Pädevused ja oskused peaksid toetama perioodi 2021-2035 väljakutsetele vastamist – täpsem vajaduste kirjeldus on kavandatud arengukava programmi tasandil.

82.	Siseministeerium	<p>Noortevaldkonna üheks suurimaks väljakutseks on hariduse ja huvitegevuse ühildamine. Arengukava eesmärgina võiks ära kirjeldada, et kool on noorte jaoks enam kui õppetöö läbiviimise koht ning seda näha laialdasemalt kui ka kooliväliste tegevuste kohana. Koolis käimine ja koolivälised positiivseid arenguvõimalusi pakkuvad tegevused peavad olema omavahel rohkem ühildatud. Trennides ja huviringides osalemine, noortekeskustes toimuv, vabatahtlik tegevus jne peab jätma positiivse jälje koolis õppetööle ja seda peab kool julgustama ja tunnustama. Samuti peab huvitegevuses osalemine süsteemselt parandama ja toetama koolis käimist ja õppetöös osalemist. Samas arengukavas on ainult üksikud viited üldharidussüsteemile või koolile kui noorte kogukonnale. Soovime noortevaldkonna arengukavas näha rohkem seoseid kooli ja õppetööga ning eesmärgina seda, et õppetöö ja huviharidus ja muud noortele suunatud tegevused oleksid omavahel kooskõlas ja toetaksid noorte arengut koosmõjus. Rõhutama peaks vabatahtliku töö käigus saadud töökogemuste ja praktiliste oskuste tõsisemat arvestamist kõrgkooli või tööle kandideerimisel. Teeme ettepaneku näha väljatöötatava(te)s programmi(de)s ette vabatahtliku tegevuse käigus saadud kogemuste (nt projektijuhtimine) parema arvestamise kõrgkooli astumisel või tööturule sisenemisel ning Kogukonnapraktika või muu laadse programmiga jätkamise.</p>	<p>Arvestatud. Arengukavas on läbivalt kirjeldatud seoseid formaalhariduse ning noortevaldkonna vahel. Arengukava pöörab tähelepanu mitteformaalse õppe kvaliteedi hoidmisele ning tugevdamisele, mis looks eelduseid omandatud kogemuste ja oskuste arvestamiseks formaalhariduses. Mitteformaalse õppe käigus omandatud oskuste ja kogemustega arvestamist (sh vabatahtliku panusega arvestamist) saab käsitleda haridusvaldkonna arengukava, kuhu on mh kavandatud järgnev tegevus: „luua terviklik lahendus mitteformaal- ja informaalõppe arvestamiseks formaalõppes, et tasemeõppe õppekavade täitmisel saaks senisest suuremal määral arvestada mitmesugustes keskkondades õpitut nt digikeskkonnas, töökohal, koolituskeskus, kultuuriasutuses noortekeskuses ja -programmis, huvikoolis, keskkonnahariduskeskuses.“</p>
83.	Siseministeerium	<p>Sarnaselt eelnevale punktile on puudu seosed pere ja lähedaste, samuti ka sõprade ja kogukonna rolliga. Tegemist gruppidega, kes noorte arengut mõjutavad ja suunavad. Ilma perekonna ja kogukonna teadliku suunamiseta ei ole võimalik noorte arengut täielikult toetada ning palju suured eesmärgid, mis dokumendis on seatud, jäävad saavutamata. Ettepanek on viidata perekonna ja kogukonna (sh eakaaslaste) olulisele rollile, lisada eraldiseisvad eesmärgid ja tegevused, kuidas noortevaldkonna arendamisse kaasatakse rohkem perekonda ja kogukonda.</p>	<p>Arvestatud. Täpsustatud on sõnastusi alapeatükis „Arenguraamistik ja läbivad põhimõtted“ lk 9, lisaks kirjeldusi alapeatükis „Väljakutsed perioodil 2021-2035“.</p>

84.	Siseministeerium	<p>Palume täiendada peatüki „Strateegilised eesmärgid, tegevussuunad, tegevused“ alapunkti 4 ning siduda noorte elukvaliteedi arendamisega ka eesmärk kasvatada noorte ohuteadlikkust ning vähendada riskikäitumist. Selle tegevusega on seotud Eestis väga palju ameteid ja organisatsioone, kes igapäevaselt panustavad sellesse, et meie lapsed ja noored oskaksid märgata ohte, neid vältida ja vajadusel ka nendega hakkama saada. Nii näiteks on päästeala noortering sagedasti piirkonnas ainuke omataoline noortele suunatud huvitegevus, mille käigus tutvustatakse erinevaid ohutusega seotud teemasid. Samuti kuuendikele suunatud KEAT loengud koolides ja laager, kusjuures KEAT laagris osalevad suuresti just need lapsed, kellele muud laagrivõimalust suvel polegi või kelle olemuses võib avalduda teatud riskeerivat käitumist (ehk siis taas kaasatuse/tõrjutuse teema). Lisaks on Päästeameti ennetustöö osakonnas olemas nõunik, kes tegeleb just Ida-Virumaa noorte suunal, et vähendada elukohast tulenevat ebavõrdsust päästeala tegevustes kaasa lüüa.</p>	<p>Arvestatud. Lisatud sõnastus eelnõu lk 17: „4.1. (4) kasvatades noorte ohuteadlikkust ning vähendada riskikäitumist;“</p>
85.	Siseministeerium	<p>Samuti palume arengukava ühe eesmärgina ära märkida, et noortele on vajalik tagada ka ettevalmistus ja tugi iseseisvumiseks ning pere loomiseks. Lapsevanematele ja peredele, kellest sõltub noorte tulevik kõige enam, tuleb samuti tagada vajalik tugi ja vanemlike oskuste arendamise võimalused, et nad saaksid pakkuda noortele turvalist ning head keskkonda kasvamiseks ja arenguks.</p>	<p>Selgitus. Arengukava strateegiline eesmärk ISE rõhutab noorte iseseisvumise toetamist. Samuti pöörab noorte iseseisva elu alustamisele tähelepanu tegevus: „4.1. (4) pakkudes noortele tuge nende iseseisvumisel“. Vanemlike oskuste arendamine võib noortevaldkonna kontekstis leida käsitlemist näiteks mitteformaalse õppe käigus. „4.3. (4) luues ja katsetades eri asutuste koostöös uusi meetodeid ja lahendusi, lähtudes Eesti vajadustest.“ puhul näeme programmi tasandil koostöövõimalusi Sotsiaalministeeriumi laste heaolu ning Siseministeeriumi rahvastiku- ja perepoliitika sisuosakondadega, ent</p>

			teema sisustamist arengukavas ei pea me asjakohaseks.
86.	Siseministeerium	Hetkel on arengukavas puudu viide arvukalt võõrsil elavatele Eesti päritolu noortele – seda nii rahvuskaaslastest noorte, kui ka lühiajaliselt võõrsil elavate Eesti noorte osas (õpingud võõrsil). Võõrsil elavate ja viibivate noorte hulgas on väga palju aktiivseid noori, kelle kaasamisest ja kellega kogemuste vahetusest oleks väga palju kogu valdkonna arengus kasu. Palume arengukava koostamisel kindlasti arvestada ka nende eelpool nimetatud kahe sihtrühmaga.	Arvestatud. Täiendatud eelnõu peatüki „Väljakutsed perioodil 2021-2035“ sõnastust lk 10: „Oluline on suhtuda noortesse nii, nagu me soovime näha noori suhestumas oma kogukonna ja ühiskonnaga tervikuna. Riigi areng sõltub otseselt noorte (sh rahvuskaaslaste ning ajutiselt välismaal resideerujate) usaldusest oma kodumaa suhtes ja nende pühendumusest vabadusele, demokraatiale ja õiguspõhisusele. Nii sünnib Eesti, mille arengule aitavad noored (sõltumata geograafilisest paiknevusest) kaasa oma vastutustundliku, uuendusmeelse, ettevõtliku, salliva ja jätkusuutliku eluhoiakuga.“
87.	Siseministeerium	Lisaks on rahvuskaaslastest noored loonud ka aktiivseid noorteühinguid, seega ka selles kontekstis ei saa rääkida üksnes üleriigilistest noorteühendustest (viide lk 6 joonisele). Heaks näiteks on Ülemaailmne Eesti Noortevõrgustik, mis loodi 2019.aastal ning on juba aktiivselt kaasanud Eesti juurtega noori pea 30 riigist üle maailma.	Selgitus. Üleriigilise noorteühinguna käsitletakse ühinguid, millel on vähemalt 500 liiget, sh liikmetest vähemalt 2/3 on noored (vanuses 7-26 eluaastat), ühingu kohalikud üksused tegutsevad vähemalt 5 Eesti maakonnas ja ühingu eesmärgiks on noorsootöö korraldamine ning läbiviimine. Noortevaldkonna struktuur koos oma osadega Joonisel 1. esitatud kujul ei välista kuidagi rahvuskaaslaste loodud noorteühinguid. Teisalt on nende otsene mõju ja panus siseriikliku noorsootöö korraldamisele pigem

			<p>väike, mistõttu ei pea me asjakohaseks neid joonisel eraldi rõhutada.</p> <p>Lisasime viite rahvuskaaslaste loodud aktiivsete noorteühendustele ning nende tähtsusele peatükis „Lisa 1. Noortevaldkonna praegune olukord“ lõigus „Rahvusvaheline koostöö“ järgnevalt: „Noorsootöö annab noorele ja noorsootöötajatele palju võimalusi rahvusvaheliseks koostööks ja kultuuridevaheliseks õppimiseks. Koostööd tehes arenevad keeleoskused, teadmised teiste kultuuride ja rahvaste kohta ning tekivad uued ideed ühistegevusteks. Rahvusvaheline noorsootöö võimaldab mh ühendada rahvuskaaslaseid, aidates neil säilitada sidet Eestiga ja kaasata nende ekspertiisi ning väärtuslikke kogemusi. Heaks näiteks on Ülemaailmne Eesti Noortevõrgustik, mis ühendab omavahel Eesti juurtega noori pea 30 riigist.“</p>
88.	Siseministeerium	Teeme ettepaneku lisada strateegilise eesmärgi nr 1. juurde, et kaasatud on ka Välis-Eesti eestlaskonna noored ning väärtustatud on nende ideed ja soov panustada Eesti ühiskonna arengusse.	Arvestatud. Täiendatud eelnõu lk 13 tegevuse sõnastust: „1.1.(3) toetades vähemate võimalustega ning välismaal elavate Eesti noorte kaasamist ettevõtlus-, loome- ja arendustegevustesse;“
89.	Siseministeerium	Samuti teeme ettepaneku lisada strateegilise eesmärgi nr 2. juurde samalaadne viide, et aktiivne kaasatus hõlmab ka väljaspool Eestit elavaid noori.	Arvestatud. Nõustume, et väljaspool Eestit elavate noorte arvamuse kaasamine on oluline. Võttes arvesse, et hetkel napib toimivaid lahendusi, mis nende noorte arvamuse järjepidevat kaasamist soodustaks, peame asjakohaseks lisada viide just

			<p>erinevates vormides kaasaraäkamise võimalusi toetava tegevuse juurde. Täiendatud eelnõu lk 14 tegevuse sõnastust: „2.2.(3) võimaldades lihtsaid ja mugavaid eri vormides kaasaraäkamise võimalusi (sh pöörates tähelepanu riskirühmade ning välismaal elavate Eesti noorte esindatust ja osalust toetavate lahenduste arendamisele);“</p>
90.	Siseministeerium	<p>Ettepanek on lisada ka noorte- või haridusvaldkonna arengukavasse tegevussuund, mis puudutab Eesti noorte lahkumist Eestist välismaale õppimise jms eesmärgil ning nendega kontakti hoidmise ja tagasipöördumise võimaluste loomist.</p>	<p>Selgitus. Noortevaldkonna arengukava visioon toetab keskkonna kujunemist, kus noored tajuvad Eestit parima võimaliku keskkonnana elamiseks ning eneseteostuseks. Tegevussuunas 3.1. sisaldub tegevus, mis toetab noortele süsteemsemate võimaluste loomist enda avastamiseks või silmaringi avardamiseks läbi rahvusvahelise koostöö. Välismaale õppimise eesmärgil siirdumist toetab mh haridusvaldkonna arengukava praegune versioon, näiteks lk 12 on sõnastatud ühe sihina kõigile õppuritele takistusteta õpirändes osalemise võimaldamine. Sihi saavutamist toetab mh tegevussuund 1.3. mis käsitleb hariduse rahvusvahelistumist ning õpirände edendamist.</p> <p>Leiame, et viidatud tegevused ning sihid on piisavad ning eraldiseisev tegevussuund kummaski arengukavas pole otseselt vajalik. Usume, et noorte lahkumist välismaale, nendega kontakti hoidmist ning</p>

			tagasipöördumise soodustamist saab asjakohasemalt ja põhjalikumalt toetada Siseministeeriumis ettevalmistamisel olev Rahvastiku ja sidusa ühiskonna arengukava 2021-2030 koos Üleilmse eestluse programmiga.
91.	Siseministeerium	Kohanemispoliitika – palume arvestada kõikide strateegiliste suundade puhul ka rändetaustaga noorte vajadustega.	Arvestatud. Arengukava strateegilised eesmärgid ja tegevused vastavad eelnevates peatükkides kirjeldatud väljakutsetele ning arenguvajadustele. Sealjuures on rändetaustaga noorte kaasamist rõhutatud ühe olulise väljakutsena globaliseeruva ühiskonna taustal (täpsemalt eelnõu lk 11).
92.	Välisministeerium	Hea ja ülevaatlik arengukava. Olete välja toonud rahvusvahelise mõõtme noorte valdkonnas. Mistõttu teen ettepaneku nimetada ptk's „seotud arengukavad“ ka Välispoliitika arengukava 2030 (seosed hariduse rahvusvahelistumises, noortevaldkonna rahvusvahelises koostöös ning teadlikkuse tõstmisel välispoliitikast).	Arvestatud. Lisatud sõnastus eelnõu lk 20: „Välispoliitika arengukava 2030 pöörab tähelepanu rahvusvahelise koostöö edendamisele (sh noortevaldkonnas) ning teadlikkuse tõstmisele välispoliitikast.“
93.	Justiitsministeerium	Üldine soovitus on, et kus võimalik, siis kirjutada arengukava tekst läbivalt konkreetsemaks ja vältida üldsõnalisust (parandame kvaliteeti, toetame arengut jne).	Selgitus. Arvestades, et arengukava koostatakse 15 aastaks, võimaldavad üldisemad tegevussuunad vastata paremini elluviimise perioodil tõstatuvate väljakutsete ja vajadustega. Tegevusi konkretiseeritakse arengukava programmi koostamisel.
94.	Justiitsministeerium	On igati mõisteta noorte valdkonna arengukava lähtekoht, et noorte elu käsitletakse tervikuna ja noori ei sildistata ega kategoriseerita. Samas on eri vanuses ja eri väljakutsetega noortel erinevad soovid, huvid ja vajadused ning kui neid erinevusi (kas siis vanuse või erivajaduse tõttu) eraldi ei käsitleta, siis loome paratamatult süsteemi nn keskmisele noorele ja jätame tähelepanuta marginaliseeritud gruppide vajadused. Seetõttu võiks vähemalt arengukava	Osaliselt arvestatud. Globaalsete trendidega on arvestatud väljakutsete sõnastamisel eelnõu lk 11: „6. Noorte stardipositsioon tuleviku väljakutsete ning globaalsete trendidega toimetulekuks. Arvestades tulevikutrende ja kompleksseid väljakutseid, on noorte edukaks

		<p>lisadokumentides (nt olukorra kirjelduses) selgemalt välja tuua, millised on noorte valdkonna väljakutsed erisihtrühmade lõikes. Näiteks millised on HTM hinnangul olulisemad kitsaskohad nt täiskasvanud noorte, muukeelsete noorte, NEET-noorte, nõrgema sotsiaalmajandusliku taustaga noorte, vähemate vaimsete võimetega või äärelade KOV-ide noorte vm sihtrühmadele suunatud noorsootöös. Praegu on noorte eriomaseid vajadusi käsitletud üsna abstraktselt ja arengukava ei paku kindlustunnet, et aastaks 2035 saavad ka kõik erivajadustega noored vajadustele vastavat noorsootööteenust. Kordame siinkohal ka VTK kohta tehtud kommentaari, et arengukavas on märkimata jäänud vajadus arvestada noorte valdkonna pikaajalisel arendamisel globaalsete trendide, nt integratsiooni, sisserändajate, keele- ja kultuuriliste erinevustega jne.</p>	<p>toimetulekuks oluline luua võimalusi seotud pädevuste omandamiseks (sh digipädevused, kriitilise analüüsi ja probleemilahendamise-, aga ka sotsiaal-emotsionaalsed oskused). Lisaks on oluline noorte teadlikkuse ning valmisoleku kasvatamine panustamaks tuleviku väljakutsete – nt tulevikutöö, keskkonnahoid, kliima, tervis ning tehnoloogia – lahendamisse. Eelnevasse annab noortevaldkond omapoolse panuse nt nutika noorsootöö ning digiturvalisuse edendamise läbi. Globaliseeruva ühiskonna taustal muutuvad ühe olulisemaks ka integratsioon, rändetaustaga noorte kaasamine ning keele- ja kultuuriliste erinevustega kohanemine, mida mitteformaalne õpe ning noortevaldkonna teenused samuti mõjusalt toetada saavad. Arvestades arengukava kestvust ei pea me erisihtrühmade vajaduste ning huvide põhjalikku kirjeldamist asjakohaseks. Peame võimalikuks ettepanekuga arvestamist programmi koostamisel ning uuringute kavandamisel.</p>
95.	Justiitsministeerium	<p>Selleks, et oleks visuaalselt paremini hoomatav, kuidas HTM näeb noorte valdkonna arengukava teemade käsitlemine teistes eluvaldkondades, võiks arengukavasse lisada joonise 1 eeskujul skeemi, kus oleks markeeritud noortega seotud ühisosad erinevates valdkondades (sealjuures eraldi õiguskaitse valdkonnas). See sobiks leheküljel 9 toodud väljakutse 1 juurde lisamiseks. Analoogete ettepaneku, et arengukava pakuks</p>	<p>Arvestatud. Eelnõu lk 6 on täiendatud Joonis 1. noortepoliitilise dimensiooniga.</p>

		suuremat sidusust teiste noori käsitlevate valdkondadega, tegime ka VTK kooskõlastamisel.	
96.	Justiitsministeerium	Positiivne on, et arengukavas on eraldi välja toodud erinoorsootöö. Peame oluliseks, et noorsootöö saaks suurema kõlapinna ka riskikäitumisega noorte töös.	Arvestatud. Ettepaneku põhjal täpsustasime eelnõu lk 17 tegevuse sõnastust: „4.1.(3) tõhustades noorte heaks töötava tervikliku tugi- ja turvavõrgustiku toimimist (sh sotsiaaltöö, noorsootöö, hariduse, siseturvalisuse ja korrakaitse valdkondade vahel);“
97.	Justiitsministeerium	Teeme ettepaneku noorsootöö tegevussuundasid käsitlevat joonist täiendada ja lisada sinna ka mobiilne noorsootöö (nö outreach work). Samuti võiks lisada ühe kastikese noorte programmide/sekkumiste ja töömeetodite kohta.	Mitte arvestatud. Joonisel 1 on kujutatud noortevaldkonna tegevused, mille väljundnäitaja on statistika põhjal määratletav.
98.	Justiitsministeerium	Noorsootöö pädevuste punktis peame vajalikuks lisada, et eeskätt riskinoortega töötamisel on oluline, et noorsootöötajate pädevusena nähakse lisaks muule ka konfliktilahendusoskusi, võrgustikutöö oskusi, mobiilse noorsootöö oskusi, väärkohtlemise märkamise oskusi.	Arvestatud. Täpsustatud tegevuse sõnastust eelnõu lk 17: „4.1.(3) tõhustades noorte heaks töötava tervikliku tugi- ja turvavõrgustiku toimimist (sh sotsiaaltöö, noorsootöö, hariduse, siseturvalisuse ja korrakaitse valdkondade vahel);“ mis mh toetab oskuste arendamist. Samuti tagatakse strateegiliste eesmärkide ISE ja KINDLUS tegevustega kvaliteetsed ja mõjusad koolitusvõimalused noortevaldkonna töötajatele, mis võimaldavad katta ka kirjeldatud oskuseid ning pädevusi.
99.	Justiitsministeerium	Eriti praeguses kriisiolukorras on tõusetunud digitaalse noorsootöö tähtsus, mis mõnikord võib olla noore jaoks parim võimalus nt rääkimiseks, tegevuste juhendamiseks vms. Näeme, et see suund, nt veebipolitseiniku laadne noorsootöötaja, võiks leida arengukavas tulevikusuunana eraldi käsitlemist.	Arvestatud. Täpsustatud sõnastust eelnõu lk 15: „3.2.(1) rikastades noorsootöö (sh noorte huvihariduse) vorme ja mitmekesistades metoodikat, tagades teenuste mobiilsuse ja dünaamilisuse ning suurendades andmepõhiste lahenduste ja uuenduste kasutamist (sh läbi nutika noorsootöö)“

			lahenduste) teenuste pakkumisel ja analüüsil;“ mis mh katab ka digitaalse noorsootöö. Võtame ettepaneku arvesse programmi sisustamisel.
100.	Justiitsministeerium	Samuti võiks arengukava erinoorsootööd käsitlevates punktides tuua arengusuunana välja selle, et integreerida edaspidi noorsootööd aktiivsemalt kinnistes asutustes ja kriminaalhoolduses tehtava noortetööga.	Arvestatud. Nõustume, et noorsootöö peaks olema kättesaadav kõikjal, kus selle osutamine on võimalik. Kirjeldatud põhimõtet toetab tegevus eelnõu lk 15: „3.1.(2) suurendades kõigi noorte huvide avastamiseks ja võimalikuks arendamiseks esmaseid kokkupuuteid noorsootööga (sh noorte huviharidusega) ning otsides viise noorsootöös mitteosalevate noorte kaasamiseks;“
101.	Justiitsministeerium	Palume leheküljel 15 punkti 4.3. puhul täpsustada, milliseid noortele suunatud sekkumiste arendamist on HTM arengukavas silmas pidanud?	Selgitus. Sekkumiste sisustamine on kavandatud arengukava programmi tasandil. Olulisem on tegevuse põhimõte ehk teadustulemustest ning praktilistest kogemustest lähtumine.
102.	Justiitsministeerium	Lisada leheküljel 18-19 viide ka kriminaalpoliitika põhialustele aastani 2030, mis on hetkel Riigikogu menetluses.	Arvestatud. Lisatud sõnastus eelnõu lk 20: „Kriminaalpoliitika põhialused aastani 2030 pöörab tähelepanu noorte õigusrikkumiste ennetamisele ning vajaliku toe tagamise olulisusele, mida noortevaldkond saab toetada riskikäitumise põhjuste väljaselgitamise, riskistaatusesse sattumise ennetamise, kvaliteetsete noorsootöö teenuste ja turva-ning tugivõrgustiku tagamise läbi.“
103.	Justiitsministeerium	Lisaks palume täpsustada leheküljel 12 punkti 2.3 - tagamaks noortele võimalused osaleda esindusdemokraatias, nähakse ette valimisea langetamine, et muu hulgas suurendada noorte valimisaktiivsust. Kuna kohalike omavalitsuste valimistel on juba valimisiga langetatud 16-aastale, siis peetakse silmas	(Täpsustatud 13.08) Selgitus. Valimisea langetamine oli esitatud ühe võimaliku näitena selles tegevuses, milleni arengukava programmi tasandil

		ilmselt Riigikogu ja Euroopa Parlamendi valimisi. Valimisea langetamist nendel valimistel ei ole meie teada poliitilisel tasandil arutatud. Palume kaaluda, kas punkti arengukavasse lisamine võib seetõttu veidi ennatlik olla.	on võimalik jõuda lähtuvalt poliitilisest valmisolekust. Viide on eemaldatud.
104.	Keskkonnaministeerium	Lk 5 „Noorte valdkonna tugevused ja väärtused“ – teeme ettepaneku täiendada ja muuta lauset järgmiselt: „Lõimitud noortepoliitika elluviimiseks on kõigil ministeeriumidel kohustus arvestada ja kaasata noortepoliitika põhimõtteid oma vastutusvaldkondades, arendades meetmeid ja tehes otsuseid.“ Leiame, et lause on mõjuvam kui lisada lause keskele sõna „kaasamine“, samuti ära võtta lausest viimane lauseosa, „mis noori puudutavad“.	Mitte arvestatud. Tegevuste kavandamisel ning elluviimisel ei ole põhimõtteid võimalik kaasata, kuivõrd arvestada ning neist lähtuda.
105.	Keskkonnaministeerium	Lk 9 „1. Noore keskse lähenemise lõimimine kõikidesse poliitikavaldkondadesse“ – teeme ettepaneku asendada sõnastus ... „eri ministeeriumite“, sõnastusega „kõikide ministeeriumite“.	Selgitus. Viide kirjeldab osaliselt ka hetkeseisu, mistõttu ei saa meie hinnangul väita, et kõigi ministeeriumitega oleks koostöövormid juba loodud.
106.	Keskkonnaministeerium	Lk 10 punkt 8 – arvame, et arengukavas peaks lisaks palgale olema välja toodud ka kvalifikatsioon.	Arvestatud. Lisatud sõnastus eelnõu lk 11: „Oluline on suurendada ka erialase kvalifikatsiooniga töötajate arvu valdkonnas (eeskätt väljaspool suuremaid keskuseid).“
107.	Keskkonnaministeerium	Lk 12 punkt 1.1 – teeme ettepaneku lisada punkt: „luues võimalusi käituda keskkonnateadlikult“, mõeldes, et noortel on võimalus ennast täiendada keskkonnaalaste teadmistega näiteks, keskkonnahariduskeskustes.	Osaliselt arvestatud. Keskkonnateadlikku käitumist ning sellega eeskuju andmist adresseerib tegevus eelnõu lk 14: „2.1. (3) avades noorte potentsiaali riigi arendamisel (sh riigikaitsele kaasumine, hoiakute kujundamine ja osalusvõimalused näiteks keskkonna , turvalisuse, julgeoleku või lõimumise küsimustes).“
108.	Keskkonnaministeerium	Lk 14 – Pakume välja, et täiendada MATIK huvialasid ka keskkonnateadusega, kuna leiame, et keskkonnateemalised teadmised ei ole piisavad MATIK huvialades.	Arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 15: „3.1. (6) suurendades kõigi noorte huvi MATIK- ning keskkonnateaduse huvialade vastu,

			sh ligipääsu, osalusvõimalusi ja nende kvaliteeti;“
109.	Keskkonnaministeerium	Lk 20 – Keskkonnahoid ja kliima. Tooksime välja, et arengukava ei pööra tähelepanu sellele, milline noor ise on ja kuidas käitub, vaid lähtub talle loodud võimalustest.	Arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 21: „Arengukava fookuses on noored kui keskkonna valdkonna nügijad ja eestvedajad, kes omaalgatuste ning nutikate lahenduste väljatöötamise läbi on võimestatud ühiskonda positiivsed muutust tooma.“
110.	Keskkonnaministeerium	Lisa 5 lk 15 – Mõju elu- ja looduskeskkonnale. Juhime tähelepanu, et Haridus- ja Teadusministeeriumil on koos Keskkonnaministeeriumiga rakendamisel ka keskkonnahariduse ja -teadlikkuse tegevuskava, mis suurendab valdkondade vahelist koostööd ning teadlikkust keskkonnateemadel.	Arvestatud. Lisatud sõnastus eelnõu lisa lk 40: „Juba praegu on Haridus- ja Teadusministeeriumi ning Keskkonnaministeeriumi koostöös rakendamisel keskkonnahariduse- ja teadlikkuse tegevuskava, mis suurendab valdkondade vahelist koostööd ning teadlikkust keskkonnateemadel.“
111.	Kaitseministeerium	Kaitseministeerium kooskõlastab haridus- ja teadusministri esitatud noortevaldkonna arengukava 2021 – 2035. Kaitseministeeriumi valitsemisalas tegutsev Kaitseliit osaleb ühe oma ülesande kohaselt Eesti kodanike isamaaliste ja rahvuslike tunnete tugevdamisel, kaitsetahte säilitamisel ja kasvatamisel. Suur osa sellest tegevusest toimub ka noorte suunal Kaitseliidu noorteorganisatsioonides Kodutütred ja Noored Kotkad, kuhu kuulub ca 8000 noort vanuses 7-18 eluaastat. Sellest johtuvalt teeme ettepaneku täiendada arengukava järgmiselt.	Teadmiseks võetud.
112.	Kaitseministeerium	Arengukava lk 6 teises lõikes on juttu lõimitud noortepoliitikast ja kohalikul tasandil tehtavatest pingutustest. Antud kirjelduse juurde võiks lisada viite Kaitseliidu noorteorganisatsioonidele järgmises sõnastuses: “Hea näide lõimitud noortepoliitika eesmärkide elluviimisest ja kodukoha lähedal tegutsemisest on olemas ka Kaitseliidu noorteorganisatsioonide – Kodutütred ja Noored Kotkad – näol. Noorteorganisatsioonide kogemust	Osaliselt arvestatud. Lisatud sõnastus eelnõu lisa lk 27: „Noorte osaluse ning valdkonna eesmärkide saavutamist toetavad riigikaitse suunitlusega noorteorganisatsioonid – Kodutütred ja Noored Kotkad – kes 2019. aastal

		riigikaitse tegevuse, loodushariduse andmise jmt kaudu pakutakse iga-aastaselt ca 8000 organisatsioonide liikmele ning lisaks pakutakse osalusvõimalusi kõigile noortele Kaitseministeeriumi toel isamaalise hariduse programmi raames.”	pakkusid tegevusi vähemalt 8000 noorele.“
113.	Kaitseministeerium	Seoses eelnevaga võiks lisada lk 6 toodud 2019.a noorsootööd illustreerivale joonisele (joonis 1) noorteühenduste kasti sõnastusega “Kaitseliidu noorteorganisatsioonid – ca 8000 liiget”. Kuigi noorteühenduste mõiste, mis tuleneb noorsootöö seaduse § 3 lg 9, alla ei sobi Kodutütred ega Noored Kotkad, toetab nende organisatsioonide tegevus noortevaldkonna arengukavas seatud eesmärkide täitmist.	Arvestatud.
114.	Kaitseministeerium	Leheküljel 10 punktis 8 on toodud esile noorsootöötajate väärtustamise mõte. Selle juurde võiks kaaluda ka vabatahtlikult tehtava noorsootöö rõhutamist. Kaitseliidus on noortejuhina tegutsemas ca 500 vabatahtlikku, kes noortega tegelevad ning nende töö esiletõstmine ja väärtustamine on siinkohal oluline ning aitab kaasa kodanikuühiskonna põhimõtete kestlikkusele.	Arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 11: „Noorsootöö (sh noorte huvihariduse) jätkusuutlikkuse seisukohalt on oluline väärtustada noortega töötajaid, võttes seejuures arvesse, et erinevad tegevuskeskkonnad nagu avatud noorsootöö, noorte huviharidus ja huvitegevus, laagrid jm eeldavad osati ka eriomaseid vajalikke pädevusi ja erialast ettevalmistust ning oluline on ka noortega tegelevate vabatahtlike panus. “
115.	Kaitseministeerium	Lehekülje 13 punkti 2.1, kus on juttu noorte võimestamisest, et nad oleksid aktiivsed kodanikud, võiks täiendada alapunktiga 3 järgmiselt: “Avades noorte potentsiaali riigi arendamisel ja riigikaitsele kaasumisel, sh hoiakute kujundamine ja osalusvõimalused (näiteks keskkonna, turvalisuse, julgeoleku või lõimumise küsimustes).“ Selle viitega tekib seos Kaitseliidu noorteorganisatsioonidega, mis pakuvad kaitsetahte suurendamise võimalust. Kaitsetahte olemasolu on üks olulisemaid aktiivset kodanikku iseloomustavatest tunnustest.	Arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 14: „2.1. (3) avades noorte potentsiaali riigi arendamisel (sh riigikaitsele kaasumine , hoiakute kujundamine ja osalusvõimalused näiteks keskkonna, turvalisuse, julgeoleku või lõimumise küsimustes).“
116.	Kaitseministeerium	Leheküljel 18 on esitatud noortevaldkonna arengukava seotus teiste valdkondlike arengukavadega. Teeme ettepaneku lisada	Arvestatud.

		viide ka riigikaitse arengukavale 2017-2026. Riigikaitse arengukava rõhutab vajadust Eesti ühiskonna sidususe ning usalduse suurendamiseks riigi vastu. Selleks vajalikku teadlikkust ning kaitsetahet edendatakse noorte kodanikuhariduse osana. Usaldusele pannakse alus muuhulgas noorte isamaalise kasvatus ja riigikaitseõpetuse kaudu.	
117.	Kaitseministeerium	Peame lähtekohtade kirjeldust noortevaldkonna arengute tagamiseks arengukava eelnõu näol õnnestunuks. Toetame kõigiti üldeesmärgi ja strateegiliste eesmärkide poole liikumist ka oma töös noortega.	Teadmiseks võetud.
118.	Kultuuriministeerium	Kultuuriministeeriumi vastutusvaldkondade poliitikal ja tegevusel on tihedad seosed Haridus- ja Teadusministeeriumi (HTM) juhitavate valdkondade, sh noortevaldkonna poliitikaga. Noortevaldkonna tegevused, eriti huvitegevuse kvaliteet ja kättesaadavus, on kultuuri, sh spordivaldkonna järjepidevuse ja arengu vaates määrava tähtsusega. Samuti viivad ka teised ministeeriumid, sh Kultuuriministeerium ellu tegevusi, mis panustavad omakorda nii noorte- kui ka haridusvaldkonda, kuid neid ei ole eesmärgistatud ega ühiselt planeeritud noorte- ega haridusvaldkonna arengukavade kaudu. Nendeks on näiteks valdkondliku huvitegevuse toetamine ja korraldamine haldusala asutustes või sellest väljaspool. Huvitegevuse valdkonna, sh huvihariduse ühendavad teemad on näiteks osaluse monitoorimine, kättesaadavuse ja kvaliteedi tagamine, juhendajate (õpetajad, treenerid, juhendajad laiemalt) palga ja sotsiaalsete garantiide temaatika, teenusepakkujatele suunatud poliitikakujundamine jpm.	Teadmiseks võetud.
119.	Kultuuriministeerium	Noortevaldkonna arengukava kavandamise ja rakendamise raames jääb küsimus, kuidas ülalnimetatud ühist poliitikat kujundatakse, kuidas kaasatakse ja monitooritakse teiste ministeeriumite panust arengukavas seatud eesmärkidesse ning mis on konkreetne koostöökoht, -vorm ministeeriumide vahel. Riigi tegevuspõhise eelarvestamise metoodika sätestab ühisprogrammide koostamise kaudu aluse, kuidas eelarvet on tehniliselt võimalik planeerida ja hinnata eri ministeeriumide panust tulemusvaldkondade ja valdkondlikes arengukavades	Selgitus. Arengukava juhtimist ja rakendamist on kirjeldatud eelnõu lk 18. Arengukava elluviimist ja aruandlust toetab laiapõhjaline juhtkomisjon, milles on kaalukas roll noorte esindajatel. Juhtkomisjon annab soovitusi programmide algatamiseks, muutmiseks ja lõpetamiseks, toetudes nendes otsustes valdkonna

		<p>planeeritud eesmärkide täitmisel. Võttes aga arvesse, et ministeeriumid planeerivad ja rakendavad oma ressursse peamiselt enda vastutusvaldkondade põhiste programmide kaudu, jääb küsimus, milliste planeerimisinstrumentide kaudu ministeeriumide ülest lõimumist soodustavat ning eesti kultuuri kestmist ja arengut tagavat noortepoliitikat, eriti laiapõhjalist huvitegevust, kujundatakse, ja selles peituvaid ühiskondlikke kitsaskohti lahendatakse. Laiem küsimus on, et kui see arengukava, haridusstrateegia, „Kultuur 2030“ ja „Sport 2030“ käsitlevad igaüks vaid teatud osi huviharidusest, siis kus kajastub huvihariduse pikem strateegiline vaade tervikuna.</p>	<p>arengukavaga seotud tulemusaruannetele, ning annab hinnangu arengukava muutmise ja lõpetamise kohta. Arengukava viiakse ellu noortevaldkonna programmi ja vajadusel ühendprogrammi kaudu. Programmides on esitatud ajakava ja vastutajate kaupa konkreetsed tegevused ja nende nelja (1+3) aasta maksumus. Programmis määratakse arengukava alaeesmärkide saavutamisele suunatud poliitikainstrumentid, tegevused, mõõdikud, rahastamiskava. Programmide sisu arutab juhtkomisjon enne RESi kinnitamist. Programme tõhustatakse vajaduse korral pärast riigieelarve kinnitamist. Programmi kinnitab haridus- ja teadusminister. Ühendprogrammi korral kinnitavad selle kõik programmis osalevad ministrid.</p>
120.	Kultuuriministeerium	<p>Leiame, et arengukavas kajastatakse väga palju noorte vajadusi, kuid käsitlemata on ühiskondlik arenguvajadus; mis on selles noorte roll ja kuidas noored panustavad ühiskonda. Leiame, et praegu ei ole soovid ja panus dokumendis proportsioonis (lk 6–7). Näiteks, kultuuri ning noorte panustamist ja osalemist kultuuris on nii haridus- kui ka noortevaldkonna arengukavades kajastatud väga vähe. Leiame, et sellekohane mitteamalase hariduspoliitika kujundamine huvitegevusvaldkonna tervikvaates peaks olema valdkonna eest vastutava ministeeriumi ülesanne. Huvitegevuse, sh huvihariduse ministeeriumide ülese poliitika ja tervikvaate loomine on oluline noorte, kõikide seotud valdkondade arengu, huvitegevuse pakujate jt osapooltele vaatest.</p>	<p>Selgitus. Arengukava sissejuhatus rõhutab, et noored vajavad eraldi tähelepanu ning võimalusi avastamiseks ja katsetamiseks, et omandada uusi kogemusi ning õppida tundma iseennast ja ümbritsevat maailma, sh viivad noorte loovus ja kodanikupanus ühiskonda edasi. Noorte panust ühiskonda – nii ettevõtlikkuse, omaalgatuste kui aktiivse osaluse läbi – toetavad mh arengukava üldeesmärk ning strateegilised eesmärgid HOOG ja OSA.</p>

121.	Kultuuriministeerium	Noortevaldkonna arengukavas puudub ka formaalhariduse osa. Haridus- ja Teadusministeerium kavandab küll haridusvaldkonna tegevusi haridusstrateegia raames, kuid leiame, et kui noortevaldkonna arengukava lähtub noorte vaatest, on ka formaalharidus nende jaoks väga oluline. Oluline on, kuidas formaalharidus integreerub kogu mitteformaalse haridusega. Ühest lausest nii haridusstrateegias kui ka selles arengukavas meie hinnangul ei piisa.	Arvestatud. Arengukavasse on lisatud läbivalt seoseid formaalharidusega. Formaalhariduse ja mitteformaalse õppe ühisosa loomisel saab noortevaldkond hoida ning arendada pakutavate teenuste kvaliteeti ja luua seeläbi eeldused omandatud teadmiste, kogemuste ning oskuste arvestamiseks formaalhariduses. Suurema seotuse loomist toetab mh haridusvaldkonna arengukava tegevus: „luua terviklik lahendus mitteformaal- ja informaalõppe arvestamiseks formaalõppes, et tasemeõppe õppekavade täitmisel saaks senisest suuremal määral arvestada mitmesugustes keskkondades õpitut nt digikeskkonnas, töökohal, koolituskeskus, kultuuriasutuses noortekeskuses ja -programmis, huvikoolis, keskkonnahariduskeskuses.“
122.	Kultuuriministeerium	Dokumendist jääb silma, et enim väärtustatakse ja peetakse kõige olulisemaks huvialaga tegemise kohaks ainult huvikoolides õppimist. Lisa 1 „Noortevaldkonna praegune olukord“ käsitleb ühe punktina lk-l 2 küll huviharidust ja huvitegevust teiste osalusvormide kõrval, aga ka seal tuuakse esile huvikoolide ja seal õppivate noorte arv. Laiemalt huvitegevust mainitakse ainult muuseas, kuid sealgi tegutseb hulk noori, näiteks spordi ja rahvakultuuri valdkonnas. Välja on toomata, et spordivaldkonnas on peamine tegutsemisvorm spordiklubi, mis võib olla teistes tegutsemisvormides, kui huvikool. Seega leiame, et näiteks spordivaldkonnas osalejad oleks vaja välja tuua spordiregistri alusel. Näiteks, spordis on riikliku spordiregistri andmetel ainuüksi noorte (kuni 19a) osalejaid ca 109 000 noort (spordikoolides ja -klubides kokku).	Osaliselt arvestatud. Huvialavaldkonna esindusühingute ettepanekute põhjal on huvihariduse ja –tegevuse praeguse olukorra kirjeldust täiendatud eelnõu lisa lk 27-30.

123.	Kultuuriministeerium	<p>Eelnõu lisa 2 „Mõõdikute metoodika ja allikad“ tabelis on kolmanda mõõdikuna välja toodud „Huvikoolis õppivate noorte osakaal (%) kõikide 7–26-aastaste noorte hulgas“ algtase 2018 on 28,8 ja eesmärk 35 (sihttase 2035). Metoodika ütleb, et „mõõdetakse huvikoolis õppivate noorte osatähtsus kõikide noorte (7–26) hulgas. Näitaja mõõdab noorte osalust huvihariduses, mis on noore jaoks kõige ulatuslikum võimalus pikaajaliselt ja süsteemselt kindla huvialaga tegeleda. Huviharidust saavad huvikooli seaduse alusel pakkuda vaid huvikoolid“. Eelnõus puudub aga mõõdik ja viide noorte (7–26a) osaluse kohta huvitegevuses laiemalt. Samuti on puudu lapsed – andmestik ja neile suunatud poliitika. Spordis osalevate laste ja noorte hulk (kuni 19a) on näiteks üle 50%. Siin võiks kasutada ka teist mõttekäiku, sest keskkooli lõpetades lõpeb ära ka enamike kohalike omavalitsuste tugi spordiklubidele ja -koolidele ning n-ö noortesport lõppeb või muutub oluliselt. Sama kehtib ka kunstide ja mitmetes teistes valdkondades. Tekib küsimus, kui paljudes huvikoolides üle 20-aastased noored osaleda saavad ja kas neile tuleks kujundada teistsugust poliitikat ja toetusmeetmeid. Vanuses 20–26 on väga palju üliõpilasi. Kahjuks ei ole arengukavas üliõpilasorganisatsioonide rolli huvitegevuse pakkumises välja toodud, sh näiteks üliõpilassporti.</p>	<p>Mitte arvestatud. Huvitegevuses osaluse mõõtmine ei ole andmestiku puudumise tõttu võimalik. Lastega seonduv (alates 7) on 7-26 aastaste sihtrühma puudutavates indikaatorites kajastatud sh spordikoolides osalevate laste kaasatus. Arengukavas on läbivalt kasutatud mõistet noorsootöö korraldaja/pakkuja, mis tähendab ka huvitegevuse korraldajat ja pakkujat sh üliõpilasorganisatsioone.</p>
124.	Kultuuriministeerium	<p>Leiame, et arengukava lugedes jääb läbivalt puudu hetkeolukorra analüüs ning selgelt välja toodud puudused ja kitsaskohad. Tekst on suunatud järeldustele, tuues välja „et on oluline tähelepanu pöörata, ellu viia, rakendada jne“, aga enam oleks vaja analüüsi hetkeolukorrast, sh laiapõhjalisest huvitegevusest.</p>	<p>Selgitus. Hetkeolukorra analüüs on kirjeldatud peatükis „Lähtekohad noortevaldkonna arenguks“ ning „Lisa 1. Noortevaldkonna praegune olukord“.</p>
125.	Kultuuriministeerium	<p>Lk-l 5 kirjeldatakse noorsootöö rolli noorte jaoks kui mitmekülgsete teadmiste, oskuste ja hoiakute arendamisel, iseseisvumisel, töökogemuse saamisel ja tööturu muutuste teadvustamisel. Noorsootöö defineerimisel kirjeldatakse tulevikuoskuste kujunemist ja üldpädevuste arengut, sotsiaalset võrgustikku ja ühiskondlikku kapitali ning noorte positiivset käitumist, sh noorte kujunemist aktiivseks, algatusvõimeliseks</p>	<p>Arvestatud. Arengukava tekstis on läbivalt toodud osana noorsootööst esile noorte huviharidust, sh rõhutatud lisaks üldpädevustele ka erioskuste arengut. „Lisa 1. Noortevaldkonna praegune olukord“ on täpsustatud ka noortekeskuste ja huvihariduse</p>

		ja ettevõtlikuks kodanikuks. Huviharidus ja huvitegevus tuleb mõistena sisse alles noorsootöö korraldamisel regionaalsel tasandil ülesandena, mida kohalikud omavalitsused peaksid tegema. Samas, järgmises lõigus (lk-l 6) on mõõdikuna kirjas huviharidust pakkuvate huvikoolide hulk ja seal õppivate noorte arv, aga seejärel tõdetakse, et „just avatud noortekeskused on noortele kättesaadavamad maapiirkondades.“ Siit võib jääda mulje, et fookuses on noortekeskused, kuigi väga oluline on pideva haridusmaastiku korrastamise ja koolide arvu vähendamise taustal arvestada ka huvihariduse ja huvikoolide kättesaadavuse ning ligipääsetavusega kõikide Eesti piirkondade vaatest. Mõlemad peaksid olema võrdselt rõhutatud ja esile toodud.	kättesaadavuse viidet ning lisatud on asjakohast statistikat.
126.	Kultuuriministeerium	Arengukava tekstis on toodud väide: „ühes noorsootöö teenustega on kasvanud ka noortevaldkonna töötajaskond, keda 2019. a seisuga on üle 9000.“ Kahjuks ei ole lk-l 6 selgitust või jaotust, keda nende hulka loetakse, kas näiteks treenereid, ja kas ainult treenereid või ka kutseta juhendajaid. Samuti kirjutatakse, et „võrreldes huvikoolidega on just avatud noortekeskused noortele kättesaadavamad maapiirkondades.“ Palun avada arengukava raames andmeid, millel see väide põhineb. Soovime teada, miks ei ole võrdluses muud huvitegevust.	Selgitus. Järeldus põhineb Eesti Noorsootöö Keskuse andmetel, mis on tuletatud OSKA metoodikast. Viide huvikoolide ja avatud noortekeskuste kättesaadavusele pärineb Statistikaameti 2019. aasta väljaandel „Eesti piirkondlik areng. 2018. Noored Eestis“, millele on viidatud „Lisa 6. Kasutatud allikad“.
127.	Kultuuriministeerium	Lk-l 7 punkt 2: „Kvaliteetne noorsootöö on avalike teenuste kogum, mille eesmärk on luua noorele tasemeõppe-, töö- ja koduväliseid võimalusi noore vaba tahte alusel enese avastamiseks, arenguks, koos- ja isetegevuseks.“ Järgnevas lauses on küll sisse toodud informaalne ja mitteformaalne õpikogemus, aga väidetakse, et kvaliteedi aluseks on kvalifitseeritud noortevaldkonna töötajaskond. Seal peaks kindlasti mainima ka õpetajaid, treenereid ja juhendajaid nii üldhariduskoolides kui ka huvikoolides ja huvitegevuses laiemalt.	Selgitus. Huvikooli õpetajaid, treenereid ja juhendajaid silmas pidades on kasutatud kitsama noorsootöötaja mõiste asemel noortevaldkonna töötajaskonna terminit.
128.	Kultuuriministeerium	Lõigu „väljakutsed perioodil 2021-2035“, punkt 2: „Iga noore võimalus avastada oma andeid ja huvisid sobival moel, saada osa ühistegevustest ning tuge oma ideede arendamiseks.“ Lõigu	Arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 10: „...Noore andeid, huvisid ja loovust (sh nendega süvitsi tegelemist noorte huvihariduses)

		seletuses võiks samuti huvihariduse olulise valdkonnana esile tuua.	tuleb järjepidevalt tunnustada (sh arvestada mitteformaalses õppes omandatud teadmisi, oskusi ja kogemusi nii formaalhariduses kui tööturul) ja luua täiendavaid tingimusi nende igakülgselt arenguks.“
129.	Kultuuriministeerium	Olulise oleks ka mõisteid ühtlustada. Haridusvaldkonna arengukavas lk-l 14 on kasutatud mõistet „steam“, aga noortevaldkonna arengukavas „matik“.	Osaliselt arvestatud. Oleme lisanud MATIK mõiste juurde ka ingliskeelse vaste STEAM.
130.	Kultuuriministeerium	Leiame, et joonis 1 „Noorsootöös osalemise võimalused 2019. aasta andmetel“ tabelis on ära toodud ainult HTMi võrgustiku arvud, mis jätavad märkimisväärse osa noorte osalusest välja. Ei arvestata kõiki osalevaid noori näiteks teiste kultuuriasutuste ja spordiklubide juures, mistõttu on andmed ebatäpsed. Näiteks, Eesti Rahvakultuuri Keskusel on teada laste ja noorte arv, kes tegutsevad aktiivselt rahvakultuurivaldkonnas, huviringid toimuvad paljude muuseumide ja raamatukogude juures, samuti on spordiregistris lisaks EHISe huvikoolide infole ka spordiklubides osalevate noorte andmed.	Selgitus. Oleme valmis arutama Kultuuriministeeriumiga võimalusi, kuidas edaspidi Rahvakultuuri Keskuse ja teiste andmekogude tulemusnäitajad HTMni jõuaksid.
131.	Kultuuriministeerium	Lk-l 10 on toodud väljakutse 2: „Iga noore võimalus avastada oma andeid ja huvisid sobival moel, saada osa ühistegevustest ning tuge oma ideede arendamiseks. Noored on loov ja edasiviiv jõud Eesti ühiskonnas. Loovuse ja ettevõtlikkuse arenguks on vaja kujundada noores eneseusku ja enesekindlust, võimaldada kogeda eksimusi ja õnnestumisi ning õppida valikutega kaasnevast. Noore andeid, huvisid ja loovust tuleb järjepidevalt tunnustada ja luua täiendavaid tingimusi nende igakülgselt arenguks.“ Jääb selgusetuks, milles väljakutse seisneb. Soovitame selle täpsemalt välja tuua.	Arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 10: „2. Iga noore võimalus avastada oma andeid ja huvisid sobival moel, saada osa ühistegevustest ning tuge oma ideede arendamiseks. Noored on loov ja edasiviiv jõud Eesti ühiskonnas. Loovuse ja ettevõtlikkuse arenguks on vaja kujundada noores eneseusku ja enesekindlust, võimaldada kogeda eksimusi ja õnnestumisi ning õppida valikutega kaasnevast. Noore andeid, huvisid ja loovust (sh nendega süvitsi tegelemist noorte huvihariduses) tuleb järjepidevalt tunnustada (sh arvestada mitteformaalses õppes omandatud teadmisi, oskusi ja

			<p>kogemusi nii formaalhariduses kui tööturul) ja luua täiendavaid tingimusi nende igakülgselt arenguks.</p> <p>Muuhulgas on oluline luua täiendavaid võimalusi ka noortele täiskasvanutele, kelle ligipääs oma huvidega tegelemisele võib ebapiisava finantsseisu tõttu olla oluliselt piiratud.“</p>
132.	Kultuuriministeerium	<p>Lk-1 11 peatükis 8 „Noorsootöö jätkusuutlikkus ja töötajaskonna väärtustamine“ on väljakutsena esile tõstetud noortevaldkonna töötajate palgatingimuste ja sotsiaalsete garantiide temaatika. Näeme aga ka probleemi, et kõigil noortega tegelevatel spetsialistidel ei ole vastavat pedagoogilist või noorsootöö alast haridust ja koolitustest ei saada osa. Näiteks noortega tegelevatel rahvakultuuri valdkonna töötajatel on küll rahvakultuuri, aga mitte noorsootöö haridust. Samas on tegevuse pakkumine noortele suuresti noorte kasvatamine, mistõttu võiksid vastavad täiendkoolitused ja haridusprogrammid kõigile noortega tegelevatele inimestele rohkem kättesaadavad olla.</p>	<p>Arvestatud. Väljakutse vastab igati kirjeldatud kitsaskohale. Tähelepanu on pööratud kvaliteedi arendamisele (suurendades erialase kvalifikatsiooniga töötajate arvu valdkonnaks) ning noortevaldkonna töötajate positsiooni väärtustamisele. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 11: „Oluline on suurendada ka erialase kvalifikatsiooniga töötajate arvu valdkonnas (eeskätt väljaspool suuremaid keskuseid). Noorsootöö (sh noorte huvihariduse) jätkusuutlikkuse seisukohalt on oluline väärtustada noortega töötajaid, võttes seejuures arvesse, et erinevad tegevuskeskkonnad nagu avatud noorsootöö, noorte huviharidus ja huvitegevus, laagrid jm eeldavad osati ka eriomaseid vajalikke pädevusi ja erialast ettevalmistust ning oluline on ka noortega tegelevate vabatahtlike panus. Noortega töötavate spetsialistide positsioon ühiskonnas vajab tugevdamist.“</p>

133.	Kultuuriministeerium	Leiame, et arengukavas oleks vaja käsitleda noorsootöölase koolituse kontekstis juhendajate, õpetajate ja treenerite kutsekvalifikatsiooni temaatikat. Dokumendis läbivalt kasutatud väga üldine „noorsootöötaja“ mõiste ei fookusta, et oluline on noortele pakutavate tegevuste kvaliteet ja seda saavad tagada vaid kutsekvalifikatsiooniga töötajad (sh treenerid, õpetajad jt).	Selgitus. Arengukava adresseerib vajadust tõsta noortevaldkonna teenuste kvaliteeti. Läbivalt on kasutatud terminit „noortevaldkonna töötaja“ eesmärgiga toetada sh huvikoolide töötajate professionaalset arengut.
134.	Kultuuriministeerium	Lk-l 12 punktis 1.2. „Toetatakse annete ja tugevuste avastamist ja arendamist“ võiks esile tuua ka põlvkondade vahelise sideme olulisuse ehk eeskuju, mis kannab kultuuri edasi. Näiteks lisades alapunkti: „hoides ja arendades erinevaid traditsioone, mis sh loovad sideme erinevate põlvkondade, meistrite ja nende õpilaste vahel.“	Arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 5: „Seeläbi luuakse noortevaldkonnas eeldusi kultuurilise mitmekesisuse tunnustamiseks, võrdseks kohtlemiseks ja põlvkondade vaheliseks koostööks , aidates ehitada osalusele ning koostööle tuginevat sidusat ja tervet ühiskonda.“ Samuti täpsustatud sõnastust eelnõu lk 13: „1.2. (2) tutvustades ja populariseerides erinevaid tegevusvaldkondi (sh lähtudes nii traditsioonidest kui uutest ühiskondlikest vajadustest johtuvatest arenguperspektiividest);“
135.	Kultuuriministeerium	Lk-l 13 teeme ettepaneku punkti 1.3. „Julgustatakse noorte ettevõtlikkust, loovust ja ideede kasvamist“ alapunkti 2 täiendada: lisada lauseosa „tagades ettevõtluspädevuse arendamise võimalused sotsiaalse ettevõtluse, kogukonnatöö, loomemajanduse kaudu“ järele „noorsootöö (sh kõikvõimalikud õpilasesindused jne)“.	Arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 13: „1.3. (2) tagades ettevõtluspädevuse arendamise võimalused sotsiaalse ettevõtluse, kogukonnatöö, loomemajanduse ning noorsootöö (sh osalusvõimaluste) kaudu;“
136.	Kultuuriministeerium	Lk-l 13 teeme seoses punktiga 2.2. „Tagatakse kõigi noorte kaasaráäkimise võimalus ja arvamus äräkuulamine kõigil tasanditel“ ettepaneku Haridus- ja Teadusministeeriumil taasluua ka õppurite nõukoda.	Selgitus. Õppurite nõukoja formaati asendab haridus- ja teadusministri juures juba praegu tegutsev noorte nõukogu, mis koondab Eesti Noorteühenduste Liidu, Eesti Õpilasesinduste Liidu, Eesti

			Üliõpilaskondade Liidu, Kaitseliidu noorteorganisatsioonide ning Eesti Puuetega Inimeste Koja esindajad.
137.	Kultuuriministeerium	Lk 13 punkti 2.3. „Võimestatakse noori olema aktiivsed kodanikud“ teeme ettepaneku lisada alapunkt „tagades noorte kaasaráákimisvõimalused poliitika kujundamises eri tasanditel vastavate osaluskogude kaudu“.	Osaliselt arvestatud. Ettepanek leiab käsitlemist eelnõu lk 14: „2.2. (5) arendades ministeeriumide ja kohalike omavalitsuste kaasamisvõimekust, mh ministeeriumides noorte kaasamiseks valdkondlike lahenduste ja vastutusvõrgustike loomise ning otsustajate ja ametnike koolitamise kaudu;“
138.	Kultuuriministeerium	Lk-1 13 punkti 3 „Kvaliteetne noorsootöö on kättesaadav ning loob kõigile noortele võimalused mitmekülgseks arenguks, eduelamusteks ja kogemuste pagasi rikastamiseks“ all võiks välja tuua ka eraldi tähelepanu erivajadustega inimestele. Leiame, et praegu on noorsootöö teenused neile võrdselt kättesaadavad väga harva.	Osaliselt arvestatud. Erivajadustega noorte kaasatuse suurendamisele on suunatud arengukava tegevus eelnõu lk 15: „3.1. (2) suurendades kõigi noorte huvide avastamiseks ja võimalikuks arendamiseks esmaseid kokkupuuteid noorsootööga (sh noorte huviharidusega) ning otsides viise noorsootöös mitteosalevate noorte kaasamiseks;“. Ettepaneku põhjal on täpsustatud ka eelnõu lk 15 tegevust: „3.1. (7) suurendades (eeskätt erivajadustega noorte) juurdepääsu noorsootööasutustele (sh huvikoolidele) ja parandades noorsootööasutuste taristut;“
139.	Kultuuriministeerium	Lk-1 14 punkti 3.1 „Tagatakse kvaliteetse noorsootöö regionaalne kättesaadavus“ alapunkti „luues noortele täiendavaid võimalusi kvaliteetse huvihariduse saamiseks kaunite kunstide vallas“ palume täiendada, lisades kaunite kunstide valdkonnale ka kultuuripärandi valdkonna.	Osaliselt arvestatud. Alapeatüki „Noortevaldkonna tugevused ja väärtused“ sissejuhatust on täpsustatud omakultuuri mõistega, mis katab ka kultuuripärandi valdkonda: „Noortevaldkonnal on kaalukas roll Eesti ühiskonna sidusa arengu tagamisel – kaitstes ja edendades

			inimõigusi, sallivust ja solidaarsust, edendades austust emakeele, omakultuuri ning teiste keelte ja kultuuride vastu.“
140.	Kultuuriministeerium	Lk-l 14 punktis 3.1 on alapunkt sõnastuses „tagades 18–26-aastastele noortele võimaluse osaleda noorsootöö tegevustes võrdselt teiste eärühmadega, sh tulumaksuvabastus 18–26-aastaste osalusele huvikoolide tegevuses.“ Kui eesmärk on vähendada ebavõrdsust, on oluline, et tulumaksuvabastus oleks laiendatud kogu huvitegevusele. Näiteks nimetatud tulumaksusoodustus peaks laienema tervele spordi ja kultuuri valdkonna huvitegevusele, kus 7–18-aastaste noorte ebavõrdne kohtlemine on tunduvalt suurema mõjuga kui punktis nimetatud probleem. Näiteks ei rakendu tulumaksuvabastus spordivaldkonnas spordiklubidele (praegu ainult spordikoolidele). See on kaasa toonud spordiklubide poolt massiliselt fiktiivsete spordikoolide asutamise. Seega teeme ettepaneku kasutada punkti sõnastuses „huvitegevuse“ mõistet, et eesmärk laieneks kultuuri ja spordi valdkonnale tervikuna. Huvitegevuse piiritlemine tuleks välja töötada ministeeriumide koostöös. Lahendus ei tohiks olla, et iga huvitegevuse pakkuja organisatsioon või kollektiiv peab end huvikooliks registreerima huvikooli seaduse alusel.	(Täpsustatud 13.08) Selgitus. Ettepanek on eelnõust eemaldatud.
141.	Kultuuriministeerium	Lk-l 15 punktis 4.2. tuuakse välja, et „Soodustatakse riskirühmade sotsiaalset kaasatust ning vähendatakse noorte eemale- ja üksijäämise riski“ Palume kaaluda võimalusi, kuidas ja mil viisil jõuaks abi noorteni, mitte noored ei peaks otsima võrgustikke abi saamiseks. Maapiirkondadesse jõudmisel võivad abiks olla juba olemasolevad võrgustikud, näiteks raamatukogud, sotsiaaltöö võrgustikud vms.	Arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 17: „4.2. (1) tagades noortele vajaliku toe, teenuste (nt nõustamine, jätkutugi, heastamine) kättesaadavuse ja info toe võimaluste kohta, sh läbi olemasolevate tugivõrgustike (raamatukogud, sotsiaaltöö võrgustikud); “ Arvestame ettepanekuga ka arengukava programmi koostamisel.
142.	Kultuuriministeerium	Leiame, et lk-l 16 on lisaks seirele oluline ka valdkonna võrgustumine nii katusorganisatsioonide kui ka teiste ministeeriumide/valdkondadega, mida oleks vaja käsitleda.	Arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 17: „4.3. (3) kasvatades teenuste mõju ja kulutõhususe

		Noorte kaasatuse hindamisel tuleks vaadata eri vanuserühmi, piirkondi ja ka emakeelt. Vaid täpsemaks minnes nähakse, kus on murekohad ja nendele saab leida spetsiifilisi lahendusi.	hindamise kvaliteeti, lähtudes mitmekülgsedest teadmistest, praktikast (sh sidusvaldkondade partnerite kogemustest) ja noorte vajadustest ning teadustulemustest;“
143.	Kultuuriministeerium	Lk-l 17 mõõdikute tabeli kohta toome välja järgmised ettepanekud: Mõõdik „18–26-aastaste noorte juhitud mittetulundusühingute osatähtsus (%) aktiivsete mittetulundusühingute hulgas“. Tekib küsimus, miks mõõdikus on mittetulundusühingud. Kuna räägitakse mõjust majandusele, peaks olema hõlmatud ka äriühingud ja muud tegevusvormid.	Selgitus. Nimetatud mõõdik on seatud hindamaks noorte aktiivse kodanikuosaluse seisundit.
144.	Kultuuriministeerium	Teeme ettepaneku töötada välja mõõdik, mis näitaks laste ja noorte osakaalu kultuuri ja spordi valdkondades laiemalt, hõlmates lisaks huvikoolidele osaluse seiret teistes osalusvormides. Leiame, et strateegia vajaks terve huvitegevuse eesmärgistamist laiemat, k.a juhendajad, noorte osalus, pakkujate vaade jne.	Selgitus. Kultuuri ja spordi valdkondade arenguseireks vajalike mõõdikute arendamine on kindlasti oluline sihtrühmapõhiselt sh laste ja noorte osas. Huvitegevuses osaluse mõõtmine ei ole andmestiku puudumise tõttu võimalik, ent oleme edaspidi valmis võimalusi Kultuuriministeeriumiga arutama.
145.	Kultuuriministeerium	Teeme ettepaneku töötada välja mõõdik ka toetuste kohta, millises mahus noorteorganisatsioon riik toetab. Praegu on mõõdik lause esimese poole kohta „noorte õigused on riigis kaitstud“, puudub aga mõõdik lause teise poole kohta „noorte aktiivne kodanikuühiskond on toetatud“.	Mitte arvestatud. Arvestades arengukava kestusega ei ole toetuse maht erinevate aastate lõikes samatähenduslik ning ei võimalda mõõta noortevaldkonna meetmete tulemuslikkust.
146.	Kultuuriministeerium	„Noorsootöö teenustega rahul olevate noorte osatähtsus (%)“ mõõdiku all võiks olla selgitatud, milliseid tegevusi monitooritakse. Küsimus on, kas silmas peetakse ainult tegevusi noortekeskustes või laiemalt terves huvitegevuses. Tegevuste parendamiseks oleks vaja rohkem valdkondlikku informatsiooni.	Arvestatud. Mõõdiku metoodikat on täpsustatud eelnõu lisa lk 33. Mõõdik mõõdab laiemat rahuolu sh huvitegevust.
147.	Kultuuriministeerium	Noortevaldkonna arengukavas peaks suuremat tähelepanu pöörama mitteformaalsele keskkonnale, mis soodustab lõimumist ühiste huvide ja tegevuste kaudu, tõstab teadlikkust	Arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 11: „6. Noorte stardipositsioon tuleviku väljakutsete

		teistest kultuuridest ja rahvustest ning läbi selle suurendab sallivust ühiskonnas. Nooremate tegevuse kaudu saaksid tegevustest osa ka lapsevanemad.	ning globaalsete trendidega toimetulekuks. Arvestades tulevikutrende ja kompleksseid väljakutseid , on noorte edukaks toimetulekuks oluline luua võimalusi seotud pädevuste omandamiseks (sh digipädevused, kriitilise analüüsi ja probleemilahendamise-, aga ka sotsiaal-emotsionaalsed oskused). Lisaks on oluline noorte teadlikkuse ning valmisoleku kasvatamine panustamaks tuleviku väljakutsete – nt tulevikutöö, keskkonnahoid, kliima, tervis ning tehnoloogia – lahendamisse. Eelnevasse annab noortevaldkond omapoolse panuse nt nutika noorsootöö ning digiturvalisuse edendamise läbi. Globaliseeruva ühiskonna taustal muutuvad ühe olulisemaks ka integratsioon, rändetaustaga noorte kaasamine ning keele- ja kultuuriliste erinevustega kohanemine, mida mitteformaalne õpe ning noortevaldkonna teenused samuti mõjusalt toetada saavad.“
148.	Kultuuriministeerium	Suurt rolli noorte hoiakute kujunemisel omab meedia, mõjutades noorte käitumist. Uuringud näitavad, et noored veedavad vaba aega enamasti oma kultuuri ja keele keskkonnas ning teistest kultuuridest teatakse vähe. Tihti meedia võimendab stereotüüpe ning soodustab eelarvamuste tekkimist. Eeltoodust lähtudes teeme järgmised ettepanekud: analüüsida rändetaustaga noorte osalust informaaalses ja mitteformaalses õppes ning disainida meetmeid võrdsete võimaluste tagamiseks;	Arvestatud. Konkreetsete uuringute teostamine ning meetmete disainimine on kavandatud programmi tasandil.
149.	Kultuuriministeerium	Suurendada kultuuridevahelist dialoogi erinevate koostöötegevuste kaudu;	Arvestatud. Arengukava kirjeldab kultuuridevahelise dialoogi olulisust

			nii peatükis „Lähtekohad noortevaldkonna arenguks“ kui kõigi strateegiliste eesmärkide tegevustes.
150.	Kultuuriministeerium	Parandada juurdepääsu kultuurile, spordile ja vaba aja tegevustele, sest need on olulised vahendid rändetaustaga noorte Eesti ühiskonnaga lõimimisel;	Arvestatud. Ettepanekut toetab tervikuna tegevussuund 3.1.
151.	Kultuuriministeerium	Parandada rändetaustaga noorte meediakirjaoskust;	Arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 15: „3.1. (3) parandades noorteinfo kvaliteeti, kättesaadavust ja süsteemset arendamist, sh noorte üldiseid meediakirja- ning digioskuseid; “
152.	Kultuuriministeerium	Toetada rändetaustaga noorte aktiivset kaasamist ja osalemist nende kohalikes kogukondades;	Arvestatud. Ettepanekut toetavad tegevused eelnõu lk 14: „2.3 (2) toetades noorteühinguid ja noorte osaluskogusid noorte kaasamisel ning tagades parimate kaasamispraktikate koondamise ja leviku;“ ning „2.3. (4) toetades noorte osalust kogukonnas (sh vabaühenduste juhtimine ja vabatahtlik tegevus).“
153.	Kultuuriministeerium	Parandada võimalusi rändetaustaga noortele info jagamise ja nõustamisteenuste osutamiseks.	Arvestatud. Ettepanekut toetab tervikuna strateegiline eesmärk KINDLUS.
154.	Kultuuriministeerium	Teeme ettepaneku tagada Kultuuriministeeriumi osalus noortevaldkonna arengukava juhtkomitees.	Teadmiseks võetud.
155.	Kultuuriministeerium	Teeme ettepaneku lisada ÜRO säästva arengu eesmärkide hulka ka tervise, tuues välja ja lisades spordi huvihariduse ja -tegevuse mõju laiemalt.	Arvestatud.
156.	Kultuuriministeerium	Märgime ka, et arengukava kohta arvamuse avaldajate hulgas ei ole Eesti Olümpiakomiteed (EOK). Eesti spordi katusorganisatsioonina koondab EOK enda alla kõik spordialaliidud, kelle liikmeteks on valdav osa noortele huviharidust või -tegevust pakkuvatest spordiklubidest. Seetõttu teeme ettepaneku lisada ja kaasata arengukava väljatöötamisse EOK.	Selgitus. Arengukava saadeti arvamuse avaldamiseks mh kõigile HTM strateegilistele partneritele, kelle hulka spordivaldkonnast kuulub alates 2019.a Eesti Koolisport Liit.

157.	Kultuuriministeerium	Juhime tähelepanu, et lk-l 19 toodud seotud arengukavade all on välja toodud „Lõimuv Eesti 2030“, mida ei ole kavas koostada. 2020. aastal on plaanis koostada „Rahvastiku ja sidusa ühiskonna arengukava“, mis sisaldab endas „Lõimuv Eesti 2020“ jätkuarengukava.	Arvestatud.
158.	Kultuuriministeerium	Samuti juhime tähelepanu, et tegevuspõhise eelarvestamise raamistikus ei saa lk-l 18 nimetatud kodanikuühiskonna programm olla kümneaastane ning kodanikuühiskonna pikaaegne strateegiline vaade peaks olema kavandatud „Rahvastiku ja sidusa ühiskonna arengukava“ raames koos lõimumisvaldkonnaga.	Selgitus. Peatüki koostamisel on tuginetud Siseministeeriumi allikal: https://www.siseministeerium.ee/et/tegevusvaldkonnad/kodanikuuhiskond/kodar
159.	Eesti Puuetega Inimeste Koda	Arengukava lisades on välja toodud põhjalik ülevaade ligi kahe aasta kaasamisprotsessist, kuid kahetsusväärset on nendest tegevustest jäänud kõrvale Eesti Puuetega Inimeste Koda. Meile teadaolevalt ei ole otse kaasatud ka meie teisi liikmesorganisatsioone, kes tegelevad igapäevaselt erivajaduste ja puuetega noorte kaasamisega ühiskonnaellu.	Selgitus. Nõustume tähelepanekuga ning täname sisulise tagasiside eest.
160.	Eesti Puuetega Inimeste Koda	Olles tutvunud arengukava ning lisadokumentidena leiame, et kuigi arengukava toetab üldpildis haavatavate sihtrühmade kaasamist ning võrdsete võimaluste loomist kõigile noortele, siis olles jäänud kõrvale arengukava loomise protsessi aruteludest, on keeruline hinnata, mil määral on arengukava väljatöötamisel ning strateegiliste eesmärkide seadmisel arvestatud puuetega noorte vajadustega.	Selgitus. Arengukava lähtekohaks on olnud kõigile noortele võrdväärsete võimaluste loomine (sh puuetega noortele). Lisaks valdkonna läbivatele põhimõtetele ning uue perioodi väljakutsetele on erivajadustega noortele pööratud tähelepanu takistuste kaardistamisele ja eemaldamisele (strateegilised eesmärgid ISE ning KINDLUS).
161.	Eesti Puuetega Inimeste Koda	Nii Eesti Pimedate Liit kui ka Eesti Kurtide Liit on seisukohal, et arengukava ja selle lisad ei kajasta piisavalt erivajadustega noorte teemasid. Näiteks ei leia lisades ära märkimist, kas erinoorsootöö hõlmab ka erivajadustega ning puuetega noorte kaasamist. Mõiste erivajadus leiab arengukavas märkimist ühel korral. Täpsemalt, arengukava lk 20 tuuakse välja, et arengukavaga luuakse eeldused noorsootöö kõigile noortele kättesaadavaks muutmiseks, hõlmates tõrjutusriskis,	Selgitus. Arengukava pöörab tähelepanu kõigile noortele võrdväärsete võimaluste loomiseks (sh erivajadustega noortele). Arengukava lähtekohaks on põhimõte, et noored peavad saama tegevustest võrdväärset osa ilma neid eelnevalt kategoriseerimata. Arengukava põhineb noortevaldkonna läbivatel

		vähemustesse kuuluvaid ja erivajadustega noori, et tagada võimalused noore mitmekülgseks arenguks.	põhimõtetel, sh noorte eriomaste vajaduste mõistmise olulisusel. Arengukava tegevussuunad 2.2, 3.1 ja 4.2 käsitlevad kõigi (sh erivajadustega noorte) jaoks võimaluste loomist. Konkreetseid meetmeid kavandame programmi tasandil.
162.	Eesti Puuetega Inimeste Koda	Paneme tähele, et arengukavas või selle lisades ei ole välja toodud ligipääsetavuse ning tugimeetmete olulisus, mis on äärmiselt vajalik erivajadustega noorte kaasamisel ning noortevaldkonna teenuste kättesaadavaks muutmisel.	Selgitus. Arengukava põhineb noortevaldkonna läbivatel põhimõtetel, mille kohaselt tuleb toetada iga noort, sõltumata tema väljakutsetest, vajadustest ning teda eelnevalt kategoriseerimata. Sellest lähtuvalt on pööratud arengukavas tähelepanu kõigi (sh erivajadustega noorte) ligipääsetavuse tagamiseks ning noortevaldkonna teenuste kättesaadavaks muutmisel. Tegevussuund 2.1 kirjeldab vajadust kaasata noori avaliku ruumi kujundamisse ja teenuste disainimisse; 2.2 märgib vajadust suurendada noorte tegelike vajaduste ja olude tundmist; strateegiline eesmärk ISE toetab taristu arendamist, noorsootöö vormide ja metoodika mitmekesistamist ning noortevaldkonna töötajate täiendkoolitamist; strateegiline eesmärk KINDLUS rõhutab (tervisega seonduvate) takistuste kõrvaldamist ning vajaliku toe tagamist kõigile noortele.
163.	Eesti Puuetega Inimeste Koda	Eelnevast tulenevalt teeme ettepaneku, et arengukavale toetuvates tegevuskavades ja/või programmides toodaks sisse näited ja selgemaid suunised erinevate puudeliikide (eestkätt nägemis-, kuulmis-, liikumis-, intellektipuude ja psüühikahäire)	Arvestatud. Arvestame ettepanekuga arengukava programmi koostamisel.

		osas. Leiame, et tugimeetmete rõhutamine tõstaks noortevaldkonna edendajate teadlikkust erivajadustega noorte tõhusama kaasatuse tagamiseks nii füüsilise kui ka info- ja kommunikatsiooni ligipääsetavuse seisukohast.	
164.	Eesti Puuetega Inimeste Koda	Oleme igati valmis kaasa mõtlema ning panustama, et erivajaduste ning puuetega noorte vajadused saaksid paremini märgatud uuel arengukava rakendamise perioodil.	Teadmiseks võetud.
165.	Eesti Linnade ja Valdade Liit	Eesti Linnade ja Valdade Liit (ELVL) tänab võimaluse eest osaleda väga olulise dokumendi väljatöötamise protsessis. ELVL kooskõlastab „Noortevaldkonna arengukava 2021–2035“ kinnitamine“ eelnõu tingimuslikult, esitades alljärgnevad märkused ja ettepanekud. Võimalusel soovime kohtuda eelnõu koostajatega, et arutada KOVide jaoks oluliste teemade üle.	Teadmiseks võetud.
166.	Eesti Linnade ja Valdade Liit	Sõnastada selgelt noortevaldkonna mõiste ja struktuur. Oluline on, et nii pikaajaline strateegia kõnetaks selgelt kogu valdkonda.	Arvestatud. Eelnõu lk 6 on täiendatud Joonis 1. valdkonna struktuuri (sh lisatud noortepoliitiline dimensioon).
167.	Eesti Linnade ja Valdade Liit	Samuti selgitada mõisteid „erinoorsootöö“, „rahvusvaheline noorsootöö“.	Arvestatud. Mõisteid on kirjeldatud arengukava Lisa 1. Noortevaldkonna praegune olukord.
168.	Eesti Linnade ja Valdade Liit	Mõtestada huvialaõpet (Lisa 1 lk 2 Huviharidus ja huvitegevus) noortevaldkonna arengukavas eraldi iseseisva valdkonnana noorsootöö ja noortepoliitika kõrval:	Mitte arvestatud. Arengukava lähtub hetkel kehtivast õigusruumist, mille kohaselt on huviharidus osa noorsootööst.
169.	Eesti Linnade ja Valdade Liit	1) tegemist on valdkonnaga, milles osaleb 82 % noortest (lk 6 skeemi põhjal). Huvialaõppe valdkond on terviklik hariduslik süsteem, kus kõik struktuuri osad on omavahel seotud ning „1.2. (2) tutvustades ja populariseerides erinevaid tegevusvaldkondi (sh lähtudes nii traditsioonidest, ühiskonna vajadustest kui arenguperspektiividest);“ samaväärselt olulised: huvitegevus, huviharidus, eelprofessionaalne õpe. Selgitada eelnimetatud mõisted ja kõigi struktuuri osade sisu. 2) väärtustada huvialaõppes olemasolevat, traditsioonilist ja juba toimivat, mitte keskenduda vaid uudsele, innovaatilisele. 3) tagada huvialaõppe valdkonna töötajatele koolitustel osalemisel võrdsed võimalused teiste haridustöötajatega.	Osaliselt arvestatud. Hetkel kehtivas õigusruumis on huviharidus osaks noorsootööst. Huviharidusele ja –tegevusele on arengukavas läbivalt tähelepanu pööratud (tagasiside põhjal on seoseid ka täiendatud). Arvestatud on märkustes 2) ja 3) kirjeldatud tegevustega: „3.3. (4) luues huvikoolide töötajatele mitmekülgeks professionaalseks arenguks enam asjakohaseid koolitusvõimalusi“. Terminite defineerimine kinnistaks valdkonnas kasutatavad mõisted kogu

			elluviimise perioodiks ning välistaks arengukava vastavuse muutuvatele oludele. Huvitegevuse ja huvihariduse mõisted on kirjeldatud „Lisa 1. Noortevaldkonna praegune olukord“, mida saab käsitleda mh algtaseme kirjeldusena.
170.	Eesti Linnade ja Valdade Liit	„Noorekeskse lähenemise lõimimine kõikidesse poliitikavaldkondadesse“ lk 9 – sõnastada: „Noortega arvestamine kõigis poliitikavaldkondades“. Kõik poliitikavaldkonnad ei pea olema noorekesksed. Ilmselt tuleneb eelnõus toodud sõnastuse pakkumine inglisekeelsest väljendist mainstreaming, mille kohasem vaste eesti keeles on noorte esile toomine, noorte teadvustamine või noortega arvestamine.	Arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 10: „1. Noortega arvestamine kõikides (sh poliitika)valdkondades. Eri ministeeriumide ja nende allasutustega on loodud koostöövorme, ent sellele vaatamata ei arvestata noortega (nende potentsiaali ja kaasnevate vajadustega) kõikides poliitikavaldkondades ühtlaselt ega piisavalt, samuti on arenguruumi valdkondade koostöö tõhustamisel. Oluline on arvestada noortega ning edendada noortekeskset lähenemist läbivalt kõigis poliitikavaldkondades , analüüsides noorte olukorda ja väljakutseid, lähtudes arenguseire tulemustest ja rakendades valdkondade koostöös sobivaid meetmeid.“
171.	Eesti Linnade ja Valdade Liit	„Noorte loomulik osalus neid puudutavate otsuste tegemisel“ lk 10 – sõnastada: „Noorte eakohane osalus neid puudutavate otsuste tegemisel“. Eakohane osalus ongi loomulik, kuid omadussõnana kannab eakohane selgemat sõnumit.	Mitte arvestatud. Noorte loomulik osalus otsustusprotsessides on laiem väljakutse kui „eakohane osalus“, mis võib piirata noore võimalusi teda puudutavate otsuste tegemisel.
172.	Eesti Linnade ja Valdade Liit	Süsteemiseerida arengukava dokumendi vormistust. Noortevaldkonna arengukava peaks noortele kohaselt olema visuaalsem, süsteemsem, haaravam ja kergemini loetav. Lihtsustada arengukava keelekasutust, võttes enne kinnitamist abiks testlugejaid gümnaasiumiõppurite seast.	Arvestatud. Arengukava on planeerimisdokument, mistõttu ei ole asjakohane selle liigne lihtsustamine. Arengukava kinnitamise järel valmib

			noortele suunatud versioon, mis vastab ka esitatud ettepanekule.
173.	Eesti Linnade ja Valdade Liit	Esile võiks tuua põhiosad ning liigne tekst koondada lisadesse. Dokumendi sisu peaks olema läbiva struktuuri, numeratsiooni ja loogikaga kõikides dokumendi osades. Lisada diagrammid noorte arvude kohta aastani 2035, näidates ära eraldi lasteaiaaegsed (1-6), siis põhikooliealised (7-16), siis edasi 17-26-aastased.	Selgitus. Arengukava struktuur ning elemendid (sh nende maht) on kooskõlas Riigikantselei antud soovitude, Rahandusministeeriumi strateegilise planeerimise ning Justiitsministeeriumi hea õigusloome põhimõtetega.
174.	Eesti Linnade ja Valdade Liit	Vähendada oluliselt eelnõu mahtu - valmiv arengukava võiks olla maksimaalselt kümme lehekülge pikk.	
175.	Eesti Linnade ja Valdade Liit	Märgime, et kohalike omavalitsuste jaoks ei ole noortevaldkonna arengukava 2021-2035 sellisel kujul piisavalt suuniseks, millele toetudes saaks teha kohalikke otsuseid ja valikuid.	Selgitus. Koostamisel on lähtutud kohalike omavalitsuste autonoomia põhimõttest ning esitatud tegevusi on võimalik kohandada vastavalt omavalitsuse võimalustele. Samas sisaldab arengukava konkreetseid omavalitsustele suunatud tegevusi, sh näiteks noorte osaluse ja omaalgatuste toetamine kogukonnas. Tegevuste konkretiseerimine on kavandatud arengukava programmi koostamisel.
176.	Eesti Linnade ja Valdade Liit	Noorte vanuserühma sees ei tooda esile erinevate arenguliste vajadustega ja küpsusastmega eärühmi vaid käsitletakse nii 7- kui 26-aastaseid ja neile pakutavaid arendava tegevuse võimalusi ühetaoliselt.	Selgitus. Arengukava lähtub tervikvaatest (kattes võrdväärselt vanusevahemiku 7-26) ja toetub noortevaldkonna läbivatel põhimõtetel, mille kohaselt on oluline teadvustada noorte eriomaseid vajadusi ning väärtustada iga noort (sh vanusest sõltumata). See tähendab, et erinevatele eärühmadele tuleb pöörata tähelepanu teenuste ja tegevuste pakkumisel. Erisusi on toodud sisse indikaatorite puhul. Üldise põhimõttena konkretiseeritakse tegevusi arengukava rakendustasandil ehk programmide koostamisel.

177.	Eesti Linnade ja Valdade Liit	Noori ei käsitleta kogukonna võrdväärsete ja lõimunud liikmetena vaid kas kogukonda panustamiseks valmistujatena või erikohtlemist vajava nõrgema sihtrühmana.	Osaliselt arvestatud. Tulenevalt piiratumatest õigustest (näiteks alaealistel teovõime) puuduvad noortel võrdväärsed võimalused kogukonda panustamisel. Arengukava adresseerib vajadust tagada noortele võimalusi näiteks omaalgatusteks või otsustusprotsessides osalemiseks, mis suurendaks nende seotust oma kogukonnaga ning võimaldaks noorel panustada kogukonda noorena. Täpsustatud sõnastust eelnõu lk 14: „2.3.(4) toetades noorte osalust ja tähenduslikku panustamist kogukonnas (sh vabaühenduste juhtimine ja vabatahtlik tegevus).“
178.	Eesti Linnade ja Valdade Liit	Selgeid seoseid ei looda lk 12-15 toodud eesmärkide, tegevussuundade ja tegevuste ning lk 17 toodud mõõdikute vahel (seejuures määratleb objektiivselt mõõdetava lähte- ja sihttaseme kokku 11 mõõdikust ainult 4 mõõdiku puhul).	Selgitus. Mõõdikud (sh kõigi alg- ja lõpptasemed) täpsustuvad hiljemalt arengukava kinnitamise ajaks lähtudes heaks kiidetud strateegilistest eesmärkidest.
179.	Eesti Linnade ja Valdade Liit	Mõõdikute saavutamisel ei arvestata tervikpilti (nt arvestatakse noorte omaalgatuse edenemise juures ainult riigi tasandi toetuste mõju, vt lisa 2 lk 6 p 4).	Selgitus. Tervikpilt noortevaldkonna tulemuslikkusest kujuneb erinevate mõõdikute koondina. Mõõdikute aluseks olev metoodika sõltub olulisel määral andmetest ja on jätkuvalt avatud arengutele - kui andmeid tekib juurde või need on kättesaadavamad - nt on hetkel omaalgatuste toetamise juures teiste võimalike toetajate panus välja jäetud andmetike puudumise tõttu.
180.	Eesti Linnade ja Valdade Liit	Nimetatakse väidetavalt kokkuleppelise noorsootöö tegevussuundade jaotus (lk 5-6 ja lisa 1), selgitamata, milliste partneritega on sellises jaotuses kokku lepitud ning miks osa tegevusi selles kokkuleppelises jaotuses on sihtrühmapõhised	Selgitus. Lähenemisviisist või keskkonnast sõltumata peetakse arengukavaga oluliseks tagada kõigile noortele võimalused oma vajaduste

		(nt erinoorsootöö), osa lähenemisviisid või meetodid (nt rahvusvaheline noorsootöö), osa institutsioonid (nt noortelaagrid).	ning huvidega kooskõlas olevateks arendavateks tegevusteks. Arengukavas on esitatud tervikpilt noortevaldkonna raames pakutavatest teenustest ning heakskiit eelnõule noortevaldkonna partnerite poolt kinnitab ka kokkulepet, millises ulatuses valdkonna variatiivsust ühiselt tajutakse ja mõistetakse.
181.	Eesti Linnade ja Valdade Liit	Ühisosa ja piire noorsootöö, sotsiaaltöö, hariduse ja kultuuri vahel ei kirjeldata, jättes näiteks esile toomata huvihariduse kaaluka ja mitmekülgse rolli ühiskonnas, riivates vaid põgusalt noorte rolli kultuurikandjana ning puudutades üksnes napilt sidusvaldkonnana sotsiaaltööd.	Arvestatud. Eelnõu lk 6 on Joonisel 1. esitatud lisaks noortevaldkonna erinevatele teenustele ka seosed sidusvaldkondadega.
182.	Eesti Linnade ja Valdade Liit	Arengukava eelnõu on noorte täiskasvanute sihtrühma osas põhjalik ja sellisena kindlasti hea alus riigi tasandil rahastusprogrammide planeerimiseks. Oleme meelsasti valmis selles osas koostööks arengukava elluviimisel.	Teadmiseks võetud. Arengukava lähtub tervikvaatest (kattes võrdväärselt vanusevahemiku 7-26) ja toetub noortevaldkonna läbivatel põhimõtetel, mille kohaselt on oluline teadvustada noorte eriomaseid vajadusi ning väärtustada iga noort (sh vanusest sõltumata).
183.	Eesti Noorsootöötajate Kogu	Eesti Noorsootöötajate Kogu (ENK) tunnustab Haridus- ja Teadusministeeriumi kompaktse, läbimõeldud ja selgete sihtidega arengukava koostamise eest ning tänab võimaluse eest anda täiendavat tagasisidet arengukava eelnõule.	Teadmiseks võetud.
184.	Eesti Noorsootöötajate Kogu	Võimalusel vältida mõiste „erinoorsootöö“ tagasitoomist Eesti noorsootöö maastikule (lk 6 esimeses lõigus loetletud tegevussuundadest „erinoorsootöö“, mainitud ka lk 15 mõistet lisaks Lisale 1 „Noortevaldkonna arengukava 2021-2035“ eelnõu tekstis), kuna Eesti noorsootöö arengus tähistab see kindlat etappi ja sellega seonduvalt ka väga spetsiifilist lõiku Eesti noorsootöö ajaloos. Terminit ei kasutata ka rahvusvaheliselt, vahepeal on n.n riskirühmadega töös hakatud kasutama mitmeid muid termineid, sh arenenud mobiilne noorsootöö, töö vähemate võimalustega noortega, noorsootöö	Osaliselt arvestatud. Peame vajalikuks erinoorsootöö mõiste kasutamist, et tõsistes riskioludes elavatele ja/või probleemkäitumisega noortele oleks tagatud vajalik tugi. Oleme hoidunud arengukavas mõistete defineerimisest võimaldamaks paindlikkust arengukava elluviimise perioodil. See puudutab ka

		haavatavate sihtrühmadega, tõrjutusriskis noored jne. Dokumendis endaski on kasutusel läbivalt muud terminid, mistõttu ei pea mõistlikuks „erinoorsootöö“ termini kasutamist muude kõrval – see põhjustab segadust.	„erinoorsootöö“ mõistet – Lisa 1 on rõhk hetkeolukorra kirjeldusel.
185.	Eesti Noorsootöötajate Kogu	Joonisel 2, lk 8 võiks kaaluda sõna “tark” uuringute tellimine asemel kasutada sõna “sihipärane”.	Arvestatud.
186.	Eesti Noorsootöötajate Kogu	Lk 5 räägitakse valdkonna ajaloost ja korraldusmudelitest. Leiame, et korraldusmudeli loetelu juures väärneb täiendust kogemuste mõtestamise osa, ettepanek sõnastada järgmiselt: „tugev platvorm, kus ise tegevusi alatakse, neid ellu viia ja süsteemselt kogemustest õppida“	Arvestatud.
187.	Eesti Noorsootöötajate Kogu	Valdkonna läbivate põhimõtete juures lk 8 on lause “Nad vajavad tähelepanu ja tuge, et vähendada sotsiaalse haavatusse riski ja korvata vanusest tingitud piiranguid poliitilises osalusel ja esindatuses.” Sõnas “haavatusse” on üleliigne „s“.	Arvestatud.
188.	Eesti Noorsootöötajate Kogu	Lisada kas lk 9 alapeatüki “Väljakutsed perioodil 2021-2035” alla noorte eluolu enim mõjutavad ühiskondlikud ja globaalsed väljakutsed, nagu keskkonnahoiu, kliima ning tervise (sh vaimse tervise) ja üldise heaoluga seonduv või lisada lk 20 “Seosed läbivate teemadega” loetellu lisaks kliima ja keskkonnahoiu teemadele “tervis (sh vaimne tervis) ja heaolu” (vt arengukava eelnõu lk 22 “Euroopa noorte eesmärgid”).	Arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 11: „6. Noorte stardipositsioon tuleviku väljakutsete ning globaalsete trendidega toimetulekuks. Arvestades tulevikutrende ja kompleksseid väljakutseid , on noorte edukaks toimetulekuks oluline luua võimalusi seotud pädevuste omandamiseks (sh digipädevused, kriitilise analüüsi ja probleemilahendamise-, aga ka sotsiaal-emotsionaalsed oskused). Lisaks on oluline noorte teadlikkuse ning valmisoleku kasvatamine panustamaks tuleviku väljakutsete – nt tulevikutöö, keskkonnahoid, kliima, tervis ning tehnoloogia – lahendamisse. Eelnevasse annab noortevaldkond omapoolse panuse nt nutika noorsootöö ning digiturvalisuse edendamise läbi.

			Globaliseeruva ühiskonna taustal muutuvad ühe olulisemaks ka integratsioon, rändetaustaga noorte kaasamine ning keele- ja kultuuriliste erinevustega kohanemine, mida mitteformaalne õpe ning noortevaldkonna teenused samuti mõjusalt toetada saavad.“
189.	Eesti Noorsootöötajate Kogu	Lisada lk 9 alapeatüki “Väljakutsed perioodil 2021-2035” esimeses lõigus eluhoiakut kirjeldavasse loetellu ’sallivus’. “Nii sünnib Eesti, mille arengule aitavad noored kaasa vastutustundliku, uuendusmeelse, ettevõtliku, salliva ja jätkusuutliku eluhoiakuga.“	Arvestatud.
190.	Eesti Noorsootöötajate Kogu	Sama peatüki 1. väljakutse pealkiri lk 9 ning peamine osa tekstist sisaldab just poliitikavaldkondade hõivatust. Lõigu viimase lause viimane osalause toob sisse ka rakendusliku tasandi „ja rakendada valdkondade koostöös sobivaid meetmeid.“ Ehk võiks siin juba pealkirjas kajastada ja rohkem välja tuua, et ei oleks ainult poliitikates noortekeskne lähenemine, vaid ka eri valdkondade praktikas.	Osaliselt arvestatud. Täiendatud väljakutse sõnastus: „1. Noortega arvestamine kõikides (sh poliitika)valdkondades. Eri ministeeriumide ja nende allasutustega on loodud koostöövorme, ent sellele vaatamata ei arvestata noortega (nende potentsiaali ja kaasnevate vajadustega) kõikides poliitikavaldkondades ühtlaselt ega piisavalt, samuti on arenguruumi valdkondade koostöö tõhustamisel. Oluline on arvestada noortega ning edendada noortekeskset lähenemist läbivalt kõigis poliitikavaldkondades, analüüsides noorte olukorda ja väljakutseid, lähtudes arenguseire tulemustest ja rakendades valdkondade koostöös sobivaid meetmeid.“
191.	Eesti Noorsootöötajate Kogu	Kolmanda väljakutse pealkirjas nimetatud “märkamine” lk 10 on nii pika arengukava perioodi peale liiga väheambitsioonikas ja ebapiisav. Selgitavas tekstis on selgitatud, et “sellised noored vajavad suuremat märkamist ja professionaalset tuge”.	Arvestatud. Täiendatud sõnastus: „3. Võrdsed võimalused iga noore arenguks kõigis Eesti piirkondades ja nende noorte märkamine ning

		Ettepanek on sõnastada kolmanda väljakutse pealkiri järgmiselt: “Võrdsed võimalused iga noore arenguks ja nende noorte märkamine ja toetamine, kes erinevatel põhjustel loodud võimalustest osa ei saa”.	toetamine , kes erinevatel põhjustel loodud võimalustest osa ei saa“
192.	Eesti Noorsootöötajate Kogu	Viienda väljakutse viimases lauses lk 10 toodud väide “Kesine ligipääs noorsootöö- ja nõustamisteenustele lapseas võib avaldada pikaajalist pärssivat mõju isiksuse arengule ja pidurdada oskuste arengut” vajab viidet allikale, millel väide põhineb.	Selgitus. Tuginedes Riigikantselei soovitudele oleme eelnõus vältinud tekstisiseseid ning joonealuseid viiteid. Kasutatud materjalide loetelu on esitatud arengukava Lisa 6.
193.	Eesti Noorsootöötajate Kogu	Väljakutsete juures lk 10 ei ole välja toodud otseselt noorsootöös (mitteformaalõppes) omandatud teadmiste, oskuste, kogemuste, vilumuste arvestamist võrdselt formaalhariduses omandatuga. Võib-olla sobib see kõige enam 6. väljakutse alla.	Arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 10-11: „2. Iga noore võimalus avastada oma andeid ja huvisid sobival moel, saada osa ühistegevustest ning tuge oma ideede arendamiseks. Noored on loov ja edasiviiv jõud Eesti ühiskonnas. Loovuse ja ettevõtlikkuse arenguks on vaja kujundada noores eneseusku ja enesekindlust, võimaldada kogeda eksimusi ja õnnestumisi ning õppida valikutega kaasnevast. Noore andeid, huvisid ja loovust (sh nendega süvitsi tegelemist noorte huvihariduses) tuleb järjepidevalt tunnustada (sh arvestada mitteformaalses õppes omandatud teadmisi, oskusi ja kogemusi nii formaalhariduses kui tööturul) ja luua täiendavaid tingimusi nende igakülgsaks arenguks. Muuhulgas on oluline luua täiendavaid võimalusi ka noortele täiskasvanutele, kelle ligipääs oma huvidega tegelemisele võib ebapiisava finantsseisu tõttu olla oluliselt piiratud. “ Lisaks on täpsustatud tegevuse sõnastust eelnõu

			lk 15: „3.2. (7) tagades noorsootöös (sh noorte huvihariduses) omandatud pädevuste mõtestamine, väärtustamine, arvestamine ja tunnustamine (eeskätt formaalhariduses);“ Suurema seotuse loomist toetab ka haridusvaldkonna arengukava tegevus: „luua terviklik lahendus mitteformaal- ja informaalõppe arvestamiseks formaalõppes, et tasemeõppe õppekavade täitmisel saaks senisest suuremal määral arvestada mitmesugustes keskkondades õpitut nt digikeskkonnas, töökohal, koolituskeskus, kultuuriasutuses noortekeskuses ja -programmis, huvikoolis, keskkonnahariduskeskuses.“
194.	Eesti Noorsootöötajate Kogu	Arengukava visioon lk 12. Ettepanek sõnastada visioon järgmiselt: “2035. aastaks on igal noorel kõik võimalused tervislikuks ja täisväärtuslikuks eluks. Noored on võimestatud mõjutama ja muutma kogukonda ja riiki selliselt, et Eestis on maailma parim keskkond kasvamiseks, elamiseks ja eneseteostuseks.”	Osaliselt arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 12: „Aastal 2035 elavad noored kõigis Eesti piirkondades tervislikku ja täisväärtuslikku elu ning on võimestatud muutma kogukonda ja riiki selliselt, et Eestis on maailma parim keskkond kasvamiseks, elamiseks ja eneseteostuseks.“
195.	Eesti Noorsootöötajate Kogu	Arengukava üldeesmärkide juures lk 12 on toodud oodatav seisund koos soovitatavate omadustega, kuid neljandana “kindlus” juurde on juba lisatud kitsendusena nn meede “ <i>toetava tugivõrgustiku abil</i> ”, siin võiks selle kitsenduse eemaldada. Ehk tekib järgmise 14 aasta jooksul ikka rohkem võimalusi märkamiseks ja erineva tasandi ennetamiseks.	Osaliselt arvestatud. Laiendasime ettepaneku põhjal sõnastust, käsitledes turvavõrgustikku ühe võimaliku alternatiivi, mitte ainsa lahendusena. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 17: „4. Noorte üksijäämist ja eemaldumist märgatakse ning ennetatakse kindlustunnet suurendava turvavõrgustiku abil .“

196.	Eesti Noorsootöötajate Kogu	Tegevussuuna 2.2. lk 13 viimane punkt ütleb, et “luues /--/ noorte nõukogu ja /---/ noorte ümarlaua”, kuid nii pika perioodi pealt võiks planeerida ka selle käigus hoidmise ja tööruutini kujundamise. Ettepanek sõnastada punkt 2.2 järgmiselt: “luues noorte kaasaráákimisvõimaluste suurendamiseks kogu arengukava perioodil hästi toimivad peaministrit nõustava üksusena riiklik noorte nõukogu ning presidendi kantselei juurde noorte ümarlaud.”	Mitte arvestatud. Tegu on uute formaatide ettepanekuga, mille elluviimine ning jätkusuutlikkus on mõjutatud mh institutsioonide valmisolekust, mistõttu ei ole asjakohane tegevust arengukavas nii konkreetselt sõnastada.
197.	Eesti Noorsootöötajate Kogu	Strateegilise eesmärgi nr 3 juures lk 13 võiks loetellu lisada ka “õppimine”. Ettepanek sõnastada punkt 3 järgmiselt: „Kvaliteetne noorsootöö on kättesaadav ning loob kõigile noortele võimalused arenguks, eduelamusteks, kogemuste pagasi rikastamiseks ja mõtestatud õppimiseks.“	Osaliselt arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 15: „3.2. Toetatakse noorsootöö (sh noorte huvihariduse) järjepidevat arengut ning suurendatakse võimekust süvitsi toetada noorte oskuste, teadmiste, hoiakute, mõtestatud õppimise ja tugevuste arengut eri valdkondades:“
198.	Eesti Noorsootöötajate Kogu	Tegevussuund 3.1 võiks olla pealkirjastatud järgmiselt: „Tagatakse kvaliteetse noorsootöö regionaalselt ühtlane kättesaadavus“	Arvestatud.
199.	Eesti Noorsootöötajate Kogu	Tegevussuuna 3.2 esimese punkti juures lk 14 taotleda samuti (võrreldes järgmise punktiga) süsteemsust või koordineeritust, nt luues noorsootöö terminikomisjoni või metoodikakeskuse (metoodiku ametikoha).	Selgitus. Ettepanekule vastab mh tegevus: „3.2.(3) tagades noorte osaluse, avatud noorsootöö, huvitegevuse, huvihariduse jt noorsootöö teenuste kvaliteedi arengu toetamine keske kvaliteedianalüüsi ja arenguseire kompetentsikeskuse abil;“
200.	Eesti Noorsootöötajate Kogu	Tegevussuuna 3.3 alla lk 14 lisada punkt tegevnoorsootöötajate või pikaajaliste noorsootöötajate toetamise kohta alustavate noorsootöötajate kõrval.	Osaliselt arvestatud. Tegev- või pikaajaliste noorsootöötajate toetamisele vastavad tegevused: „3.3.(3) tagades kvaliteetsed ja mõjusad täienduskoolituse võimalused (sh koolitustel osalemise võimaldamine tööandja poolt)“ ning „3.3.(8) tagades noortevaldkonna töötajate süsteemse ja järjepideva tunnustamise“

201.	Eesti Noorsootöötajate Kogu	Tegevussuuna 4.2 neljandas punktis lk 15 on nimetatud mobiilset noorsootööd (kõrvuti erinoorsootööga). Kuna Eestis kasutusel ja levinud kolm erinevat tõlgendust sellele, siis peaks siin täpsustama, mida on silmas peetud, kas tänavatööd (kontakt-noorsootöö avalikus ruumis) vm. Jätakuvalt ettepanek, mitte kasutada mõistet „erinoorsootöö“, sest see tekitab segadust ja seoseid varasema erinoorsootöö käsitusega, mida siinkohal ei ole mõtet ümber konstrueerima mõistena hakata.	Osaliselt arvestatud. Peame vajalikuks erinoorsootöö mõiste kasutamist, et tagada tõsistes riskioludes elavate ja/või probleemkäitumisega noorte jaoks vajaliku toe kättesaadavuse. Sarnast vajadust on kinnitanud ka partnerministeeriumid.
202.	Eesti Noorsootöötajate Kogu	Tegevussuund 4.3 soovib ka uute meetodite ja lahenduste loomist ja katsetamist, nagu 3.2 esimenegi punkt, ehkki siin on rõhuasetus ilmselt kitsamal sihtrühmal, siis praegu need oleks justkui “erinevad noorsootööd”, mida arendatakse, ehk eristada kuidagi sõnastusega või siduda varasemalt öelduga.	Arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 17: „4.3.(4) luues ja katsetades eri asutuste koostöös tõrjutusriskis noorte toetamisele suunatud uusi meetodeid ja lahendusi.“
203.	Eesti Noorsootöötajate Kogu	Joonisel 3 toodud skeem on vahva, akronüümidest võiks moodustuda HOIAK. Puudu on küll A täht. Joonise järgi jääb mulje, et noorte enda vastutuse ja aktiivsuse toetamist on vähe: rohkem ikka järeleaitamist ja võimaluste loomist. Tegevustest ei jäänud tervikuna sellist muljet. Aktiivsete ja andekate noorte toetamine ei peaks jääma ainult nende enda lõbuks, vaid riiklikult peaks neid toetama. Siit tuleb ehk selle HOIAK-u A-täht, lisaks sallivus muidugi – väärikas, üksteist austav, salliv eluhoiak. Noorsootöö on ikka väärtuspõhine valdkond ning see peaks olema selgemalt ja julgemalt rõhutatud.	Selgitus. Nõustume ettepaneku loogikaga. Arengukavas on püütud leida tasakaalu eelduste loomise ning noorte vastutuse ja initsiatiivi võtmise vahel. Lühinimetuste kasutamise põhjuseks on lihtsustada eesmärkidele viitamist, mistõttu täiendava tähe lisamine eeldaks viienda eesmärgi sõnastamist, mida me praeguse struktuuri juures asjakohaseks ei pea.
204.	Eesti Noorsootöötajate Kogu	Juhtimise ja rakendamise kolmanda lõigu eelviimane lauses lk 16 'selle olemasolul' nullib omamoodi ühe eesmärkidest, et noorte esinduskogud oleksid ka peaministri ja presidendi juures. Justkui HTMi juures ei peaks olema. Kui on arvata, et muutub nimetus, siis kasutada ehk üldisemat nimetust.	Selgitus. Noorte Nõukogu on juba toimiv haridus- ja teadusministrit nõuandev kogu. Lisaks sellele luuakse arengukavaga eeldus noortevaldkonna nõukogu asutamiseks ministeeriumi juurde (kui selle jaoks ühtset vajadust tajutakse).
205.	Eesti Noorsootöötajate Kogu	Mõõdikutes ISE juures oleks tahtnud kohata lubatud mõju hindamise mudelite kohta infot.	Selgitus. Strateegiline eesmärk ISE on suunatud kvaliteetse noorsootöö kättesaadavusele ja võimaluste olemasolule, mille osas on kasutuses

			ka hindamisega seotud indikaator (KOV teenustasemete koondnäitaja).
206.	Eesti Noorsootöötajate Kogu	Lk 20 lisada läbivate teemade loetellu “Inimõigused” ja tuua välja, kuidas noortevaldkonna arengukava toetab inimõigusi ja inimõigustega seotud väärtuste edendamist. (vt lk 8 valdkonna läbivad põhimõtted).	Osaliselt arvestatud. Inimõigustega seotud väärtuste edendamine on kaetud läbivate teemade loetelus „Võrdsed võimalused“ alalõigus. Lisaks on seoseid kirjeldatud „Lisa 5. Mõjude hindamine“.
207.	Eesti Noorteühenduste Liit	Eesti Noorteühenduste Liit tänab Haridus- ja Teadusministeeriumi kirja eest, milles paluti tagasisidet “Noortevaldkonna arengukava 2021–2035 kinnitamine” eelnõule. Avaldame tänu sisulise kaasamise eest eelnõu ettevalmistamise protsessi ning hindame võimalust osaleda arengukava elluviimise protsessis, sh noortekeskse poliitika kujundamises. Arengukava koostamise ettepanek esitab põhjaliku ülevaate sihtidest, millega erineva taustaga noored praegu kui ka lähitulevikus silmitsi seisavad. Tulevane arengukava jätkab osaliselt 2014-2020 arengukavas adresseeritud sihte, mis on heaks märgiks pikaajalise mõju saavutamises prioriteetsetes küsimustes, nagu võimalus osaleda nii formaalses-/mitteformaalses hariduses, noorsootöös, tööturul kui otsustusprotsessides. Eesti Noorteühenduste Liit (edaspidi: ENL) kinnitab eelnõu koos järgnevate kommentaaridega.	Teadmiseks võetud.
208.	Eesti Noorteühenduste Liit	Valdkondliku arengukava sisu edasiandmise lihtsustamiseks soovitame luua lugejasõbraliku disaini, näiteks võttes eeskujuks “Eesti 2035” strateegia.	Arvestatud. Arengukava kinnitamise järel valmib ka noortepärasem versioon.
209.	Eesti Noorteühenduste Liit	Valdkonnaülese efektiivse koostöö tagamiseks on oluline, et kasutatav terminoloogia oleks üheselt mõistetav, mistõttu teeme ettepaneku lisada arengukava algusesse peatükk, kus käsitletakse erinevaid mõisteid arengukava kontekstis, mh erinoorsootöö, huviharidus, huvitegevus, osalusvormid, noorsootöötaja, kaunid kunstid jms.	Selgitus. Terminoloogia koondamine eraldi peatükki kinnistaks valdkonnas kasutatavad mõisted (sh näiteks „noorte osaluse“ mõiste) arengukava elluviimise perioodiks. Tagamaks paindlikkust kohaneda muutuvate oludega (nt uute osalusvormide tekkega) on kirjeldatud mõisteid „Lisa 1. Noortevaldkonna praegune

			olukord“, mida saab käsitleda mh algtaseme kirjeldusena.
210.	Eesti Noorteühenduste Liit	Mitmekülgsete osalusvõimaluste pakkumine noortele on vajalik ning eeldab elluviimiseks rahaliste ressursside olemasolu. ENL teeb ettepaneku kajastada arengukavas osalusvaldkonna jätkusuutlikku rahastamist ning noorteühingute aastatoetuse eraldamise muutmist läbipaistvaks ning noorteühingutele kindlustunnet loovaks.	Selgitus. Strateegilised eesmärgid HOOG ja OSA toetavad noorteühingute jätkusuutlikkuse olulisust ning võimaluste tagamist nende arenguks. Konkreetsete toetusmeetmete (sh aastatoetuse vmt mehhanismi) kirjeldamine leiab käsitlust programmi tasandil.
211.	Eesti Noorteühenduste Liit	Üldharidus- ja kutsekoolides on oluline pöörata täiendavat tähelepanu praktikavõimaluste tagamisele valikainena ning suurendada noorte teadlikkust tööturuga seotud küsimustes (tööõigus, tööturule sisenemine, karjääri valik jne). Teeme ettepaneku toetada tasustatud praktikate süsteemi väljatöötamist ning tõsta noorte teadlikkust oma õigustest praktikakorralduses. Praktikavõimaluste kontekstis on oluline sisse tuua tasustatud praktika kohustus kutse- ja kõrghariduses.	Osaliselt arvestatud. Arengukava tekstis on läbivalt täpsustatud noorte seoseid tööturuga. Praktikakorraldus seostub haridusvaldkonna arengukavaga, mis pöörab tähelepanu suuremale seotusele töömaailmaga juba alates põhiharidusest (sh praktikavõimalused). Praktika tasustamist puudutav on haridusvaldkonna arengukava programmi tasandi küsimus.
212.	Eesti Noorteühenduste Liit	Arengukava alustamine mõtlemapaneva tsitaadiga on tervitatav. Lause, kus on välja toodud Rasmus Puuri loo “Meie” esitamine laulu- ja tantsupeol, on tarvis sisse viia muudatus. Loo esitamine ei kinnita, et noored on valmis võtma vastutust ning olema selle maa ja kultuuri väärilised edasikandjad. Pigem kinnitab loo esitamine, et noored väärtustavad vastutuse võtmist ning maa ja kultuuri väärilist edasikandmist.	Teadmiseks võetud.
213.	Eesti Noorteühenduste Liit	“Noorte osalus 6 maakondlikku noortekogu 42 KOV osaluskogu 26 noorte aktiivgruppi kokku üle 800 noorega lisaks õpilasesindused” Joonisel üks kajastada lisaks noorte osaluskogudele ja -vormidele ning õpilasesindustele ka üliõpilasesindusi, sest ka neis on võimalik noortel kaasa rääkida neid puudutavates küsimustes.	Arvestatud.

		Sõnastada “Noorte osalus 6 maakondlikku noortekogu 42 KOV osaluskogu 26 noorte aktiivgruppi kokku üle 800 noorega lisaks üli- ning õpilasesindused”	
214.	Eesti Noorteühenduste Liit	Teeme ettepaneku sõnasta arengukava visioon järgnevalt: “Aastal 2035 elavad noored tervislikku ja täisväärtuslikku elu ning on võimestatud muutma kogukonda ja riiki selliselt, et Eestis on maailma parim keskkond kasvamiseks, elamiseks ja eneseteostuseks.” Arengukava visioonis välja toodud “parim versioon iseendast” on subjektiivselt hinnatav. Eelmainitud lauseosa eemaldamine ei muuda visiooni sisu.	Arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 12: „Aastal 2035 elavad noored kõigis Eesti piirkondades tervislikku ja täisväärtuslikku elu ning on võimestatud muutma kogukonda ja riiki selliselt, et Eestis on maailma parim keskkond kasvamiseks, elamiseks ja eneseteostuseks.“
215.	Eesti Noorteühenduste Liit	Teeme ettepaneku muuta arengukava üldesmärkide ja strateegiliste eesmärkide pealkirju, milleks on “HOOG”, “OSA”, “ISE” ja “KINDLUS”. Soovime asendada pealkirjad järgnevalt: <ul style="list-style-type: none"> • “HOOG” asendada pealkirjaga “EDASIVIIV”; • “OSA” asendada pealkirjaga “TEADLIK”; • “ISE” asendada pealkirjaga “KÄTTESAADAV”; • Pealkirja “KINDEL” muuta ei soovi. Muudatusettepaneku põhjuseks on hetkel segaseks jääv pealkirjade ülesehitus, mh tekitab Joonis 3. tunde, et pealkirjadest võiks moodustuda lause. Leiame, et välja pakutud pealkirjad on informatiivsed ning ei tekita lugejas väärarusaamasid.	Mitte arvestatud. Läbivalt on täpsustatud strateegiliste eesmärkide sõnastusi ning toodud lühinimetust paremini esile. Lisaks pööratakse lühinime selguse loomisele tähelepanu arengukava kujundamisel.
216.	Eesti Noorteühenduste Liit	Arengukava üldesmärged ja strateegilisi eesmärke ei toeta vastavad mõõdikud. Eesmärk: “Noorte õigused on riigis kaitstud ja noorte aktiivne kodanikuosalus toetatud.” <ul style="list-style-type: none"> • Mõõdik 1: “Osalusvormide arv” • Mõõdik 2: “18–26-aastaste kandidaatide osatähtsus (%) kõigi kohalike omavalitsuste volikogu valimiste kandidaatide hulgas” Mõõdikute põhjal on võimalik ainult hinnata noorte aktiivse kodanikuosaluse toetamist.	Selgitus. Tervikpilt noortevaldkonna tulemuslikkusest eesmärkide saavutamisel kujuneb erinevate mõõdikute koondina. Noorte õiguste kaitstust demonstreerib noorte õiguste erinevate komponentide (õigus arengule, sõnavabadusele, puhkusele jpm) teostus läbi muude näitajate mh osalust mõõtvate näitajate.

217.	Eesti Noorteühenduste Liit	“... tagades noortele võimalused osaleda esindusdemokraatias, sh valimisea langetamine, et muu hulgas suurendada noorte valimisaktiivsust;” ENL leiab, et tegevusena on kohane sisse tuua lisaks valimisea langetamisele ka kandideerimisea langetamine, eelkõige demograafilistel põhjustel, mille juures näeme otsustajaskonna vananemist. Muudatusettepanek on järgnev: “... tagades noortele võimalused osaleda esindusdemokraatias, sh valimis- ja kandideerimisea langetamine, et muu hulgas suurendada noorte valimisaktiivsust;	(Täpsustatud 13.08) Mitte arvestatud. Viide valimis- ja kandideerimisea langetamisele on eelnõust eemaldatud.
218.	Eesti Noorteühenduste Liit	“Komisjon konsulteerib Haridus- ja Teadusministeeriumi juures tegutseva noortevaldkonna nõukoguga selle olemasolul. Juhtkomisjoni tööd juhib Haridus- ja Teadusministeerium.” Soovime ümber nimetada “noortevaldkonna nõukogu” “noorte nõukoguks”. Varasemalt kirjeldatud “noortevaldkonna nõukogu” juba tegutseb samal eesmärgil Haridus- ja Teadusministeeriumi juures “noorte nõukogu” nime all.	Selgitus. Haridus- ja teadusministri juures tegutsevale noorte nõukogule lisaks luuakse arengukavaga eeldus noortevaldkonna nõukoguga konsulteerimiseks, kui tajutakse vajadust kogu loomiseks ministeeriumi juurde.
219.	Eesti Noorteühenduste Liit	“tagades piirkondlikud võimalused omandada noorsootöö alal kõrgharidus bakalaureuse- ja magistritasemel;” Näeme vajadust tegevuse puhul täpsustada, kas toetatakse tänase noorsootöö eriala rakenduskõrghariduse õppekava muutmist bakalaureuse õppekavaks või on kasutatud rakenduskõrghariduse õppekava asemel bakalaureuse õppekava viidet juhuslikult.	Selgitus. Tulenevalt Kõrgharidusseadusest on edaspidi võimalik omandada senise rakenduskõrgharidusõppekava (sh noorsootöö eriala) lõpetamisel bakalaureusekraad.
220.	Eesti Noorteühenduste Liit	“Ühinenud Rahvaste Organisatsioon (ÜRO) pöörab noortevaldkonnale tähelepanu noorte võimestamise ja kaasamisega kõrgetasemelistesse aruteludesse (ÜRO noordelegaatide programm), ülemaailmselt noorte(valdkonna)ga väljakutseid analüüsiva raportiga „United Nations – World Youth Report“ ning strateegiliste eesmärkide kaudu, mille elluviimise vastutust jagatakse liikmesriikidega. Praegu kehtib ÜRO noortestrategia „Youth2030: The United Nations Strategy on Youth“, mille visioon on iga noore potentsiaali maksimaalne avamine ja rakendamine ühiskonnas muutuste ellu kutsumiseks. Strateegia rõhutab vajadust pöörata tähelepanu noorte kaasatusele ja rakendamisele, arvestades muuhulgas säästva arengu eesmärkidega.” Lisada juurde	Arvestatud.

		eelnevale ülevaatele: “ÜRO Julgeolekunõukogu resolutsioon <u>2250</u> (2015) on esimene rahvusvahelise poliitika raamistik, mis tunnistab noorte positiivset rolli konfliktide ennetamisel ja lahendamisel, vägivaldse ekstremismi tõrjumisel ja rahu loomisel. ÜRO Julgeolekunõukogu resolutsioonile 2250 järgnes sõltumatu noorte, rahu ja julgeoleku edenemise uuring: puuduv rahu (2018) ja ÜRO Julgeolekunõukogu resolutsioon <u>2419</u> (2018).”	
221.	Eesti Noorteühenduste Liit	“Eesti Noorteühenduste Liit korraldas 18.11.2019 üle Eesti üheksa osaluskohvikut – sealsed arutelud andsid samuti sisendit arengukavasse.” Täpsustus: “Eesti Noorteühenduste Liit korraldas 08.11.2019 üle Eesti 10 osaluskohvikut - sealsed arutelud andsid samuti sisendit arengukavasse.”	Arvestatud. Täname tähelepanu juhtimast.
222.	Eesti Üliõpilaskondade Liit	Eesti Üliõpilaskondade Liidu (EÜL) hinnangul on noortevaldkonna arengukava dokument põhjalik, eesmärgipärane ja realistlik. Dokumendis on eesmärgid argumenteeritud, põhjendatud ja läbi analüüsitud.	Teadmiseks võetud.
223.	Eesti Üliõpilaskondade Liit	EÜL viitab “Strateegilised eesmärgid, tegevussuunad, tegevused” alapunkti 1.2 all vajadusele täiendavalt kirjeldada võimalikke noortele suunatud arenguvõimalusi. Oluline on tuua põhjalikumalt välja ka noorte tööellu sisenemise hõlbustamise faktorid ning seejuures rääkida meetoditest, kuidas noorte püsivust töökohtadel toetada.	Arvestatud. Nõustume tähelepanekutega. Noorte tööellu sisenemist ning seal püsivust toetab mh tegevus: „4.1.(2) toetades noorte üleminekut tööellu ja arendades meetmeid tööturutõrjutuse vähendamiseks;“. Arenguvõimaluste ning meetodite kirjeldamist peame asjakohaseks programmi koostamisel.
224.	Eesti Üliõpilaskondade Liit	Peatükis “Kvaliteetne noorsootöö on kättesaadav ning loob kõigile noortele võimalused mitmekülgseks arenguks, eduelamusteks ja kogemuste pagasi rikastamiseks” alapunkti 3.1 juures jäävad kirja pandud võimaldatavad meetmed noorte rahvusvahelise koostöö ja vabatahtliku tegevuse osas üldsõnaliseks.	Selgitus. Lisaks tegevussuunale 3.1. adresseeritakse rahvusvahelist koostööd ja vabatahtlikku tegevust mh ka alapeatükis „Väljakutsed perioodil 2021-2035“ ning strateegilistes eesmärkides HOOG ja OSA. Samuti leiavad teemad käsitlust „Lisa 1. Noortevaldkonna praegune olukord“.
225.	Eesti Üliõpilaskondade Liit	EÜL leiab, et arengukava võiks sisaldada ka täpsustusi peatükis “Noorte üksijäämist ja eemaldumist märgatakse ja ennetatakse	Arvestatud. Arvestame ettepanekuga arengukava programmi koostamisel.

		toetava turvavõrgustiku abil” alapunkti 4.1 all vajadusele täiendavalt kirjeldada seda, kuidas tagatakse kõikidele noortele võrdsed võimalused oma elukvaliteedi parandamiseks. Lisaks vajavad täpsustusi erinevad kasutatavad motivatsioonimeetmed, kuidas tuua tagasi töö- ja haridusellu noored, kelle haridustee on sotsiaal-majanduslikel või muudel probleemstel põhjustel katkenud.	
226.	Eesti Üliõpilaskondade Liit	Arengukava on kirja pandud eesmärkide osas küll põhjalik, kuid üldsõnaliseks jäädakse erivajadustega noorte ühiskonnaellu kaasamise osas. Erivajadustega noori on küll mainitud peatükis “Seosed teiste valdkondlike arengukavadega,” kuid seda, kuidas neile eeldused teiste noortega võrdseteks võimalusteks luuakse, jääb täpsustamata. EÜL teeb ettepaneku antud teemat põhjalikumalt käsitleda ning kindlasti selle koostamise protsessi kaasata ka Eesti Puuetega Inimeste Koja ekspertiis.	Teadmiseks võetud.
227.	Eesti Üliõpilaskondade Liit	EÜL suunab tähelepanu ka peatüki “Noorte õiguste kaitsmine riigis on järjepidev ning noorte aktiivne kodanikuosalus toetatud” alapunkti 2.3 juures välja toodud valimisea langetamise - EÜL toetab noorte valimisaktiivsuse suurendamist, kuid ei toeta valimisea langetamise, kui poliitilise otsuse sõnastamist arengukavas.	(Täpsustatud 13.08) Teadmiseks võetud. Valimisea langetamine oli eelnõus esitatud ühe näitena, milleni arengukava programmi tasandil jõuda lähtuvalt poliitilisest valmisolekust. Viide on eelnõust eemaldatud.
228.	Eesti Üliõpilaskondade Liit	EÜL kiidab heaks, et arengukavas on noortevaldkonna eesmärkide saavutamise etapid üksikshaaval välja toodud ja analüüsitud erinevaid koosmõjusid teiste valdkondade arengukavadega.	Teadmiseks võetud.
229.	MTÜ Noorteühing TORE	Noorteühing TORE juhatusel ja tegevjuhil ei ole sisulisi ettepanekuid, arvamusi dokumendi parendamiseks. Selle eest on soov edasi anda dokumendi koostajatele tänusõnad suurepäraselt, läbimõeldult, positiivset hoiakust läbi põimunud dokumendi eest. Aitäh teile! Oli rõõm lugedes tõdeda, et mõeldud on mitmekesistele võimalustele, seega arvestatakse ka eriilmelisi noori. Jääb vaid soovida noortega koos kasvavatele täiskasvanutele julgust ja kindlameelsust, et kõik see ilus ja hea ellu ärkaks ning tõesti saaks 2035-ndal aastal noor tõdeda, et Eesti on maailma parim koht, kus elada, olla ja ka ise panustada maailma sh Eesti arengusse.	Teadmiseks võetud.

230.	Eesti Avatud Noortekeskuste Ühendus	Eesti Avatud Noortekeskuste Ühendus (edaspidi: Eesti ANK) tänab Haridus- ja Teadusministeeriumi võimaluse eest avaldada arvamust „Noortevaldkonna arengukava 2021-2035” eelnõu osas. Eesti ANK on tutvunud Noortevaldkonna arengukava 2021-2035, seletuskirja ning lisadega. Eesti ANK edastas arengukava tagasisidestamiseks ka oma liikmetele. Laekunud tähelepanekutest on koondatud alljärgnevad mõtted ja ettepanekud.	Teadmiseks võetud.
231.	Eesti Avatud Noortekeskuste Ühendus	Eesti ANK-il on hea meel, et arengukavas on koostöö väärtustatud.	Teadmiseks võetud.
232.	Eesti Avatud Noortekeskuste Ühendus	Arengukava käsitleb kõiki noorsootöö olulisi osasid.	Teadmiseks võetud.
233.	Eesti Avatud Noortekeskuste Ühendus	Mõned tegevussuunad, nt avatud noorsootöö, mobiilne noorsootöö, nutikas noorsootöö, on arengukavas üldsõnalised ning ei anna sel viisil teostajatele piisavalt infot arendusplaanide osas.	Teadmiseks võetud.
234.	Eesti Avatud Noortekeskuste Ühendus	Arengukava rakendamist praktikute tasandil lihtsustaks teemade selgem ülesehitus ja mõistete selgitused, mis praegusel kujul tekitavad segadust (nt 3.2. Kas suurendatakse mida? – noorsootöö võimekust või kelle? – noorsootöötajate võimekust; 3.3. Mis on piirkonna mõiste? Jms; mõisted: nügijad, erinoorsootöö, vanustundlikkus, sekkumine, teadmus, alkoholi roheline raamat, huvikoolide töötajad, poliitikakujundajate teadlaste, kompetentsikeskus, noorsootöö eest vastutav töötaja, katsetamine, noorsootöö “edasijõudnu” tase, jms).	Arvestatud. Esitatud tähelepanekud võetakse arvesse arengukava „noortesõbraliku versiooni” kujundamisel.
235.	Eesti Avatud Noortekeskuste Ühendus	Võimalusel selgemalt eristada/esitada kas eesmärgid ja tegevused on suunatud noorsootöö struktuurile või noorsootöö teostajale kui spetsialistile. Ebaselge on tegevussuundade elluviimise vastutuse jaotumine.	Selgitus. Alapeatükis „Arenguraamistik ja läbivad põhimõtted” on kirjeldatud, et „strateegiliste eesmärkide saavutamiseks on oluline vaadelda valdkonna teenuseid, töötajaid, korraldajaid, noorte vajadusi ja seotud valdkondi kompleksse süsteemina ning teadvustada kõikide tegevusvaldkondade, tegijate ning osalejate panust”. Teisisõnu,

			arengukava on lähtekohaks valdkonnale tervikuna ning oluline on kõigi noorsootöö struktuuride, teostajate kui spetsialistide panus kõigi tegevussuundade elluviimisel, lähtudes organisatsiooni arengusuundadest ja prioriteetidest.
236.	Eesti Avatud Noortekeskuste Ühendus	Arvestades seda, et arengukava on koostatud aastani 2035, oleks ühtse terviku tagamisel oluline noorsootöö töötajaid käsitleda ühtsena, sh ka noortevaldkonna töötajaskonna pädevuste arendamisel. Sel põhjusel tuleb pakkuda mitmekülgeks professionaalseks arenguks asjakohaseid koolitusvõimalusi kõikidele noorsootöö töötajatele, mitte ainult huvikoolide töötajatele nagu arengukavas kirjas. Koolitusplaanides peaksime rohkem keskenduma ka ühisosale sidusvaldkondadega. Laiem lähenemine võimaldab koolitusi erinevate noortega töötavate asutuste vahel põimida ja teha kättesaadavamaks ning vältida praegust praktikat, kus koolituste sihtrühm on määratletud ning enesearengut ei suuna ainult õppija enda huvi ja vajadus.	Selgitus. Noorsootöötajaid toetavad mh tegevused: „3.3.(3) tagades kvaliteetsed ja mõjusad täienduskoolituse võimalused (sh koolitustel osalemise võimaldamine tööandja poolt)“ ning „3.3.(8) tagades noortevaldkonna töötajate süsteemse ja järjepideva tunnustamise“. Koolitusplaanide maht ning teemavaldkondade valik on plaanis kirjeldada arengukava programmi tasandil.
237.	Eesti Avatud Noortekeskuste Ühendus	Märgatud on ka õigekeelsus- ning viitamisvigasid.	Teadmiseks võetud.
238.	Eesti Avatud Noortekeskuste Ühendus	Eesti ANK liikmeskonnal on hea meel, et oleme täna koostamas just noortevaldkonna arengukava, mis võimaldab vaadata noorsootöö sisse piisava detailsusega. Aitäh noorteosakonnale selle eest! Eesti ANK on valmis vajadusel detailsemaid märkamisi jagama või teksti ülevaatamise protsessis osalema.	Teadmiseks võetud.
239.	Eesti Õpilasesinduste Liit	Eesti Õpilasesinduste Liit on tutvunud Noortevaldkonna arengukavaga perioodiks 2021-2035. EÕEL leiab, et arengukava koostades on lähtutud kahest olulisest aspektist: arengukava tundub realistlik ning antud ajaperioodi arvestades realiseeritav ja olulise rõhu on saanud teaduspõhisus ning teaduspõhise noorsootöö arendamine. Sestap on arengukava üldjoontes mõtestatud ja selge sihiga. Järgnevalt esitame ettepanekud, mida dokumendis parendada:	Teadmiseks võetud.

240.	Eesti Õpilasesinduste Liit	Muuta visiooni esimest lauset järgnevalt: „Aastal 2035 on igal noorel võimalus olla ennastjuhtiv”. Parandusettepanek on tingitud sellest, et sõnastus „parim versioon iseendast” jääb väga laialt tõlgendatavaks. Parim versioon iseendast ei pruugi kokku langeda ühiskonna väärtuste või moraaliga, mistõttu on väites juba eelduslikult sissekodeeritud konflikt. Ennastjuhtiv noor oleks aga edasiarendus nüüdisaegse õpikäsituse põhiprintsiibist, kus räägitakse täna vaid ennasjuhtivast õpilasest. Ennastjuhtiv definitsioonina annab eelduseks selle, et on olemas soov sellise noore järele, kes on ettevõtlik, uuriv ja motiveeritud arenema.	Osaliselt arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 12: „Aastal 2035 elavad noored kõigis Eesti piirkondades tervislikku ja täisväärtuslikku elu ning on võimestatud muutma kogukonda ja riiki selliselt, et Eestis on maailma parim keskkond kasvamiseks, elamiseks ja eneseteostuseks.“
241.	Eesti Õpilasesinduste Liit	Välja arvata punktis 2.3 valimisea langetamine. Valimisea langetamine ei taga automaatselt noorte suuremat aktiivsust kodanikuks olemisel: samas just selle alaeasmärgi all antud idee on esitatud. Lisaks on valimisea langetamine suures osas poliitiline otsus, mistõttu võivad ülejäänud noorte võimestamise ettepanekud tulevikus kannatada seepärast, et poliitikute seas valimisea langetamise osas kokkulepe puudub.	(Täpsustatud 13.08) Arvestatud. Valimisea langetamine oli eelnõus esitatud ühe näitena, milleni arengukava programmi tasandil jõuda lähtuvalt poliitilisest valmisolekust. Viide on eelnõust eemaldatud.
242.	Eesti Õpilasesinduste Liit	Noortevaldkonna arengukava ei puuduta tänasel kujul mitteformaalset haridust ja selle lõimimist formaalse haridusega. On arusaadav, et enamus teema käsitlesest on kirjas haridusvaldkonna arengukavas, kuid kui võtta arvesse noorsootöö ja noortevaldkonna suurt rolli mitteformaalse õppe edendamisel, arendamisel ja populariseerimisel, tasub kaaluda ka antud teema kajastamist noortevaldkonna arengukavas.	Arvestatud. Arengukava teksti on läbivalt täiendatud seoste selgemaks kirjeldamiseks mitteformaalse õppe ning formaalhariduse vahel, sh täpsustused peatükis „Lähtekohad noortevaldkonna arenguks“ ning strateegiliste eesmärkide saavutamist toetavates tegevustes. Suurema seotuse loomist toetab ka haridusvaldkonna arengukava tegevus: „luua terviklik lahendus mitteformaal- ja informaalõppe arvestamiseks formaalõppes, et tasemeõppe õppekavade täitmisel saaks senisest suuremal määral arvestada mitmesugustes keskkondades õpitut nt digikeskkonnas, töökohal, koolituskeskus, kultuuriasutuses

			noortekeskuses ja -programmis, huvikoolis, keskkonnahariduskeskuses.“
243.	SA Archimedese noorteagentuur	Täname Haridus- ja Teadusministeeriumit ambitsioonika ja noortele ning noorsootöötajatele mitmekülgseid arengu- ja osalusvõimalusi pakkuva noortevaldkonna arengukava koostamise eest. Toetame otsust kinnitada “Noortevaldkonna arengukava 2021-2035” eelnõu järgmiste omapoolsete tähelepanekutega:	Teadmiseks võetud.
244.	SA Archimedese noorteagentuur	Võttes aluseks, et noorsootöö eesmärgiks on iseseisva ja ühiskonda panustava noore kujunemise toetamine ja võimestamine ning seda tehakse noortega koos, noorte jaoks ja seda kujundavad, sisustavad ja teevad ka noored ise, ei pea me õigeaks käsitleda noorsootööd teenusena või teenussuhtena noore ja noorsootöötaja vahel. Loodame, et arengukava sõnastused on võimalik noorsootöö põhimõtetele kindlaks jäädes üle vaadata ja teenusevaldkonna käsitlusi vältida.	Selgitus. Noorsootöö mõtestamine teenusena (arengukava kontekstis) lähtub Rahandusministeeriumi juhistest, mille kohaselt mh avalikud hüved on (riigieelarve kontekstis) käsitletavad teenustena.
245.	SA Archimedese noorteagentuur	Juhime tähelepanu, et arengukavas toodud kokkuleppeliste tegevussuundade loetelu (lk 5 ja Lisa 1) ei peaks olema ammendav, kuna see võib osutuda valdkonna arengut ja innovatsiooni pärssivaks, mis ei oleks mõistlik arvestades eeskätt valdkonna dünaamilisust ja arengukava pikka vaadet. Uute suundade tekkele võiks arengukava olla avatud, seda soosida ja julgustada. Seejuures leiame, et loetelus toodud kategooriate asjakohasus vajaks (nt erinoorsootöö) tänase noorsootöö valguses ülevaatamist, põhjalikumalt analüüsi ja ühtlasi soovitame arendamisele kuuluvate suundade tuvastamisel leida ühtsema lähenemise kas siis noortevaldkonnas tähtsate teemade, tegevusvõimaluste, keskkondade vms kaudu. Leiame, et see on oluline kuivõrd seda võetakse aluseks edaspidi noorsootöös osalemise võimaluste ja tulemusnäitajate seadmisel, hindamisel ja kommunikeerimisel.	Selgitus. Nii peatükk „Lähtekohad noortevaldkonna arenguks“ kui „Lisa 1. Noortevaldkonna praegune olukord“ annavad ülevaate valdkonna hetkeseisust ning väljakutsete ja strateegiliste eesmärkide püstitusest. Tegevussuundade loetelu sellisel kujul ei ole ammendav ega välista (erinevalt mõistete defineerimisest) uute suundade lisandumist arengukava elluviimise perioodil.
246.	SA Archimedese noorteagentuur	Arengukavas on tähtsal kohal kohalik omavalitsus, mis seaduse järgi ongi keskne ja oluline noorsootöö korraldustasand. Leiame siiski, et arengukavas võiks olla rohkem esile toodud kolmanda sektori, eriti noorteühingute, erinevate noorte kogukondade ja	Arvestatud. Oleme lisanud läbivalt täiendusi vabatahtliku tegevuse (sh eestvedamise) tunnustamisele.

		teiste noortega töötavate organisatsioonide rolli. Samuti võiks terves arengukavas noorsootöötajaid rohkem esile tõsta	
247.	SA Archimedese noorteagentuur	Arengukavas on vähe tähelepanu noorsootööle kui elukestva õppe osale ja valdkonnale, eeskätt mitteformaalõppe keskkonnana. Väheseid viiteid iseenesest leiab arengukava eri alapunktidest, nt Lk 10 punkt 6 on välja toodud "Noorte jaoks on oluline omandada tulevikutöö seisukohalt olulised pädevused." ja lk 14 punkt 3.2 "tagades noorsootöös omandatud pädevuste mõtestamine, väärtustamine, arvestamine ja tunnustamine", kuid arvestades uuendatud elukestva õppe võtmepädevuste raamistikuga, mida võetakse aluseks ühtlasi noorsootöös, on oluline mitteformaalset õpet, selle kvaliteetset korraldamist ja toetamist ka noortevaldkonna arengukavas põhjalikumalt kirjeldada ning sellele arengueesmärgid seada/siduda.	Arvestatud. Mitteformaalõppe kvaliteedile ning korraldamisele keskendub strateegiline eesmärk ISE. Lisaks on täpsustatud sõnastust eelnõu lk 10-11: „Noore andeid, huvisid ja loovust tuleb järjepidevalt tunnustada (sh arvestada mitteformaalses õppes omandatud teadmisi, oskusi ja kogemusi nii formaalhariduses kui tööturul) ja luua täiendavaid tingimusi nende igakülgselt arenguks.“
248.	SA Archimedese noorteagentuur	Väljakutsed perioodil 2021-2035. Teeme ettepaneku täiendada perioodil 2021-2035 väljakutsete loetelu (lk 10) punkti 6 lahtiseletust säästva arengu eesmärkide saavutamiseks vajaliku valmisoleku ja kompetentsiga, mis on noortele tuleviku väljakutsetega toimetulekuks hädavajalik. Samuti tuleks täiendada punkti 8. Noorsootöö jätkusuutlikkus ja töötajaskonna väärtustamine. Nagu juba varasemalt välja toodud, tuleks arengukavas läbivalt tähelepanu pöörata kolmandale sektorile ja vabatahtlikele noorsootöötajatele/noortejuhtidele. Lisada tuleks noorsootöötajatele kvaliteetsete professionaalse arengu võimaluste loomine ja tagamine, mis on valdkonna jätkusuutlikkuse seisukohalt ülioluline.	Arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 11: „6. Noorte stardipositsioon tuleviku väljakutsete ning globaalsete trendidega toimetulekuks. Arvestades tulevikutrende ja kompleksseid väljakutseid , on noorte edukaks toimetulekuks oluline luua võimalusi seotud pädevuste omandamiseks (sh digipädevused, kriitilise analüüsi ja probleemilahendamise-, aga ka sotsiaal-emotsionaalsed oskused). Lisaks on oluline noorte teadlikkuse ning valmisoleku kasvatamine panustamaks tuleviku väljakutsete – nt tulevikutöö, keskkonnahoid, kliima, tervis ning tehnoloogia – lahendamisse. Eelnevasse annab noortevaldkond omapoolse panuse nt nutika noorsootöö ning digiturvalisuse edendamise läbi.

			Globaliseeruva ühiskonna taustal muutuvad ühe olulisemaks ka integratsioon, rändetaustaga noorte kaasamine ning keele- ja kultuuriliste erinevustega kohanemine, mida mitteformaalne õpe ning noortevaldkonna teenused samuti mõjusalt toetada saavad.“
249.	SA Archimedese noorteagentuur	Lk 13 punkt 2.1. jääb arusaamatuks miks on just see õigus teiste seast esile toodud. Teadvustada tuleks ka teisi õigusi.	Arvestatud. Viidatud näide toetab erinevate laste ja noorte õiguste teadvustamist. Lisaks konkreetsele näitele pööratakse õigustele tähelepanu arengukavas läbivalt (sh õigus (sotsiaalsele) kaitsele, õigus haridusele, õigus arvamuse vabale avaldamisele).
250.	SA Archimedese noorteagentuur	Mõõdikud lk 17: esimene: noorte usaldus riigi vastu. Teeme ettepaneku võtta üldeesmärgi hindamisel aluseks hoopis heaolu ja elukvaliteedi mõõdikud (nt OECD, noorte eagrapi tulemused), mis haakuks üldeesmärgis tooduga märksa laiemalt. Strateegilised eesmärgid: HOOG: 7-26-aastaste noorte omaalgatusprojektide arvu asemel võiks mõõdik olla seotud pigem osalevate noorte arvuga, mis näitaks selgemalt projektides osalevate/omaalgatuse- ja osaluskogemusest kasusaajate hulka.	Mitte arvestatud. Näeme, et noorte usaldus riigi vastu väljendab parimal moel mõju, mida heaolu ja elukvaliteet peaks saavutama – st noore heaolu ja elukvaliteet on eelduseks usalduse tekkimisele, mistõttu võimaldab mõõdik hinnata erinevate meetmete tulemusel tekkivat mõju, mitte seisundit. Omaalgatus projektide arv näitab noorte aktiivse kodanikuosaluse eelduste nt ettevõtliku eluhoiaku, võimekuse ja piisava toetuse olemasolu oma ideede arendamiseks tulemuslikkust. Omaalgatustest osa saavate noorte arv on vähem kõnekas selle eesmärgi suhtes.
251.	SA Archimedese noorteagentuur	OSA mõõdikute seas võiks olla ka noorte vabatahtlikus tegevuses osalemise määr vt. https://vabatahtlikud.ee/wpcontent/uploads/2015/04/Vabatahtlikus-tegevuses-osalemise-uuring-2018.pdf	Arvestatud. Vabatahtlikus tegevuses osamise määr on plaanis lisada vastava andmestiku määratlemisel koostöös Statistikaametiga. Nimetatud uuringus

			ei ole noorte osakaal valimis piisavalt suur.
252.	SA Archimedese noorteagentuur	<p>Lisa 1. lk 3. Noorte osalus - soovitage kategooria pealkirja laiendada – noorte osalus ja ühiskondlik aktiivsus ja lisada ülevaate noorte vabatahtlikus tegevuses osalemise kohta nii siseriiklikult kui ka rahvusvahelises koostöös. Seda võiks eraldi vaadelda ja kaardistada ka edaspidi. Noorsootöölane koolitus - ülevaatesse tuleks kindlasti lisada noorsootöötajatele loodud rahvusvahelised enesetäiendusvõimalused ja ressursid, mis avanevad noortevaldkonnale EL programmide Erasmus+ ja Euroopa Solidaarsuskorpus kaudu. Lk 4. Noorte omaalgatused - noorte omaalgatuslike ideede elluviimist riiklikul tasandil toetatakse nii Erasmus+ kui ka Euroopa Solidaarsuskorpuse programmist (noortealgatused, noorte osalusprojektid, solidaarsusprojektid, noortevahetused, jms). Rahvusvaheline noorsootöö - juhime tähelepanu, et Euroopa Solidaarsuskorpus on eraldiseisev programm ja mitte Erasmus+ programmi alategevus, nagu ülevaates hetkel kirjas. Sarnaselt muu kohta lisatud detailse infoga, võiks ka EL noorteprogrammides osalemisest anda mõne lausega täpsema ülevaate, osalevate noorte ja noorsootöötajate arvu vm arvude esitamise kaudu.</p>	Arvestatud.
253.	Eesti Noorsootöö Keskus	<p>Täname, et esitasite arvamuse avaldamiseks Vabariigi Valitsuse protokollilise otsuse „Noorte valdkonna arengukava 2021-2035“ kinnitamise eelnõu. Käesolev kriis ja selle võimalikud järelmõjud toovad eriti teravalt esile vajaduse valdkondade üleselt koordineeritud meetmete kavandamiseks noortele. Seda toetab kindlasti käesolevas eelnõus esile toodud noortepoliitika ning see, et arengukava eesmärkide täitmine toimub tihedas koostöös valdkonna organisatsioonidega ning teiste ministeeriumitega. Tähelepanuväärne on noorte otsustesse kaasamise esiletoomine konkreetsete sammudena ka väljaspool HTMi haldusala. Arvestades noorsootöö, sh huvihariduse mõju noore arengule on väga tähtis, et noortevaldkonna arengukava eelnõu paneb rõhku noortele võrdsete võimaluste loomisele, nende elukvaliteedi parandamisele ja selleks vajaliku toe tagamisele. Väärib tunnustamist, et arengukava eelnõus on</p>	Teadmiseks võetud.

		leidnud põhjalikuma käsitluse noorte parem tundmine, kvaliteetne noorsootöö ning noortevaldkonna töötajate pädevuste arendamine ja sotsiaalsed garantiid. Positiivne on ka noorsootöö ühe olulise osa –huvihariduse selgem esiletoomine ja selle tähtsuse rõhutamine.	
254.	Eesti Noorsootöö Keskus	Vaatamata sellele, et loovus ning ühiskonna arengu vedamine on strateegias mainitud, on selguse ning ka rakendusliku tasandi mõttes hea esile tuua märksõnad ja meetmed, mis toetavad noorte konkurentsivõimet spetsiifilisemalt, sh ettevõtlikkuse kasvu.	Arvestatud. Noorte ettevõtlikkuse toetamise ning suurendamise võimalusi kirjeldavad strateegilise eesmärgi HOOG tegevused. Tegevuste konkreetsem sisustamine on kavandatud programmi tasandil.
255.	Eesti Noorsootöö Keskus	Arengukava käsitleb hästi võrdse kättesaadavuse aspekti, kuid sõnastustest jääb mulje nagu kehtiks see ainult teatud osale meetmetest. Teeme ettepaneku sõnastada võrdsete võimaluste, sh noorsootöö kättesaadavuse olulisus kõikjal Eestis läbiva põhimõttena.	Arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 15: „3. Kvaliteetne noorsootöö (sh noorte huviharidus) on kättesaadav üle Eesti ning loob kõigile noortele võimalused mitmekülgselt arenguks, eduelamusteks, kogemuste pagasi rikastamiseks ja iseseisvumiseks. “ ning tegevussuuna sõnastust: „3.1. Tagatakse kvaliteetse noorsootöö (sh noorte huvihariduse) regionaalselt ühtlane kättesaadavus“
256.	Eesti Noorsootöö Keskus	Noortepoliitilises dimensioonis tasub kaaluda, kuidas esile tuua teiste ministeeriumite vastutust sidustada oma haldusala arengukavad noortevaldkonna omaga. Teiste ministeeriumite poolt noortele kavandatud tegevused peavad olema planeeritud ja rahastatud nende programmidest, kuid põhinema noortevaldkonna põhimõtetel.	Selgitus. Valdkonna arengukava ei saa sõnastada teiste haldusala prioriteete ega suunata rahastust. Arengukavas on ühe väljakutsena esitatud noortega arvestamine kõikides (sh poliitika)valdkondades. Noortepoliitika teadvustamisel ning noortevaldkonna põhimõtete tutvustamisel, samuti arengukavas sõnastatud tegevuste elluviimisel on võimalik teha partneritega koostööd.
257.	Eesti Kunstikoolide Liit	Eesti Kunstikoolide Liit, kui Eesti Haridus- ja Teadusministeeriumi sotsiaalne partner tänab võimaluse eest panustada „Noortevaldkonna arengukava 2021 – 2035“	Teadmiseks võetud.

		väljatöötamise protsessi! Tegemist on huvihariduse valdkonda puudutava üliolulise dokumendiga, mis annab tegutsemissuunad järgmiseks 15 aastaks. Seetõttu võtsime eelnõu kommenteerimise ja läbitöötamise protsessi väga tõsiselt ja põhjalikult, arutades neid oma organisatsiooni liikmetega. Oleme struktureerinud oma ettepanekud järgnevalt: üldised ja konkreetsed parandusettepanekud. Loodame, et arengukava koostajad arvestavad meie spetsialistide heatahtlike ja konstruktiivsete soovitustega.	
258.	Eesti Kunstikoolide Liit	Selgelt kirjeldada noortevaldkonna mõisted, jaotus ja struktuur, et oleks arusaadav, mis kuulub noorte valdkonna alla.	Arvestatud. Eelnõu lk 6 on täiendatud Joonisel 1 valdkonna struktuuri (mh lisatud noortepoliitika seosed teiste valdkondadega). Terminite defineerimine kinnistaks valdkonnas kasutatavad mõisted kogu elluviimise perioodiks ning välistaks arengukava vastavuse muutuvatele oludele. Noorsootöö põhivaldkonnad ja -mõisted on kirjeldatud „Lisa 1. Noortevaldkonna praegune olukord“, mida saab käsitleda mh algtaseme kirjeldusena.
259.	Eesti Kunstikoolide Liit	Tuua välja sidused kultuuri-, haridus- ja sotsiaalvaldkonna vahel.	
260.	Eesti Kunstikoolide Liit	Kirjutada välja, kes on Eesti Haridus- ja Teadusministeeriumi strateegilised partnerid ja milliste katusorganisatsioonide kaasabil noorsootööd teostatakse ja koordineeritakse.	Arvestatud. Täpsustatud eelnõu lisa lk 30 strateegiliste partnerite loeteluga.
261.	Eesti Kunstikoolide Liit	Noorsootöö seaduse mõistes on noored Eestis vanuses 7-26 eluaastat. Küsimus, millise arengukava alusel koordineeritakse kuni 7- aastaste laste huvitegevust? Enamuses huvikoolides tegutsevad ka õpperühmad eelkooliealistele.	Selgitus. Nagu märkuses viidatud tugineb arengukava Noorsootöö seadusel. Arengukava sissejuhatuses on rõhutatud, et käesolev dokument pöörab tähelepanu noorte huvihariduse ja -tegevuse koordineerimisele (st vanuses 7-26 eluaastat). Peatükis „Lisa 1. Noortevaldkonna praegune olukord“ on teadvustatud, et huvitegevust viiakse läbi ka lasteaedades. Konkreetsemate arenguvõimaluste

			kirjeldamine nooremate kui 7 aastaste jaoks kuulub meie hinnangul alushariduse valdkonna vastutusalasse.
262.	Eesti Kunstikoolide Liit	Dokumendis on läbivalt kasutatud mõistet “noorte” (noorte kaasamine, toetamine jne.) soovime, et sinna juurde lisataks sõna “laps” (laste ja noorte kaasamine, toetamine jne.). Kuna noort ja noortevaldkonda mõjutavad mitmed riiklikud dokumendid, siis tuleks nendevahelised erinevad põhimõtted sünkroniseerida.	Selgitus. Noortevaldkonna arengukava lähtub (sh arenguraamistiku, visiooni ja eesmärkide seadmisel) Noorsootöö seadusest, mille keskmes on noor vanuses 7-26 eluaastat.
263.	Eesti Kunstikoolide Liit	Soovitame sisendina mõtteid hariduse visioonidokumendist "Tark ja tegus Eesti 2035", kus on kaardistatud valdkonnad, mis ümbritsevad ja mõjutavad noort. Selles dokumendis on ka välja toodud väärtustena eesti keel ja kultuur, mida huvihariduses oluliseks peame.	Arvestatud. Arengukava toetub visioonidokumendil „Tark ja tegus Eesti 2035“ ning mh on eesti keele ja kultuuri väärtustamist kirjeldatud eelnõu lk 5: „Noortevaldkonnal on kaalukas roll Eesti ühiskonna sidusa arengu tagamisel – kaitstes ja edendades inimõigusi, sallivust ja solidaarsust, edendades austust emakeele, omakultuuri ning teiste keelte ja kultuuride vastu.“
264.	Eesti Kunstikoolide Liit	Dokumendis "Tark ja tegus Eesti 2035" on välja toodud suunad ja sihid haridus-, teadus-, keele- ja noortepoliitikas: individuaalseid valikuid toetav „õmblusteta“, st sujuvaid üleminekuid võimaldav haridussüsteem, mis puudutab otseselt huvihariduse ja üldhariduse koostööd.	Selgitus. Formaalhariduse ja mitteformaalse õppe ühisosa loomisel saab noortevaldkond hoida ning arendada pakutavate teenuste kvaliteeti ja luua seeläbi eelduse omandatud kogemuste ning oskuste arvestamiseks formaalhariduses. Suurema seotuse loomist toetab mh haridusvaldkonna arengukava tegevus: „luua terviklik lahendus mitteformaal- ja informaalõppe arvestamiseks formaalõppes, et tasemeõppe õppekavade täitmisel saaks senisest suuremal määral arvestada mitmesugustes keskkondades õpitud nt digikeskkonnas, töökohal,

			koolituskeskus, kultuuriasutuses noortekeskuses ja -programmis, huvikoolis, keskkonnahariduskeskuses.“
265.	Eesti Kunstikoolide Liit	Dokumendis "Tark ja tegus Eesti 2035" on välja toodud õppimise protsess, kus keskendutakse enam personaalse õpitee kujundamisele. Õppija peab saama tõhusat tuge õppimise ja karjäärivalikute tegemiseks, andekuste avastamiseks ja väljaarendamiseks ning enesejuhtimisoskuste kujundamiseks. Sarnased põhimõtted vajaksid välja toomist ka noorsootöö arengustrateegias.	Arvestatud. Tähelepanekut on kajastatud eelnõu lk 5: „Noorsootöö (sh noorte huviharidus) lubab noorel olla noor, aitab noorel mõista iseennast ja teisi ning seeläbi ümbritsevas maailmas paremini hakkama saada. Noorsootöö (sh noorte huviharidus) toetab tulevikuoskuste kujunemist ja üldpädevuste arengut, tugevdab sotsiaalset võrgustikku ja ühiskondlikku kapitali ning mõjutab positiivselt käitumist, sh kujunemist aktiivseks, algatusvõimeliseks ja ettevõtlikuks kodanikuks.“
266.	Eesti Kunstikoolide Liit	Innove poolt on väljatöötatud koondjuhend "Varasema õpi- ja töökogemuse arvestamine üldhariduskoolis" – VÕTA, mis sisaldab varasema õpi- ja töökogemuse arvestamist üldhariduses, luues seoses põhikooli ja gümnaasiumiseadusega (PGS, § 17, lg 4) õpilasele võimaluse õppekavavälise õppimise või tegevuse arvestamiseks õppekava täitmisel. Kahjuks ei peegeldu see võimalus noortevaldkonna arengukava eelnõus.	Selgitus. Noortevaldkond saab kvaliteetse mitteformaalõppe korraldamise läbi luua eelduseid omandatud kogemuste ja teadmiste arvestamiseks formaalhariduses. Kirjeldatud süsteemi rakendamist saab reguleerida haridusvaldkonna arengukava.
267.	Eesti Kunstikoolide Liit	Lisada peatükki „Noortevaldkonna tugevused ja väärtused“: väärtustab traditsioone ja oma identiteeti, lapsed ja noored ise on aktiivsed osalejad ja panustajad nendele suunatud omakultuuri tutvustavates projektides, sündmustel ja üritustel;	Arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 5: „tugev platvorm, kus ise tegevusi algatada (sh omakultuuri tutvustavates tegevustes), neid ellu viia, aktiivselt osaleda ja süsteemselt kogemustest õppida;“
268.	Eesti Kunstikoolide Liit	Lisada peatükki „Noortevaldkonna tugevused ja väärtused“: laste ja noorte loovuse toetamine erivaldkondades, mis aitab leida noorel nii hobi kui tulevast elukutset;	Osaliselt arvestatud. Lisatud sõnastus eelnõu lk 5: „traditsioone väärtustav, loovust toetav ning mitmekesiseid

			huvialadega tegelemise võimalusi pakkuv keskkond;“
269.	Eesti Kunstikoolide Liit	Lisada peatükki „Noortevaldkonna tugevused ja väärtused“: lastele ja noortele professionaalse, mitmekesise ja astmelise huviõppe võimalusi pakkuv keskkond;	Osaliselt arvestatud. Lisatud sõnastus: „traditsioone väärtustav, loovust toetav ning mitmekesiseid huvialadega tegelemise võimalusi pakkuv keskkond;“
270.	Eesti Kunstikoolide Liit	Lisada peatükki „Noortevaldkonna tugevused ja väärtused“: loogiline sidusus formaal- ja mitteformaalõppe vahel. VÕTA süsteem kaasab ja rakendub noorte üldhariduslase tegevuse ja noortevaldkonna (huviõpe) ühiseks tervikuks, väärtustades mitteformaalhariduses õppimist;	Osaliselt arvestatud. Arengukava tekstis on läbivalt loodud seoseid formaalhariduse ning mitteformaalse õppe vahel. Suurema seotuse loomist toetab ka haridusvaldkonna arengukava tegevus: „luua terviklik lahendus mitteformaal- ja informaalõppe arvestamiseks formaalõppes, et tasemeõppe õppekavade täitmisel saaks senisest suuremal määral arvestada mitmesugustes keskkondades õpitut nt digikeskkonnas, töökohal, koolituskeskus, kultuuriasutuses noortekeskuses ja -programmis, huvikoolis, keskkonnahariduskeskuses.“
271.	Eesti Kunstikoolide Liit	Lisada peatükki „Noortevaldkonna tugevused ja väärtused“: Joonisel 1. Noorsootöös osalemise võimalused 2019. aasta andmetel täiendada tabelis huvitegevuse osa ja lisada loetelusse huvitegevus huvikoolides. Arvuliselt on huvikoolides ringitegevust rohkem, kui nt. noorteühingutes. Huvikooli väljajätmine (või jne all märkimine) ei ole arvulise mastaapsuse seisukohast põhjendatud.	Arvestatud.
272.	Eesti Kunstikoolide Liit	2.2.1 Punktis 1 Noortevaldkonna lõimitud toimimisest on tekst- „Ainult noortekeskset ning noortele kujundatud, korraldatud ja noortevaldkonna väärtusi kandvad teenused, mis põhinevad koosmõju saavutamisel teiste valdkondadega, kuuluvad noortevaldkonda. Koosmõju saavutamine täidab oma eesmärgi	Selgitus. Silmas on peetud, et noortevaldkonna teenuste loomulik osa on noorte eriomaste vajaduste ning huvidega arvestamine nende teenuste kujundamisel ning läbiviimisel, mis

		juhul, kui valdkonna enda teenused ei teisene koostöö käigus ja noor ei jää ilma noortevaldkonna teenuse eriomasest mõjust.” Tekst on arusaamatu.	eristab neid teiste valdkondade tegevustest (sh näiteks täiendkoolituses).
273.	Eesti Kunstikoolide Liit	2.2.3 Lisada juurde lõik: Üldhariduse, huvihariduse ja noorsootöö parem lõimumine. Koostöös näeb noor võimalusi oma võimete/annete arendamiseks individuaalselt ja oma ala professionaalide käe all. Üldharidus on toeks huviharidusele ja noorsootööle, noore huvi märkaja ning koostöösüsteemide (VÕTA, jt) tutvustaja. Samuti abistavad huviharidust pakkuvad koolid üldhariduskooli andekatele lastele süvendatud teadmiste ja oskuste võimaldamisel. Huvihariduse katusorganisatsioonid ja huvikoolid kujunevad üldhariduskoolide õpetajatele valdkondlikeks arendus- ja nõuandekeskusteks, mis aitab paremini lõimida ja sünkroniseerida erinevaid õppevorme. Huviharidus on seotud üldharidusega; hinnete ning arvestuste koostöösüsteem toimib. Mitmes omavalitsuses toimib üldharidus- ja huvikoolide omavaheline koostöö noorte loovtööde ja uurimistööde juhendamisel ning õpilaste olümpiaadideks/võistlusteks ettevalmistamisel. Sidustatud haridusmaastikul mõistab noor ise paremini oma ajakasutuse ja hariduse omandamise põhimõtteid ning on rohkem ennast juhtiv õppija.	Osaliselt arvestatud. Ettepanekus esitatud mõtted - sh mitteformaalõppes omandatud oskuste ja kogemuste arvestamine formaalhariduses, noortevaldkonna lõimitud toimimine läbi koostöö – leiavad arengukava tekstis käsitlemist.
274.	Eesti Kunstikoolide Liit	Peatükki “Väljakutsed perioodil 2021–2035” lisada: „2.3.1 VÕTA süsteemi rakendamine ja noorte kaasamine efektiivsemaks aja planeerimiseks. Paljude aktiivsete ja andekate noorte nõ. tööpäevad on täna rohkem kui kaheteist-tunnised, mis võib noortel stressi, ärevust jm tervisehäireid põhjustada. Üldhariduse ja huvihariduse sidus süsteem aitab antud probleemi lahendada, lähtudes noorest, kelle arengut toetavad kõik noorega tegelevad osapooled koostöiselt.“	Osaliselt arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 10-11 „...Noore andeid, huvisid ja loovust (sh nendega süvitsi tegelemist noorte huvihariduses) tuleb järjepidevalt tunnustada (sh arvestada mitteformaalses õppes omandatud teadmisi, oskusi ja kogemusi nii formaalhariduses kui tööturul) ja luua täiendavaid tingimusi nende igakülgeks arenguks.“
275.	Eesti Kunstikoolide Liit	Peatükki “Visioon. Eesmärgid, tegevussuunad, tegevused” lisada: „võimaldades noortele lõimitud haridust ja seeläbi	Osaliselt arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 14: „2.1.(1)

		paremat ajaplaneerimist, tagatakse võimalus süvendatult huvialaga tegelemiseks;“	suurendades teadlikkust ning väärtustades noorte õiguseid, sh õigus vabale ajale ja õigus otsustada oma ajakasutuse üle;“ Koos tegevusega: „3.2.(7) tagades noorsootöös (sh noorte huvihariduses) omandatud pädevuste mõtestamine, väärtustamine, arvestamine ja tunnustamine (eeskätt formaalhariduses);“ on võimalik saavutada ettepanekus kirjeldatud eesmärk.
276.	Eesti Kunstikoolide Liit	Peatüki “Strateegilised eesmärgid, tegevussuunad, tegevused” punkt 2.3 lisada: „toetatakse õpilaste loovust ja väljendusvõimalusi erinevate ürituste ja projektide korraldamisel ning aktiivset osalemist konkurssidel, võistlustel, näitustel, kontsertidel ja seminaridel.“	Osaliselt arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 13: „1.3.(3) arendades noorte loovust ja väljendusvõimalusi läbi ühistegevuste, ideede ja kogemuste vahetuse, vabatahtliku tegevuse ning aktiivse osaluse erinevatel konkurssidel ja võistlustel ;“
277.	Eesti Kunstikoolide Liit	Peatüki “Strateegilised eesmärgid, tegevussuunad, tegevused” punkt 3.2 lisada: „luues hästi toimiva formaal- ja mitteformaalõpet lõimiva ning kõiki osapooli aktsepteeriva ja arvestava süsteemi;“	Selgitus. Süsteemi loomist (mitteformaalõppe kogemustega arvestamist) saab reguleerida haridusvaldkonna arengukava, kuhu on kavandatud järgnev tegevus: „luua terviklik lahendus mitteformaal- ja informaalõppe arvestamiseks formaalõppes, et tasemeõppe õppekavade täitmisel saaks senisest suuremal määral arvestada mitmesugustes keskkondades õpitud nt digikeskkonnas, töökohal, koolituskeskus, kultuuriasutuses noortekeskuses ja -programmis, huvikoolis, keskkonnahariduskeskuses.“

278.	Eesti Kunstikoolide Liit	Peatükis “Mõõdikud” on välja toodud, et huvikoolis õppivate noorte osatähtsus (%) kõikide 7–26-aastaste noorte hulgas tuleb viia algtasemelt 28,8 % 35 %-ni. Jääb arusaamatuks, kust pärinevad sellised mõõdikud?	Selgitus. Nimetatud mõõdiku tasemed tulenevad noorte koguarvu (Statistikaamet) ja huvikoolides osalevate 7-26-aastaste noorte arvu (EHIS) suhtarvust omavalitsuses, mis jääb erinevate omavalitsuste lõikes 4% ja 54 % vahele (2018 seisuga). Mõõdikute tasemeid on kavas täpsustada.
279.	Eesti Kunstikoolide Liit	Peatükis “Seosed läbivate teemadega” puuduvad huvihariduse seosed kultuuri-, hariduse- ja sotsiaalvaldkonnaga. Lisada juurde läbiva teemana “Kultuur ja haridus”. Arengukava näeb ette, et noored on nii oma-, multi- kui kaasaegse kultuuri väärtustajad ja edasikandjad. Noorel peab olema võimalus ennast väljendada läbi erinevate loomingu- ja eneseteostuse vormide. Hariduses pööratakse tähelepanu mitteformaal- ja formaalhariduse koostöö paremale rakendamisele. Tänu hariduse sidustamisele on noorel võimalus endale huvipakkuva valdkonnaga rohkem ning süvenenumalt tegeleda, andes head eeldused erialavaliku toetamiseks.	Selgitus. Peatükk „Seosed läbivate teemadega“ lähtub Rahandusministeeriumi juhendis „Läbivad teemad valdkonna arengukavas“ esitatud formaadist, mis on aluseks kõigi strateegiadokumentide koostamisel.
280.	Eesti Kunstikoolide Liit	Peatükki “Noortevaldkonna arengukava 2021–2035 lisad” “Huviharidus ja huvitegevus”. Lisada juurde: „võimalus VÕTA programmi põhimõttel lõimida üld- ja huviharidust.“	Selgitus. Mitteformaalõppes omandatud oskuste ja kogemuste arvestamisele formaalhariduses pööratakse arengukavas läbivalt tähelepanu.
281.	Eesti Kunstikoolide Liit	Peatükki “Noortevaldkonna arengukava 2021–2035 lisad” “Huviharidus ja huvitegevus”. Lause „Suur osa huvitegevusest toimub koolikeskkonnas nii üldhariduskoolide kui kutsekoolide noorsootöö raames.“ Sõnastada ümber: „Suur osa huvitegevusest toimub üldharidus-, kutse- ja huvikoolides.“	Osaliselt arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lisa lk 3: „Suur osa huvitegevusest toimub koolikeskkonnas nii üldhariduskoolide kui kutsekoolide noorsootöö raames, lisaks ringitegevusena nt huvikeskuses, huvikoolis, spordiklubis, lasteaias, noortekeskuses, rahvamajas, jne.“

282.	Eesti Kunstikoolide Liit	“Noorsootööalane koolitus”. Pealkiri ümber nimetada “Noortevaldkonna spetsialistide koolitus”.	Osaliselt arvestatud. Pealkiri on ümber nimetatud „Noortevaldkonna töötajate koolitus“
283.	Eesti Kunstikoolide Liit	Lause “Spetsiifilisemaid oskusi nõudvate noortevaldkonna ametite esindajaid (nt instrumentaalne, kunstiline, spordialane vms) koolitatakse ka Eesti Muusika- ja Teatriakadeemias ning Eesti Kunstiakadeemias.” ümber sõnastada: „Huvihariduse õpetajad ja juhendajad vajavad sügavamaid erialaseid teadmisi nii taseme- kui täiendõppena, mida võimaldavad Eesti kõrgkoolid (Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia, Eesti Kunstiakadeemia, Tartu Ülikool, Tallinna Ülikool, Tallinna Tehnikaülikool, Kõrgem Kunstikool Pallas, Tartu Ülikooli Viljandi kultuuriakadeemia jne). Suur osa töötavatest õpetajatest on loominguliselt aktiivsed ja tunnustatud spetsialistid. Valdkonna spetsialistidele tuleks rohkem tuge pakkuda õpetajakoolituse näol. Huvihariduse arendustöö ja täiendkoolitustega tegelevad kõikide valdkondade katusorganisatsioonid: Eesti Kunstikoolide Liit, Eesti Muusikakoolide Liit, Eesti Huvikoolide Liit, Eesti Teadushuvihariduse Liit, Eesti Tantsuhuvihariduse Liit, Eesti Erahuvikoolide Liit, Eesti Harrastusteatri Liit.“	Osaliselt arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lisa lk 28-29: „Noortevaldkonna töötajate koolitus. Noortevaldkonnas pakutavate noorsootöö tegevuste ja teenuste kvaliteedi aluseks on kvalifitseeritud töötajaskond. Noortevaldkonnas on Eesti Noorsootöö Keskuse andemetel 2019. a seisuga üle 9000 töötaja, neile lisandub veel tuhandetes vabatahtlikke. Noortevaldkonna täienduskoolitusi on peamiselt arendatud riiklike programmide kaudu. Oluline osa (täiendus)koolitusi korraldatakse ülikoolide ja noortevaldkonna organisatsioonide või esindusühingute kaudu, mida muuhulgas toetavad rahvusvahelised enesetäiendusvõimalused ning EL programmide (nt Erasmus+ ja Euroopa Solidaarsuskorpus) ressursid. Noorsootöö eriala õpetatakse Tallinna Ülikoolis, Tartu Ülikooli Narva kolledžis ja Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemias. Tasemeharidust saab omandada rakenduskõrghariduses, bakalaureuse tasemeõppes ja magistriõppes. Huvialaõpetaja haridust on võimalik omandada kutse- või kõrghariduse tasandil lisaks eelnimetatutele veel Eesti Muusika- ja Teatriakadeemias, Kõrgemas Kunstikoolis Pallas või

			läbitakse spetsialistidele suunatud täiendkoolituse programmid.“
284.	Eesti Kunstikoolide Liit	“Mõõdikute metoodika ja allikad” - välja vahetada sõna “nügijad”, millel on negatiivne tähendus.	Selgitus. „Nügijad“ on otsene vaste ingliskeelsele terminile „nudging“, mis viitab rahvusvahelisele õigusloome ja poliitika kujundamise teooriale.
285.	Eesti Kunstikoolide Liit	“Sotsiaalne, sh demograafiline mõju rikastamiseks.” Juurde lisada esimesse pikka lausesse; „...silmaringi avardamiseks, formaal- ja mitteformaalhariduse lõimumine ning seeläbi noortele parema ajaplaneerimise süsteemide väljatöötamine; noorte vaimsele tervisele (stress, väsimus jne) tähelepanu pööramine ja negatiivsete mõjude vähendamine, omaalgatusteks...”	Arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lisa lk 39: „ Noorsootööl (sh noorte huviharidusel ja –tegevusel) on potentsiaal suurendada sotsiaalset ning kultuurilist kapitali, samuti inimeste võimekust luua uusi väärtusi, avardada silmaringi, õppida paremini oma aega kasutama ja planeerima, toetada noorte vaimset tervist (stress, väsimus jne) ning vähendada negatiivseid mõjusid. “
286.	Eesti Kunstikoolide Liit	“Mõju regionaalarengule” lisada juurde esimese lause lõppu „...siduda ja lõimida omavahel formaal- ja mitteformaalharidus.“	Osaliselt arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lisa lk 41: „Arengukava tegevustega tagatakse noortele võimalus saada tuge ideede teostamiseks (mentorlusvõimalus, avalik ruumi ja vahendid), luuakse võimalusi ettevõtlusideede toetamiseks tööturul (sh vähemate võimalustega noorte jõustamine), toetatakse noorte kaasamist osalus- ja esindusdemokraatiasse, ning osalust kogukonna tegevustes (sh vabaühenduste juhtimises ja vabatahtlikus tegevuses) ning kvaliteetse noorsootöö teenuste (sh noorte huvihariduse) läbi oskuste ja kogemuste omandamine, mis loob eelduse nendega arvestamiseks ka formaalhariduses ja tööturul.

287.	Eesti Kunstikoolide Liit	Eesti Kunstikoolide Liit tänab dokumendi koostajaid ja usub, et uues koostehtud arengukavas näeb suurearvuline huvihariduse ja -tegevuse liikmeskond noorte ja lastega ning nende soovidega igati arvestamist, aidatakse noore aega koos noore endaga paremini planeerida. Tahame tunda ja näha, et aastani 2035 on huviharidus ja -tegevus loominguline ja edasiviiv, tunnustatud ja hoitud ning loogiliselt seotud üldharidusega.	Teadmiseks võetud.
288.	Eesti Kunstikoolide Liit	Palume juhtrühmal anda teada, millises osas meie spetsialistide soovitusi ja muudatusi on dokumendi loomisel arvestatud.	Teadmiseks võetud.
289.	Eesti Tantsuhuvihariduse Liit	Täname Haridus- ja Teadusministeeriumit Eesti Tantsuhuvihariduse Liidu kaasamise eest noortevaldkonna arengukava loomise protsessi. Eesti Tantsuhuvihariduse Liit (ETHL) on kogunud arengukava osas tagasisidet oma liikmetelt ning arutanud seda ka teiste huvihariduse katusorganisatsioonidega.	Teadmiseks võetud.
290.	Eesti Tantsuhuvihariduse Liit	Arengukava loomine on olnud pikk protsess, mille raames on ministeerium teinud väga suurt tööd, kaasates erinevaid osapooli aruteludesse ning arengukava väljatöötamisse. Arengukava koostajad on võtnud arvesse huvihariduse valdkonna mitmeid olulisi tuleviku vajadusi, mis on toodud välja peamiselt arengukava strateegiliste eesmärkide, tegevussuundade ning tegevuste osas, kuid vajavad selgemini noorsootöö mõistest eraldi seisvalt välja toomist. Nõustume igati, et noortevaldkonna tugevuste edasiarendamiseks ning väljakutsetele vastamiseks on perioodil 2021-2035 oluline jätkata valdkonna teadmuspõhist ja terviklikku kujundamist ning sellest tulenevalt teeme ka alljärgnevad noortevaldkonna arengukava parandusettepanekud: I osas toome välja huvihariduse valdkonna poolsed üldised ettepanekud; II osas oleme sõnastanud LISA 1 huvihariduse valdkonna ja noortevaldkonna koolituse olukorra kirjelduse; III osas viitame konkreetsetele parandusettepanekutele Noortevaldkonna arengukava eelnõu 23.04.2020 tekstis.	Teadmiseks võetud.
291.	Eesti Tantsuhuvihariduse Liit	Mõtestada ja sõnastada selgelt noortevaldkonna mõiste ja struktuur. Oluline on, et nii pikaajaline strateegia kõnetaks selgelt kogu valdkonda.	Arvestatud. Eelnõu lk 6 on täiendatud Joonis 1. noortevaldkonna struktuuri.

			Samuti on sisustatud mõisteid „Lisa 1. Noortevaldkonna praegune olukord“.
292.	Eesti Tantsuhuvihariduse Liit	Mõtestada huviharidust noortevaldkonna arengukavas eraldi iseseisva valdkonnana noorsootöö ja noortepoliitika kõrval.	Mitte arvestatud. Arengukava lähtub hetkel kehtivast õigusruumist, mille kohaselt on huviharidus osa noorsootööst.
293.	Eesti Tantsuhuvihariduse Liit	Tegu on valdkonnaga, milles osaleb 82 % noortest (2019. aasta andmed). Terviklik ülevaade ja visioon huvihariduse valdkonnast on puudu. Huvialaõppe korraldamise ja arendamisega tegeleb mitmeid osapooli (riiklikud institutsioonid, KOV-d, huvikoolid jt huvialaõppe korraldajad), kelle jaoks on huvihariduse valdkonna osa olemasolu dokumendis, millele tugineda oma edasistes tegevustes, väga tähtis.	Osaliselt arvestatud. Noorte huviharidust kui noorsootöö osa on arengukavas läbivalt esile toodud, sh on täiendatud „Lisa 1. Noortevaldkonna praegune olukord“ kirjeldust.
294.	Eesti Tantsuhuvihariduse Liit	Huvihariduse valdkond on terviklik hariduslik süsteem, kus kõik struktuuri osad on omavahel seotud ning samaväärselt olulised: huvitegevus, huviharidus, eelprofessionaalne õpe. Vajalik on mõisted ja kõigi struktuuri osade sisu lahti kirjutada. Huvihariduse terviksüsteem on läbivalt seotud nii noorte-, haridus-, kultuuri- kui ka sotsiaalvaldkonnaga, mis on oluline arengukavas ka välja tuua. Huviharidus täidab erinevaid funktsioone ühiskonnas, panustades inimese arengusse ja toimetulekusse terve elukaare jooksul. Mõtestada, sõnastada, visualiseerida kogu noortevaldkonna struktuur ning seotud valdkonnad. Noortevaldkond on palju laiem, kaasates vanuseliselt ka lapsi. Dokumendis on vähe arvestatud noorema vanuseastme laste (sh 0-7 eluaastat, kes on ka noortevaldkonda kuuluv sihtgrupp).	Osaliselt arvestatud. Eelnõu lk 6 on täiendatud Joonis 1., mis kirjeldab noortevaldkonna seoseid teiste valdkondadega. Lisaks on täpsustatud arengukava sissejuhatuse sõnastust lk 4: „ Kuigi käesolev arengukava sihistab noorsootöö tegevusi (sh noorte huviharidust) kitsalt vanuserühma 7-26 eluaastat lõikes, on lõimitud noortepoliitika vaatest oluline hõlmata kõik eluvaldkonnad ning juhendada pikaajalisest ja terviklikust vaatest, mis koosmõjus riikliku strateegiaga „Eesti 2035“ töötaks noorte heaks.“ Peatükis „Lisa 1. Noortevaldkonna praegune olukord“ on teadvustatud, et huvitegevust viiakse läbi ka lasteaedades. Konkreetsemate arenguvõimaluste kirjeldamine nooremate kui 7 aastaste jaoks kuulub alushariduse valdkonda.

295.	Eesti Tantsuhuvihariduse Liit	Huvihariduses osalevad noored defineerivad ennast ja maailmas toimuvat läbi oma loomingu, ka see on arvamussavaldus. Arvamuse avaldus ei pea toimuma ainult erinevates noorte nõukogudes ja osaluskogudes sõnaliselt vaid ka läbi noortekultuuri ning laste ja noorte omaloomingu.	Arvestatud. Tähelepanekule vastab tegevus eelnõu lk 13: „1.1.(1) väärtustades kultuuri kestlikkuse tagamiseks noori ja noortekultuuri;“. Ettepaneku põhjal täpsustatud sõnastust eelnõu lk 14: „2.2.(2) luues noortele eeldused arvamuse ning selle väljendamise harjumuse ja oskuste kujundamiseks (sh edendades koolidemokraatiat kõikidel haridustasemetel ning võimaldades loovat eneseväljendust noorte huvihariduses).“
296.	Eesti Tantsuhuvihariduse Liit	Noortevaldkonna tegevustest ja osalemise võimalustest (lk 6) on jäänud kirjeldamata ka noortevaldkonna/huvihariduse põhisündmused, mis on väga oluline osaluse vorm ning kaasab suurt hulka lapsi ja noori. Noortekultuuri väärtustamiseks ja kestlikkuse tagamiseks on vaja tuua ka erinevad noorte kultuuri ja muud sündmused noortevaldkonna struktuuri kaardile. Lisada arengukava joonisel 1 (noorsootöös osalemise võimalused 2019. a. andmetel) lisa jaotus eraldi kastina: HUVIHARIDUSE NOORTESÜNDMUSED – üle-eestilised ja rahvusvahelised sündmused eri huvialadel, mis kaasavad ja arendavad noori ning laiemat avalikkust (nt. Festival Koolitants ca 6 000 noort, Kooliteatrite Festival ca 2 000, konkurss Parim noor instrumentalist ca 1 000, noorte disainerite konkurss NODI jt).	Osaliselt arvestatud. Noortekultuuri väljendamisele suunatud sündmused on kirjeldatud „Lisa 1. Noortevaldkonna praegune olukord“
297.	Eesti Tantsuhuvihariduse Liit	Huvikoolid on siiski haridusasutused (HaS § 3 lg 2), mitte noorsootöö asutused nagu LISA 1 lk 2 “Huviharidus ja tegevus” lõigus on toodud. Samas lõigus on puudu jäänud oluline huvihariduse osa kirjeldus ehk eelprofessionaalne õpe, mis valdkonnas eksisteerib ning keskendub andekatele ning nende vajadustest lähtuvate võimaluste loomisele.	Selgitus. Huvikooli seaduse § 3 lg 1 järgi on huvikoolid haridusasutused, mis tegutsevad noorsootöö valdkonnas ning loovad huvihariduse omandamise ja isiksuse mitmekülgse arengu, sealhulgas oma keele ja kultuuri viljelemise võimalusi huvihariduse erinevates valdkondades.

298.	Eesti Tantsuhuvihariduse Liit	Arengukavas tuleb väärtustada huvihariduses ja noortevaldkonnas olemasolevat, traditsioonilist ja toimivat, mitte keskenduda vaid uudsele ja innovaatilisele.	Arvestatud. Ettepanekut toetab mh tegevus: „1.2.(2) tutvustades ja populariseerides erinevaid tegevusvaldkondi (sh lähtudes nii traditsioonidest kui uutest ühiskondlikest vajadustest johtuvatest arenguperspektiividest);“
299.	Eesti Tantsuhuvihariduse Liit	Kaasajastada seadusandlust ja viia see vastavusse noortevaldkonna tegeliku ning toimiva olukorraga, täpsustades mõisteid ja struktuure. Kuna tegemist on pikaajalise arengukavaga, siis teeme ettepaneku lisada märke seadusandluse pideva kaasajastamise kohta ka dokumenti (nt lk 8), et tagada valdkonna areng ja dünaamilisus.	Selgitus. Seadusandluse kaasajastamine on võimalik programmi tasandi tegevus. Seadusandluse kaasajastamine peab tulenema tegelikest vajadustest, mis on ettepanekus jäänud täpsustamata.
300.	Eesti Tantsuhuvihariduse Liit	Lisada dokumenti lõik huvihariduses tegutsevate õpetajate kutsestandardi loomise ning kutse-, taseme- ja täiendõppesüsteemi väljatöötamise ja rakendamise vajaduse kohta.	Selgitus. Täiendavate kutsestandardite loomine on võimalik programmi tasandi tegevus.
301.	Eesti Tantsuhuvihariduse Liit	Arengukava kohaselt toetab selle elluviimist ja aruandlust laiapõhjaline juhtkomisjon, milles on kaalukas roll noorte esindajatel. Meie hinnangul peaks juhtkomisjoni kuuluma ka kõigi valdkondlike katusorganisatsioonide, strateegiliste partnerite, KOV-ide ja teiste ministeeriumite esindajad. Palume teha vastav täiendus dokumendis.	Selgitus. Kuna esindusühingute ning teiste kaasatavate partnerite ring võib arengukava elluviimise perioodil muutuda, peame asjakohasemaks kinnitada komisjoni koosseis haridus- ja teadusministri poolt, mis mh võimaldab kaasata uusi partnereid. Juhtkomisjoni koosseisu kirjeldust on täiendatud eelnõu lk 18 ning seletuskirja lk 1: „Arengukava elluviimist ja aruandlust toetab laiapõhjaline juhtkomisjon. Komisjoni tööd juhib Haridus- ja Teadusministeerium ning komisjoni kuuluvad Sotsiaalministeeriumi, Justiitsministeeriumi, Siseministeeriumi, Kultuuriministeeriumi,

			Rahandusministeeriumi ning Riigikantselei esindajad. Lisaks on juhtkomisjonis kaalukas roll noorte esindajatel, kaasatakse Haridus- ja Teadusministeeriumi strateegilisi partnereid ning valdkonna eksperte. Juhtkomisjoni koosseisu kinnitab haridus- ja teadusminister.“
302.	Eesti Tantsuhuvihariduse Liit	Arengukavas ei ole selget sidusust eesmärkide, tegevussuundade ja tegevuste (lk 12-15) ning mõõdikute osas (lk 17).	Arvestatud. Mõõdikud on tõstetud strateegiliste eesmärkide juurde.
303.	Eesti Tantsuhuvihariduse Liit	Süsteemiseerida dokumendi vormistust. Noortevaldkonna arengukava peaks noortele kohaselt olema visuaalsem, süsteemsem, haaravam ja kergesti loetavam. Esile võiks tuua põhiosad ning liigne tekst koondada lisa sisse. Dokumendi sisu peab olema läbiva struktuuri, numeratsiooni ja sisuga kõikides dokumendi osades.	Selgitus. Arengukava struktuur ning elemendid (sh nende maht) on kooskõlas Riigikantselei antud soovitusetega. Visuaalid ja haaratavus lisanduvad arengukava kujundamisel. Täiendavalt valmib noortele mõeldud noortepärasem versioon arengukavast.
304.	Eesti Tantsuhuvihariduse Liit	<p>Muudatusettepanek arengukava „Lisa 1. Noortevaldkonna praegune olukord“ lõik „Huviharidus ja huvitegevus“ ümber sõnastada:</p> <p>„Huvihariduse valdkond. Huvihariduse valdkond on terviklik hariduslik süsteem, kus kõik struktuuri osad on omavahel seotud ning samaväärselt olulised. Toimib püramiidina ehk kõige laiahaardelisem on huvitegevuse osa, seejärel huviharidus ning kõige väiksemas mahus on eelprofessionaalset õpet. Kõikidel tasanditel on kvaliteedi tagamiseks oluline, et õppe läbiviija on kvalifitseeritud huviala spetsiifiliste oskustega õpetaja, juhendaja või treener.</p> <p>Huvitegevus: Osalejateks on erinevate huvialadega katsetajad, sobiva huvi otsijad. Õppetegevuse peamiseks eesmärgiks on sihtgrupi kaasamine, sotsiaalsete ja üldoskuste arendamine, huvi äratamine läbi huviala tegevuste ja õppe. Toimub ringitegevusena nt huvikeskuses, huvikoolis, spordiklubis, lasteaias,</p>	<p>Osaliselt arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lisa lk 27-28:</p> <p>„Huviharidus on noorsootöö kõige formaalsem osa, mida antakse ainult huvikoolides huvikooli seaduse alusel. Osalejateks on konkreetsest huvialast huvitatud, järjepidevad huviala õppijad. Õppetegevuse peamiseks eesmärgiks on pakkuda sihtgrupile süsteemset astmelist õpet vastaval huvialal ning arendada erioskusi, läbi mille luuakse võimalusi isiksuse mitmekülgseks arenguks ning toetatakse noore kujunemist hästi toimetulevaks ühiskonnaliikmeks. Toimub huviharidusliku õppena EHIS-es registreeritud huvikoolides õppekava alusel, mille läbiviijaks on</p>

	<p>üldhariduskoolis, noortekeskuses, rahvamajas, jne. Suur osa huvitegevusest toimub koolikeskkonnas nii üldhariduskoolide kui kutsekoolide noorsootöö raames. Koolides korraldab noorsootööd peamiselt huvijuht või muu nimetusega kooli noorsootöötaja koos õpilasesinduse ja ringijuhtidega.</p> <p>Huviharidus: Osalejateks on konkreetsest huvialast huvitatud, järjepidevad huviala õppijad. Õppetegevuse peamiseks eesmärgiks on pakkuda sihtgrupile süsteemset astmelist õpet vastaval huvialal ning arendada erioskusi, läbi mille luuakse võimalusi isiksuse mitmekülgsaks arenguks ning toetatakse noore kujunemist hästi toimetulevaks ühiskonnaliikmeks. Toimub huviharidusliku õppena EHIS-es registreeritud huvikoolides õppekava alusel, mille läbiviijaks on vastava kvalifikatsiooniga huvihariduse õpetajad ja juhendajad. 2019. aastal oli Eestis EHISe andmetel 782 registreeritud huvikooli ja 5777 huvikooli õpetajat, kes pakuvad noortele huviharidust kokku 3908 õppekava alusel.</p> <p>Eelprofessionaalne õpe: Osalejateks on andekad noored, oma huviala meistrid, professionaalsele tasandile edasi liikujad. Õppetegevuse eesmärgiks on lisaks huviala erioskuste arendamisele professionaalse praktika ning pühendumise võimaldamine, professionaalseks õppeks ja/või tegevuseks ettevalmistamine. Toimub eelprofessionaalset tasemeõpet pakkuvates huvikoolides ja spordiklubides, kus on selleks vajalik programm, hindamissüsteem ja läbiviijate kvalifikatsioon.</p> <p>Huvialaõppe eesmärgid on huvitegevuses, huvihariduses ja eelprofessionaalses õppes erinevad, kuid omavahel seotud ja üksteist toetavad. Huvihariduse terviküsteem on läbivalt seotud nii noorte-, haridus-, kultuuri- kui ka sotsiaalvaldkonnaga. Huviharidus täidab erinevaid funktsioone ühiskonnas, panustades inimese arengusse ja toimetulekusse terve elukaare jooksul. Inimese vanusest ja tema hetke huvidest ja valmidusest lähtuvalt liigub arenguprotsess ennetavast ja toetavast etapist eneseteostusesse ning vananedes taas ennetuse suunas.</p>	<p>vastava kvalifikatsiooniga huvihariduse õpetajad ja juhendajad. 2019. aastal oli Eestis EHISe andmetel 782 registreeritud huvikooli (ehk keskmiselt 2,8 huvikooli tuhande noore kohta) ja 5777 huvikooli õpetajat, kes pakuvad noortele huviharidust kokku 3908 õppekava alusel. Huvikoolide tegevuses osaleb üle 100 000 õppija, kes omandavad huviharidust spordi, muusika, kunsti, tantsu, loodus-täppisteaduste ja tehnoloogia ning paljudel teistel huvialadel. Huvihariduse kättesaadavus ja huvikoolides õppivate noorte osatähtsus oli kõrgem eeskätt suuremates keskustes ning nende ümbruse jõukamates omavalitsustes. Madalama osaluse tingis eelkõige huvikoolide geograafiliselt ja majanduslikult piiratum kättesaadavus. Huviharidus toetab huvialaga süvitsi õppimist, samuti Eesti kultuuri- ja sporditraditsioonide, tehnoloogilise arengu ja keskkonna jätkusuutlikkust ning paikkondlike traditsioonide arengut.</p> <p>Huvihariduse valdkonnas korraldatakse erinevatel huvialadel mitmeid valdkondlike sündmusi ja arenguprogramme noortele, näiteks erinevate kunstide valdkonnas: tants: festival Koolitants (ca 6 000 osalejat), Noorte Tantsu Foorum, Tantsuhuvihariduse Gala, festival</p>
--	--	--

		<p>Sihtgrupi suuruselt lähtuvalt on huviharidusel kõige suurem seotus noortevaldkonnaga. 2019. aasta andmetele tuginedes osales huvihariduse valdkonnas 82% noortest ehk 227 000 õpilast. Huviharidust saab omandada spordi, muusika, kunsti, tantsu, teatri, loodus- ja täppisteaduste, tehnoloogia ning paljudel teistel huvialadel. Huviharidus toetab Eesti kultuuri- ja sporditraditsioonide, tehnoloogilise arengu ja keskkonna jätkusuutlikkust ning paikkondlike traditsioonide arengut.</p> <p>Huvihariduse valdkonnas korraldatakse erinevatel huvialadel mitmeid valdkondlike sündmusi ja arenguprogramme noortele, näiteks erinevate kunstide valdkonnas:</p> <ul style="list-style-type: none"> • tants: festival Koolitants (ca 6 000 osalejat), Noorte Tantsu Foorum, Tantsuhuvihariduse Gala, festival notafe, Kuldne Karikas, loomekonkurss Future jpm. • teater: Kooliteatrite Festival (ca 2 000 osalejat), rahvusvaheline teatrifestival EDERET ning NEATA YOUTH, õpilasnäitlejate riigikonkurss, puuetega laste teatrifestival Savilind, tudengite teatripäevad jpm. • kunst: noorte disainerite konkurss NODI, Tallinn Artweek, Kunstikompott, Savisellid jpm. • muusika: konkurss “Parim noor instrumentalist” (ca 1 000 noort), pillilaagrid ja muusika töötoad professionaalide juhendamisel jpm. <p>Lisaks korraldavad kõik huvikoolid oma aasta sündmusi ja projekte: kontserdid, loome- ja etendamis konkursid, lavastused, töötoad, laagrid, noortevahetused jpm.</p> <p>Huvialavaldkondade arendus-, infovahetus- ja koostöötegevusi korraldavad ning huviharidust korraldavaid organisatsioone esindavad erinevate huvialade katusorganisatsioonid: Eesti Kunstikoolide Liit, Eesti Muusikakoolide Liit, Eesti Tantsuhuvihariduse Liit, Eesti Teadushuvihariduse Liit, Eesti</p>	<p>notafe, Kuldne Karikas, loomekonkurss Future jpm.</p> <p>teater: Kooliteatrite Festival (ca 2 000 osalejat), rahvusvaheline teatrifestival EDERET ning NEATA YOUTH, õpilasnäitlejate riigikonkurss, puuetega laste teatrifestival Savilind, tudengite teatripäevad jpm.</p> <p>kunst: noorte disainerite konkurss NODI, Tallinn Artweek, Kunstikompott, Savisellid jpm.</p> <p>muusika: konkurss “Parim noor instrumentalist” (ca 1 000 noort), pillilaagrid ja muusika töötoad professionaalide juhendamisel jpm.</p> <p>Lisaks korraldavad kõik huvikoolid oma aasta sündmusi ja projekte: kontserdid, loome- ja etendamis konkursid, lavastused, töötoad, laagrid, noortevahetused jpm.</p> <p>Huvitegevuse peamiseks eesmärgiks on sihtgrupi kaasamine, sotsiaalsete ja üldoskuste arendamine, huvi äratamine läbi huviala tegevuste ja õppe.</p> <p>Osalejateks on erinevate huvialadega katsetajad, sobiva huvi otsijad. Toimub ringitegevusena nt huvikeskuses, huvikoolis, spordiklubis, lasteaias, üldhariduskoolis, noortekeskuses, rahvamajas, jne. Suur osa huvitegevusest toimub koolikeskkonnas nii üldhariduskoolide kui kutsekoolide noorsootöö raames. Koolides korraldab noorsootöö peamiselt huvijuht või muu</p>
--	--	---	---

		Harrastusteatri Liit, Eesti Huvikoolide Liit, Eesti Erahuvialakoolide Liit, Eesti Koolispordi Liit.	nimetusega kooli noorsootöötaja koos õpilasesinduse ja ringijuhtidega.“
305.	Eesti Tantsuhuvihariduse Liit	<p>Muudatusettepanek arengukava „Lisa 1. Noortevaldkonna praegune olukord“ sõnastada „Noortevaldkonna spetsialistide koolitus“ (eelnev pealkiri Noorsootööalane koolitus):</p> <p>„Noortevaldkonnas toimuvate tegevuste ja teenuste kvaliteedi aluseks on kvalifitseeritud töötajaskond. Noortevaldkonna töötajaid on üle 9000, neile lisandub veel tuhandetes vabatahtlikke töötajaid. Noortevaldkonna täienduskoolitusi on peamiselt arendatud riiklike programmide kaudu. Oluline osa (täiendus)koolitusi korraldatakse ülikoolide ja noortevaldkonna organisatsioonide või esindusühingute kaudu.</p> <p>Noorsootöö eriala õpetatakse Tallinna Ülikoolis, Tartu Ülikooli Narva kolledžis ja Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemias. Tasemeharidust saab omandada rakenduskõrghariduses, bakalaureuse tasemeõppes ja magistriõppes. Noorsootöötaja, laagrikasvataja ja -juhataja pädevus kinnitatakse vastava kutsega.</p> <p>Huvialahariduse õpetajate, juhendajate ja treenerite väljaõpe ning täiendkoolitus on konkreetsest huvialast lähtuvalt spetsiifilisem, pikemaajalisem ning eeldab erioskuste omandamist. Mitmetel huvialadel tuleb alustada baasoskuste õppimisega juba noores eas huvihariduse ja eelprofessionaalse õppe tasandil. Huvialaõpetaja haridusteed jätkatakse kutse- või kõrghariduse tasandil (TÜ Viljandi Kultuuriakadeemias, Tallinna Ülikoolis, Tartu Ülikoolis, Eesti Muusika- ja Teatriakadeemias, Eesti Kunstiakadeemias jm) või läbitakse spetsialistidele suunatud täiendkoolituse programmid.</p> <p>Huvialaõppe juhendajate kutsesüsteem on välja töötatud tantsuvaldkonnast (tantsuspetsialist) ja spordivaldkonnas (treener).“</p>	<p>Osaliselt arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lisa lk 28:</p> <p>„Noortevaldkonna töötajate koolitus. Noortevaldkonnas pakutavate noorsootöö tegevuste ja teenuste kvaliteedi aluseks on kvalifitseeritud töötajaskond. Noortevaldkonnas on Eesti Noorsootöö Keskuse andemisel 2019. a seisuga üle 9000 töötaja, neile lisandub veel tuhandetes vabatahtlikke. Noortevaldkonna täienduskoolitusi on peamiselt arendatud riiklike programmide kaudu. Oluline osa (täiendus)koolitusi korraldatakse ülikoolide ja noortevaldkonna organisatsioonide või esindusühingute kaudu, mida muuhulgas toetavad rahvusvahelised enesetäiendusvõimalused ning EL programmide (nt Erasmus+ ja Euroopa Solidaarsuskorpus) ressursid.</p> <p>Noorsootöö eriala õpetatakse Tallinna Ülikoolis, Tartu Ülikooli Narva kolledžis ja Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemias. Tasemeharidust saab omandada rakenduskõrghariduses, bakalaureuse tasemeõppes ja magistriõppes. Huvialaõpetaja haridust on võimalik omandada kutse- või kõrghariduse tasandil lisaks eelnimetatutele veel Eesti Muusika- ja Teatriakadeemias, Kõrgemas Kunstikoolis Pallas või</p>

			läbitakse spetsialistidele suunatud täiendkoolituse programmid.“
306.	Eesti Tantsuhuvihariduse Liit	lk 5, esimene lõik lisada “omakultuuri” – austust peaks edendama ka Eesti kultuuri vastu. Noortevaldkonnal on kaalukas roll Eesti ühiskonna sidusa arengu tagamisel – kaitstes ja edendades inimõigusi, sallivust ja solidaarsust, edendades austust emakeele, omakultuuri ning teiste keelte ja kultuuride vastu.	Arvestatud.
307.	Eesti Tantsuhuvihariduse Liit	lk 5, teine lõik. Selle aluseks on korraldusmudel, mida iseloomustab ... (loetelusse lisada punkt). Oluline on korraldusmudelil arvestada ka seniseid häid praktikaid ja traditsioone. Senistele traditsioonidele ja toimivatele süsteemidele tuginemine (nt. pikaajaline huvialaõppe süsteem, oma rahvakultuuri edasikandmine jm.)	Arvestatud. Lisatud sõnastus eelnõu lk 5: „traditsioone väärtustav, loovust toetav ning mitmekesiseid huvialadega tegelemise võimalusi pakkuv keskkond;“
308.	Eesti Tantsuhuvihariduse Liit	LK 5, neljas lõik. Lisada noorsootööle ka huviharidusel. Noorsootööl ja huviharidusel on oluline roll noore jaoks mitmekülgsete teadmiste, oskuste ja hoiakute (organiseerimis-, meeskonnatöö oskus, loovus, enesejuhtimine jpm) arendamisel, noore võimestamisel ja eelduste loomisel sujuvaks iseseisvumiseks.	Arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 5: „Noorsootööl (sh noorte huviharidusel) on oluline roll noore jaoks mitmekülgsete teadmiste, oskuste ja hoiakute (organiseerimis-, meeskonnatöö oskus, loovus, enesejuhtimine jpm) arendamisel, noore võimestamisel ja eelduste loomisel sujuvaks iseseisvumiseks.“
309.	Eesti Tantsuhuvihariduse Liit	LK 5, peale neljandat lõiku. Lisada huvihariduse lõik. Lisada lõik: Huvihariduses saavad õpilased lisaks üldoskustele omandada erioskusi kunstides, spordis ja teaduses. Huvikoolides või spordiklubides läbitud süsteemne hariduslik teekond arendab uusi oma ala professionaale, teadlike kultuuritarbijaid, Eesti kultuuri edasikandjaid.	Osaliselt arvestatud. Tähelepanekule on osundatud läbivalt peatükis „Lähtekohad noortevaldkonna arenguks“.
310.	Eesti Tantsuhuvihariduse Liit	LK 6, Joonis 1. Lisada Huvihariduse kasti huvialaõppe olulise osa Eelprofessionaalse õppe. Huviharidus ja eelprofessionaalne õpe	Mitte arvestatud. Huviharidusstandardi §3 lg 1 järgi on huvihariduse ülesandeks aidata eelkõige kaasa noorte loomevõimete avastamisele ja kavakindlale arendamisele, mis toetaks isiksuse kujunemist.

311.	Eesti Tantsuhuvihariduse Liit	LK 6, Joonis 1. Luua lisa kast noortevaldkonna esindusorganisatsioonid. Lisada noortevaldkonda arendavad ja korraldavad esindusorganisatsioonid sh huvialahariduse valdkonna katusorganisatsioonid (Eesti Kunstikoolide Liit, Eesti Tantsuhuvihariduse Liit, Eesti Harrastusteatri Liit, Eesti Huvikoolide Liit, Eesti Teadushuvihariduse Liit, Eesti Erahuvialakoolide Liit, Eesti Muusikakoolide Liit, Eesti Koolispordi Liit)	Osaliselt arvestatud. Noortevaldkonna esindusorganisatsioonid on loetletud „Lisa 1. Noortevaldkonna praegune olukord“ strateegiliste partnerite alajaotuses.
312.	Eesti Tantsuhuvihariduse Liit	LK 6, Joonis 1. luua lisa kast Huvihariduse noortesündmused. Erinevatel huvialadel on traditsioonilised suurt osa lapsi ja noori kaasavad suursündmused (nt ca 6 000 osalejat festival Koolitants jt). HUVIHARIDUSE NOORTESÜNDMUSED üle-eestilised ja rahvusvahelised sündmused eri huvialadel, mis kaasavad ja arendavad noori ning laiemat avalikkust (nt. Festival Koolitants ca 6 000 noort, Kooliteatri Festival ca 2 000, konkurss Parim noor instrumentalist ca 1 000, noorte disainerite konkurss NODI jt).	Osaliselt arvestatud. Noortesündmused leiavad käsitlemist arengukava peatükis „Lisa 1. Noortevaldkonna praegune olukord“.
313.	Eesti Tantsuhuvihariduse Liit	Lk 7 p 2 „Kvaliteetsest noorsootööst. Muuta teksti, et tuua selgelt välja ka huvihariduse osa. Kvaliteetne noorsootöö ja huviharidus on avalike teenuste kogum, mille eesmärk on luua noorele tasemeõppe-, töö- ja koduväliseid võimalusi noore vaba tahte alusel enese avastamiseks, arenguks, koos- ja isetegevuseks. Huviharidus ja noorsootöö kui noorega mitmekülgsest suhestuvad tegevusvaldkonnad toimivad noore huvi ja vajaduste arvestamiseks vajaliku sillana erinevate eluvaldkondade vahel; vajaduse korral ka noore ja talle suunatud muude avalike teenuste vahel.“	Osaliselt arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 7: „Kvaliteetne noorsootöö (sh noorte huviharidus) on avalike teenuste kogum, mille eesmärk on luua noorele tasemeõppe-, töö- ja koduväliseid võimalusi noore vaba tahte alusel enese avastamiseks, arenguks, koos- ja isetegevuseks. Noorsootöö kui noorega mitmekülgsest suhestuv tegevusvaldkond toimib noore huvi ja vajaduste arvestamiseks vajaliku sillana erinevate eluvaldkondade vahel; vajaduse korral ka noore ja talle suunatud muude avalike teenuste vahel.“

314.	Eesti Tantsuhuvihariduse Liit	lk 10 p 5. muuta sõna Noorsootöö teenuste Noortevaldkonna teenuste, sest tegu noortevaldkonna arengukavaga, mis hõlmab laiemalt noortele pakutavaid teenuseid. „Noortevaldkonna teenuste kättesaadavus sõltumata noore elukohast.“	Osaliselt arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 10: „5. Noorsootöö teenuste (sh noorte huvihariduse) kättesaadavus sõltumata noore elukohast“
315.	Eesti Tantsuhuvihariduse Liit	lk 10 p 8. Muuta sõnastust ning lisada noorsootööle ka huviharidus, sest huviharidus on eraldiseisev mõiste noorsootööst. Toob mõtte kõigile arusaadavamalt välja. „Noorsootöö ja huvihariduse jätkusuutlikkus ning töötajaskonna väärtustamine.“	Arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 11: „8. Noorsootöö (sh noorte huvihariduse) jätkusuutlikkus ja töötajaskonna väärtustamine kõigis Eesti piirkondades “
316.	Eesti Tantsuhuvihariduse Liit	Lk 12 p 1.2. esimene punkt. Lisada teksti osa, et tuua välja olemasolevad eelprofessionaalse („pre-professional“ rahvusvaheliselt kasutatav) õppe võimalused. „Tagades noortele võimalused oma annetega süvitsi tegeleda sh tuuakse esile eelprofessionaalse õppe võimalused huvihariduses.“	Mitte arvestatud. Huviharidusstandardi §3 lg 1 järgi on huvihariduse ülesandeks aidata eelkõige kaasa noorte loomevõimete avastamisele ja kavakindlale arendamisele, mis toetaks isiksuse kujunemist.
317.	Eesti Tantsuhuvihariduse Liit	Lk 13 kolmas eesmärk. Muuta teksti, et tuua selgelt välja ka huvihariduse osa. „Kvaliteetne noorsootöö ja huviharidus on kättesaadav ning loob kõigile noortele võimalused mitmekülgseks arenguks, eduelamusteks ja kogemuste pagasi rikastamiseks.“	Arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 15: „3. Kvaliteetne noorsootöö (sh noorte huviharidus) on kättesaadav üle Eesti ning loob kõigile noortele võimalused mitmekülgseks arenguks, eduelamusteks, kogemuste pagasi rikastamiseks ja iseseisvumiseks .“
318.	Eesti Tantsuhuvihariduse Liit	Lk 13 p 3.1 Muuta teksti, et tuua selgelt välja ka huvihariduse osa. „Tagatakse kvaliteetse noorsootöö ja huvihariduse regionaalne kättesaadavus.“	Arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 15: „3.1. Tagatakse kvaliteetse noorsootöö (sh noorte huvihariduse) regionaalselt ühtlane kättesaadavus.“
319.	Eesti Tantsuhuvihariduse Liit	Lk 14 p 3.1 esimene punkt. Muuta tekstis rohkem võimalusi ümber süsteemsemaid võimalusi, sest noorte arv väheneb ning pigem peab vajaduspõhiselt, eri osapooli kaasates süsteemsemalt võimalusi planeerima. Lisada noorsootööle ka huviharidus. „Luues noortele süsteemsemaid võimalusi enda	Arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 15: „3.1.(1) luues noortele süsteemsemaid võimalusi enda avastamiseks, silmaringi avardamiseks, omaalgatuseks ja

		avastamiseks, silmaringi avardamiseks, omaalgatuseks ja ühistegevuseks erinevates noorsootöö ja huvihariduse tegevustes (sh rahvusvaheline koostöö, vabatahtlik tegevus);“	ühistegevuseks erinevates noorsootöö tegevustes (sh noorte huvihariduses), nt rahvusvaheline koostöö, vabatahtlik tegevus jmt;“
320.	Eesti Tantsuhuvihariduse Liit	Lk 14 p 3.1 kolmas punkt. Lisada tekst. „Parandades noorteinfo kvaliteeti, kättesaadavust ja süsteemset arendamist sh läbirääkida erinevate osapooltega noortevaldkonna struktuur ja mõisted ning kaasajastada seadusandlust.“	Mitte arvestatud. Antud tegevus käsitleb noorteinfo kui noortele suunatud ning nende vajadustest ja huvidest lähtuva info kättesaadavaks muutmist, mistõttu ei ole ettepanek asjakohane.
321.	Eesti Tantsuhuvihariduse Liit	Lk 14 p 3.1 neljas punkt. Kaunid kunstid on vananenud mõiste kasutada erinevad kunstid. „Luues noortele täiendavaid võimalusi kvaliteetse huvihariduse saamiseks erinevates kunstides;“	Arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 15: „3.1.(4) luues noortele täiendavaid ning kvaliteetseid võimalusi erinevates kunstides ;“
322.	Eesti Tantsuhuvihariduse Liit	Lk 14 p 3.1 seitsmes punkt. Muuta teksti, et tuua selgelt välja ka huvikoolide osa. „Suurendades juurdepääsu noorsootöösutustele ja huvikoolidele ning parandades nende taristut;“	Arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 15: „3.1.(7) suurendades (eeskätt erivajadustega noorte) juurdepääsu noorsootöösutustele (sh huvikoolidele) ja parandades nende taristut;“
323.	Eesti Tantsuhuvihariduse Liit	Lk 14 p 3.1 kaheksas punkt. Muuta teksti, et tuua selgelt välja kogu noortevaldkonna eest vastustamise olulisus KOV tasandil. „Suunates kohalikke omavalitsusi tagama noortevaldkonna eest vastutava vähemalt ühe täiskoormusega töötaja olemasolu;“	Mitte arvestatud. Noorsootöö korraldamine on kohalike omavalitsuste ülesanne. Tulenevalt KOV autonoomiast ei saa arengukavaga seada omavalitsustele täiendavaid kohustusi.
324.	Eesti Tantsuhuvihariduse Liit	Lk 14 p 3.2. Muuta teksti, et tuua välja kogu noortevaldkonna osa. „Toetatakse noortevaldkonna järjepidevat arengut ning suurendatakse võimekust süvitsi toetada...“	Selgitus. Konkreetne tegevussuund on suunatud noorsootöö (sh noorte huvihariduse) arengu toetamisele.
325.	Eesti Tantsuhuvihariduse Liit	Lk 14 p 3.2 teine punkt. Muuta teksti, et tuua välja vajadus ka huvihariduse kvaliteedi kriteeriumite määratlemiseks, oluline on kvaliteedi süsteemi loomine kogu noortevaldkonnas. „Luues senisest enam süsteemseid aluseid noortevaldkonna kvaliteedi määramiseks, kirjeldades noorsootöö ja huvihariduse teenuseid ja nende kvaliteedikriteeriume.“	Arvestatud. Konkreetne tegevussuund on suunatud noorsootöö (sh noorte huvihariduse) arengu toetamisele. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 15: „3.2.(2) luues senisest enam süsteemseid aluseid noorsootöö (sh

			noorte huvihariduse) kvaliteedi määramiseks, kirjeldades noorsootöö teenuseid ja nende kvaliteedikriteeriume;“
326.	Eesti Tantsuhuvihariduse Liit	Lk 14 p 3.2 viies punkt. Muuta teksti, et tuua selgelt välja ka huvihariduse osas. „Luues enam võimalusi noorsootöö ja huvihariduse tegevuste tulemuslikkuse ja mõju analüüsiks, teaduspõhiseks arendamiseks ning kutseala väärtustamiseks ja nähtavaks tegemiseks ühiskonnas kindlustades noortevaldkonna seire- ja analüüsisüsteemi abil kõikehõlmav, noortevaldkonna jaoks tähenduslik teenuste, nende tulemuste ja mõju analüüs ning arenguseire;“	Arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 15: „3.2.(5) luues enam võimalusi noorsootöö tegevuste (sh noorte huvihariduse) tulemuslikkuse ja mõju analüüsiks, teaduspõhiseks arendamiseks ning kutseala väärtustamiseks ja nähtavaks tegemiseks ühiskonnas;“
327.	Eesti Tantsuhuvihariduse Liit	Lk 14 p 3.2 kuues punkt. Muuta teksti, et tuua selgelt välja ka huvihariduse osa. „Tagades noorsootöös ja huvihariduses omandatud pädevuste mõtestamine, väärtustamine, arvestamine ja tunnustamine;“	Arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 15: „3.2.(7) tagades noorsootöös (sh noorte huvihariduses) omandatud pädevuste mõtestamine, väärtustamine, arvestamine ja tunnustamine (eeskätt formaalhariduses) ;“
328.	Eesti Tantsuhuvihariduse Liit	Lk 14 p 3.2 seitsmes punkt. Muuta teksti, et tuua selgelt välja ka huvihariduse osa. „Kasvatades kohalike omavalitsuste kui peamiste noorsootöö ja huvihariduse korraldajate andmealast teadlikkust ja võimekust noorsootöö kvaliteeti arendada.“	Arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 15: „3.2.(8) kasvatades kohalike omavalitsuste kui peamiste noorsootöö (sh noorte huvihariduse) korraldajate andmealast teadlikkust ja võimekust noorsootöö kvaliteeti arendada.“
329.	Eesti Tantsuhuvihariduse Liit	Lk 14 p 3.3 esimene punkt. Muuta teksti, et tuua selgelt välja ka erinevatel huvialadel huvihariduse õpetajate ja treenerite väljaõppe vajadus. „Tagades piirkondlikud võimalused omandada noorsootöö alal ning erinevatel huvialadel huvihariduse õpetajate ja treenerite väljaõpe kõrgharidus bakalaureuse- ja magistritasemel;“	Osaliselt arvestatud. Ettepanekut toetavad mh tegevused eelnõu lk 16: „3.3.(4) luues huvikoolide töötajatele mitmekülgeks professionaalseks arenguks enam asjakohaseid koolitusvõimalusi;“ ning „3.3.(5) toetades noorsootöö kutsekogukonna, professionaalse identiteedi ja karjäärimudelite arengut;“

330.	Eesti Tantsuhuvihariduse Liit	lk 14 p 3.3, kuues punkt. Muuta teksti, et tuua selgelt välja ka huvihariduse osas. „Käivitades tugimeetmed (nt lähtetoetus) alustavatele huviharidusõpetajatele ja noorsootöötajatele;“	Arvestatud. Lisatud sõnastus eelnõu lk 16: „3.3.(7) arendades välja huvikoolides tööd alustavatele spetsialistidele täiendus- ja arendusprogrammid;“. Tugimeetmete konkreetsem sisustamine pikaajalises arengukavas ei ole asjakohane – see on programmi tasandi küsimus.
331.	Eesti Tantsuhuvihariduse Liit	Lk 16 Juhtimine ja rakendamine, 3. lõik. Lisaks noortele on arengukava juhtkomisjoni oluline kaasata kogemustega noortevaldkonna spetsialiste. Eeskätt huvihariduse valdkonnas on vajalik juhtkomisjoni kaasata huvihariduse katusorganisatsioonide esindajad. „Arengukava elluviimist ja aruandlust toetab laiapõhjaline juhtkomisjon, milles on kaalukas roll noorte esindajatel ning noortevaldkonna spetsialistidel sh huvihariduse valdkonna spetsialistidena huvihariduse katusorganisatsioonide esindajad.“	Osaliselt arvestatud. Täpsustatud sõnastust eelnõu lk 18 ning seletuskirja lk 1: „Arengukava elluviimist ja aruandlust toetab laiapõhjaline juhtkomisjon. Komisjoni tööd juhib Haridus- ja Teadusministeerium ning komisjoni kuuluvad Sotsiaalministeeriumi, Justiitsministeeriumi, Siseministeeriumi, Kultuuriministeeriumi, Rahandusministeeriumi ning Riigikantselei esindajad. Lisaks on juhtkomisjonis kaalukas roll noorte esindajatel, kaasatakse Haridus- ja Teadusministeeriumi strateegilisi partnereid ning valdkonna eksperte. Juhtkomisjoni koosseisu kinnitab haridus- ja teadusminister.“
332.	Eesti Tantsuhuvihariduse Liit	Lisa 1 Noortevaldkonna olukord, muuta teksti punktides Huviharidus ja huvitegevus, lk 2 ja Noorsootöötaja koolitus lk 3 Tekst on lisatud käesoleva teksti II osana ETTEPANEKUD LISA 1. Noortevaldkonna praegune olukord	Osaliselt arvestatud.
333.	Eesti Tantsuhuvihariduse Liit	Kinnitame oma valmidust jätkuvalt osaleda noortevaldkonna arendustegevustes ja aruteludel koostöös teiste huvihariduse katusorganisatsioonidega ning panustame hea meelega noortevaldkonna arengukava juhtkomisjoni töösse.	Teadmiseks võetud.

334.	Eesti Harrastusteatri Liit	Eesti Harrastusteatri Liit toetab Eesti Huvikoolide Liidu (EHKL) ettepanekuid eelnõu kohta. Eesti Harrastusteatri Liit kui kooliteatri tegevuse koordinaator Eestis soovib tuua välja mõned täpsustused.	Teadmiseks võetud.
335.	Eesti Harrastusteatri Liit	Mõtestada noortevaldkonna arengukavas huviharidus eraldi iseseisva valdkonnana noorsootöö ja noortepoliitika kõrval.	Mitte arvestatud. Oleme lähtunud hetkel kehtivast õigusruumist, kus huviharidus on osaks noorsootööst.
336.	Eesti Harrastusteatri Liit	Terviklik ülevaade ja visioon huvihariduse valdkonnast on puudu. Huviharidus on üks hariduse liik, mis võimaldab suurimat formaal- ja mitteformaalõppe lõimimist. Huvihariduse korraldamise ja arendamisega tegeleb mitmeid osapooli (riiklikud institutsioonid, KOV-d, huvikoolid jt huvihariduse korraldajad).	Osaliselt arvestatud. Noorte huviharidusele ja –tegevusele on arengukavas läbivalt tähelepanu pööratud, sh on noorte huvihariduse ja -tegevuse olemust käsitletud põhjalikult „Lisa 1. Noortevaldkonna praegune olukord“.
337.	Eesti Harrastusteatri Liit	Arengukava sissejuhatuses tuleks lahti kirjutada ka kasutatavad mõisted ja valdkonna struktuuri osad, noortevaldkond, noortepoliitika, huvialaõpe - huvitegevus, huviharidus, eelprofessionaalne õpe.	Selgitus. Valdkonna struktuur on kirjeldatud arengukava peatükis „Lähtekohad noortevaldkonna arenguks“. Samuti on sisustatud mõisteid Lisa 1. Noortevaldkonna praegune olukord. Terminite defineerimine kinnistaks valdkonnas kasutatavad mõisted kogu elluviimise perioodiks ning välistaks arengukava vastavuse muutuvatele oludele, mistõttu on sellest hoidutud.
338.	Eesti Harrastusteatri Liit	Huviharidus on palju laiem kui noorsootöö, kaasates vanuseliselt ka lapsi kuni 7 eluaastat ja vanemaid kui 26-aastased.	Arvestatud. Lisatud täpsustav viide arengukava sissejuhatuses eelnõu lk 4: „ Kuigi käesolev arengukava sihistab noorsootöö tegevusi (sh noorte huviharidust) kitsalt vanuserühma 7-26 eluaastat lõikes, on lõimitud noortepoliitika vaatest oluline hõlmata kõik eluvaldkonnad ning juhinduda pikaajalisest ja terviklikust vaatest, mis koosmõjus riikliku strateegiaga „Eesti 2035“ töötaks

			noorte heaks.“ Peatükis „Lisa 1. Noortevaldkonna praegune olukord“ on teadvustatud, et huvitegevust viiakse läbi ka lasteaedades. Konkreetsemate arenguvõimaluste kirjeldamine nooremate kui 7 aastaste jaoks kuulub meie hinnangul alushariduse valdkonna vastutusalasse.
339.	Eesti Harrastusteatri Liit	Huvihariduses osalevad noored saavad ennast väljendada oma loominguga kaudu ning seeläbi olla aktiivne ühiskonna liige.	Arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 14: „2.2.(2) luues noortele eeldused arvamuse ning selle väljendamise harjumuse ja oskuste kujundamiseks (sh edendades koolidemokraatiat kõikidel haridustasemetel ning võimaldades loovat eneseväljendust läbi noorte huvihariduse);“
340.	Eesti Harrastusteatri Liit	Noortevaldkonna tegevustest ja osalemise võimalustest on jäänud kirjeldamata ka noortevaldkonna/huvihariduse põhisündmused: TEATER vabariiklik kooliteatri riigifestival „KOOLITEATER“ kolme astme riigifestivalid, kuhu maakond saadab oma esindaja, kooliteatri kirjanduslik teatriprojekt, õpilasetele riigikonkurss, eelnevad ka maakondade konkursid. Muud kooliteatri sündmused: luuleteatri festival „Tähetund“ ja „Tuulelapsed“ Jõgeval, algklasside festival „Väike lava“ Viimsis, Mitteteatrite festival Elvas, „Jeralazka“ Narvas, puuetega laste teatrite festival SAVILIND Tartus, Saaremaa Miniteatritepäevad Kuressaares, suvekoolid Tarsil Raplamaal ja Rannal Jõgevamaal. Tegemist on iga aastaste sündmustega.	Arvestatud. Viidatud põhisündmused on kirjeldatud „Lisa 1. Noortevaldkonna praegune olukord“.
341.	Eesti Harrastusteatri Liit	Arengukavas tuleb väärtustada huvihariduses juba olemasolevat, traditsioonilist ja toimivat, mitte keskenduda vaid uudsele, innovaatilisele. Tähelepanu tuleb pöörata üldhariduskoolides toimuvale huvialaõppele ja noorsootööle.	Arvestatud. Ettepanekut toetab mh tegevus: „1.2.(2) tutvustades ja populariseerides erinevaid tegevusvaldkondi (sh lähtudes nii traditsioonidest kui uutest ühiskondlikest vajadustest

			johtuvatest arenguperspektiividest);“
342.	Eesti Harrastusteatri Liit	Kaasajastada seadusandlust (huvikoolide seadus) ja viia see vastavusse noortevaldkonna tegeliku ning toimiva olukorraga, täpsustades mõisteid ja struktuure.	Selgitus. Seadusandluse kaasajastamine on võimalik programmi tasandi tegevus. Seadusandluse kaasajastamine peab tulenema tegelikest vajadustest, mis on ettepanekus jäänud täpsustamata.
343.	Eesti Harrastusteatri Liit	Lisada dokumenti lõik huvihariduses tegutsevate õpetajate kutsestandardi loomise ning kutse-, taseme- ja täiendõppesüsteemi väljatöötamise ja rakendamise vajaduse kohta.	Selgitus. Täiendavate kutsestandardite loomine on võimalik programmi tasandi tegevus.
344.	Eesti Harrastusteatri Liit	Arengukava lk 14 p 3.1 „luues noortele täiendavaid võimalusi kvaliteetse huvihariduse saamiseks kaunite kunstide vallas;“ sõnastada: „luues noortele täiendavaid võimalusi kvaliteetse huvihariduse saamiseks kõigil huvialadel;“	Mitte arvetatud. Tegevussuuna 3.1. tegevused 4-6 katavad huvialasid terviklikult.
345.	Eesti Harrastusteatri Liit	Arengukava lk 14 p 3.3 „Soodustatakse noortevaldkonna töötajaskonna (spetsialistid ja juhid, vabatahtlikud ja palgalised) pädevuste arengut ja järelkasvu valdkonna jätkusuutlikkuse tagamiseks“ sõnastada: „Soodustatakse noortevaldkonna töötajaskonna (spetsialistid ja juhid, vabatahtlikud ja palgalised, huvikoolide juhid, õpetajad, treenerid ja teised töötajad) pädevuste arengut ja järelkasvu valdkonna jätkusuutlikkuse tagamiseks.“	Selgitus. Noortevaldkonna töötajaskond hõlmab ka huvikoolide juhte, õpetajaid, treenereid ning teisi töötajaid, mistõttu täpsustus ei ole asjakohane.
346.	Eesti Harrastusteatri Liit	Arengukava lk 14 p 3.3 lisada alampunkt: „Tagades huvihariduse valdkonna töötajatele koolitustel osalemisel võrdsed võimalused teiste haridustöötajatega;“	Osaliselt arvestatud. Eelnõus sisaldub samasisuline tegevus: „3.3.(4) luues huvikoolide töötajatele mitmekülgselt professionaalseks arenguks enam asjakohaseid koolitusvõimalusi“.
347.	Eesti Harrastusteatri Liit	Muudatusettepanek arengukava „Lisa 1. Noortevaldkonna praegune olukord“ lõik „Huviharidus ja huvitegevus“ ümber sõnastada: „HUVIALAÕPE on terviklik hariduslik süsteem, kus kõik struktuuri osad on omavahel seotud ning samaväärselt olulised. Toimib püramiidina ehk kõige laiahaardelisem on huvitegevuse	Osaliselt arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lisa lk 27-28: „Huviharidus on noorsootöö kõige formaalsem osa, mida antakse ainult huvikoolides huvikooli seaduse alusel. Osalejateks on konkreetsest huvialast huvitatud, järjepidevad huviala

	<p>osa, seejärel huviharidus ning kõige väiksemas mahus on eelprofessionaalset õpet. Kõikidel tasanditel on kvaliteedi tagamiseks oluline, et õppe läbiviija on kvalifitseeritud huviala spetsiifiliste oskustega õpetaja, juhendaja või treener.</p> <p>Huvitegevus: Osalejateks on erinevate huvialadega katsetajad, sobiva huvi otsijad. Õppetegevuse peamiseks eesmärgiks on sihtgrupi kaasamine, sotsiaalsete ja üldoskuste arendamine, huvi äratamine läbi huviala tegevuste ja õppe. Toimub ringitegevusena nt huvikeskuses, huvikoolis, spordiklubis, lasteaias, üldhariduskoolis, noortekeskuses, rahvamajas, jne. Suur osa huvitegevusest toimub koolikeskkonnas nii üldhariduskoolide kui kutsekoolide noorsootöö raames. Koolides korraldab noorsootööd peamiselt huvijuht või muu nimetusega kooli noorsootöötaja koos õpilasesinduse ja ringijuhtidega.</p> <p>Huviharidus: Osalejateks on konkreetsest huvialast huvitatud, järjepidevad huviala õppijad. Õppetegevuse peamiseks eesmärgiks on pakkuda sihtgrupile süsteemset astmelist õpet vastaval huvialal ning arendada erioskusi, läbi mille luuakse võimalusi isiksuse mitmekülgseks arenguks ning toetatakse noore kujunemist hästi toimetulevaks ühiskonnaliikmeks. •</p> <p>Eelprofessionaalne õpe: Osalejateks on andekad noored, oma huviala meistrid, professionaalsele tasandile edasi liikujad. Õppetegevuse eesmärgiks on lisaks huviala erioskuste arendamisele professionaalse praktika ning pühendumise võimaldamine, professionaalseks õppeks ja/või tegevuseks ettevalmistamine. Toimub eelprofessionaalset tasemeõpet pakkuvas huvikoolides ja spordiklubides, kus on selleks vajalik programm, hindamissüsteem ja läbiviijate kvalifikatsioon.</p> <p>Huvialaõpet saab omandada teatri, meedia, käsitöö, keeleõppe, spordi, muusika, kunsti, tantsu, loodus-täppisteaduste,</p>	<p>õppijad. Õppetegevuse peamiseks eesmärgiks on pakkuda sihtgrupile süsteemset astmelist õpet vastaval huvialal ning arendada erioskusi, läbi mille luuakse võimalusi isiksuse mitmekülgseks arenguks ning toetatakse noore kujunemist hästi toimetulevaks ühiskonnaliikmeks. Toimub huviharidusliku õppena EHIS-es registreeritud huvikoolides õppekava alusel, mille läbiviijaks on vastava kvalifikatsiooniga huvihariduse õpetajad ja juhendajad. 2019. aastal oli Eestis EHISe andmetel 782 registreeritud huvikooli (ehk keskmiselt 2,8 huvikooli tuhande noore kohta) ja 5777 huvikooli õpetajat, kes pakuvad noortele huviharidust kokku 3908 õppekava alusel. Huvikoolide tegevuses osaleb üle 100 000 õppija, kes omandavad huviharidust spordi, muusika, kunsti, tantsu, loodus-täppisteaduste ja tehnoloogia ning paljudel teistel huvialadel. Huvihariduse kättesaadavus ja huvikoolides õppivate noorte osatähtsus oli kõrgem eeskätt suuremates keskustes ning nende ümbruse jõukamates omavalitsustes. Madalama osaluse tingis eelkõige huvikoolide geograafiliselt ja majanduslikult piiratum kättesaadavus. Huviharidus toetab huvialaga süvitsi õppimist, samuti Eesti kultuuri- ja sporditraditsioonide, tehnoloogilise arengu ja keskkonna jätkusuutlikkust</p>
--	---	---

		<p>tehnoloogia ning paljudel teistel huvialadel. Huviharidus toetab Eesti kultuuri- ja sporditraditsioonide, tehnoloogilise arengu ja keskkonna jätkusuutlikkust ning paikkondlike traditsioonide arengut.“</p>	<p>ning paikkondlike traditsioonide arengut.</p> <p>Huvihariduse valdkonnas korraldatakse erinevatel huvialadel mitmeid valdkondlike sündmusi ja arenguprogramme noortele, näiteks erinevate kunstide valdkonnas: tants: festival Koolitants (ca 6 000 osalejat), Noorte Tantsu Foorum, Tantsuhuvihariduse Gala, festival notafe, Kuldne Karikas, loomekonkurss Future jpm.</p> <p>teater: Kooliteatrite Festival (ca 2 000 osalejat), rahvusvaheline teatrifestival EDERET ning NEATA YOUTH, õpilasnäitlejate riigikonkurss, puuetega laste teatrifestival Savilind, tudengite teatripäevad jpm.</p> <p>kunst: noorte disainerite konkurss NODI, Tallinn Artweek, Kunstikompott, Savisellid jpm.</p> <p>muusika: konkurss “Parim noor instrumentalist” (ca 1 000 noort), pillilaagrid ja muusika töötoad professionaalide juhendamisel jpm.</p> <p>Lisaks korraldavad kõik huvikoolid oma aasta sündmusi ja projekte: kontserdid, loome- ja etendamis konkursid, lavastused, töötoad, laagrid, noortevahetused jpm.</p> <p>Huvitegevuse peamiseks eesmärgiks on sihtgrupi kaasamine, sotsiaalsete ja üldoskuste arendamine, huvi äratamine läbi huviala tegevuste ja õppe.</p> <p>Osalejateks on erinevate huvialadega katsetajad, sobiva huvi otsijad. Toimub</p>
--	--	---	---

			ringitegevusena nt huvikeskuses, huvikoolis, spordiklubis, lasteaias, üldhariduskoolis, noortekeskuses, rahvamajas, jne. Suur osa huvitegevusest toimub koolikeskkonnas nii üldhariduskoolide kui kutsekoolide noorsootöö raames. Koolides korraldab noorsootööd peamiselt huvijuht või muu nimetusega kooli noorsootöötaja koos õpilasesinduse ja ringijuhtidega.“
348.	Eesti Kultuuri Koda	Tunnustame noortevaldkonna arengukava koostajaid suure töö eest noorsootöö ja noortepoliitika visiooni loomisel. Peame oluliseks tingimuste loomist noorsootöö arenguks. Samuti on noorte suurem kaasatus avalikkuses ja ühiskonna poliitilises elus väga tähtis Eesti demokraatia arengule.	Teadmiseks võetud.
349.	Eesti Kultuuri Koda	Kahjuks on dokumendis seosed huviharidusega üksnes markeeritud. Huviharidus, Eesti Haridusseaduse paragrahv 2 alusel ühe haridusliigina üld- ja kutsehariduse kõrval pole juba aastakümneid saanud võrdväärselt tähelepanu teiste haridusliikidega. Ka kõnealuses arengukavas jääb huvihariduse teema deklaratiivseks ja pealiskaudseks, mis peegeldab sisulist huvipuudust valdkonna vastu. Arengukavas puudub huvihariduse kui haridusliigi tulevikuvision. Noortevaldkonna arengukavas väljendub selgelt huvihariduse kui haridusliigi vähene väärtustamine: näiteks terminit <i>huviharidus</i> kasutatakse arengukavas vaid kuuel (6) ja terminit <i>huvitegevus</i> kolmel (3) korral. Sõna <i>huvikool</i> on mainitud kuuel (6) korral ja termin <i>huvikooli õppekava</i> esineb üks (1) kord, kuid <i>huvikooli õpetaja</i> on jäänud mainimata. Seevastu terminit <i>noorsootöö</i> kohtab 88 korral. Samas presenteerib dokument noortevaldkonna töövõiduna, et Eestis tegutseb 780 huvikooli, kus osaleb 146000 noort, ning huvitegevuses osalevaid noori üldhariduskoolides, on kokku arvatud 81000. Arengukavas põhitähelepanu saanud noorsootöös osalevate noorte hulk on tagasihoidlikum: Eestis on 281 avatud Noortekeskust, kus tegutseb üle 80 000 noore, ja	Selgitus. Ei saa nõustuda, et huviharidus oleks jäänud „halli alasse või kiratsema“. Viimastel aastatel on suunatud noorte huviharidusse ja –tegevusse riigi poolt täiendavaid vahendeid – huvihariduse ja –tegevuse riigipoolne täiendav toetus, huviala valdkondade kvaliteedi toetus(mis on hetkel koos HTM strateegilise partnerlusega), projektikonkurss „Varaait“. Samuti on noorte huviharidus ja –tegevus saanud toetust noorsootöö osana nii ERF-st (huvikoolide renoveerimine ja ehitamine) kui ESF-st erinevaid täiendkoolitusvõimalusi jpm. Noorte huviharidus kui oluline noorsootöö tegevus on leidnud käsitlemist arengukavas läbivalt (sh on täiendatud arengukava teksti ning rõhutatud

		<p>üleriigiliselt on 18 noorteühingut, kus tegutseb 12 200 liiget ning 56 noorteühendust, kus osaleb 25000 noort. Huviharidus kui haridusliik on jäänud tähelepanuta ka Hariduse arengukavas 2021-2035, mistõttu huviharidus on jätkuvalt hariduse ja noorsootöö vahelises hallis alas ning jääb visiooni puudumisel kiratsema. Sellisel juhul näeme ohtu, et huvihariduse senised probleemid nii terminoloogias kui ka korralduses ei lahene, vaid hoopis süvenevad.</p>	<p>noorte huviharidust noorsootöö mõiste kõrval).</p>
350.	Eesti Kultuuri Koda	<p>Kuigi ametlikult tegeleb Noortevaldkonna arengukava noortega vanuses 7-26, on antud dokumendi fookus peamiselt noortel 15+, jättes vähe tähelepanu teistele sh noorematele eagruppidele. Nii see võiks olla, kui tegemist oleks üksnes Noortevaldkonna arengukavaga. Kuna antud dokumendiga soovitakse suunata arenguid ka huvihariduses, siis toome välja kaks olulist aspekti.</p>	<p>Selgitus. Arengukava sissejuhatuses on rõhutatud, et käesolev dokument pöörab tähelepanu noorte huvihariduse ja -tegevuse koordineerimisele (st vanuses 7-26 eluaastat). Peatükis „Lisa 1. Noortevaldkonna praegune olukord“ on teadvustatud, et huvitegevust viiakse läbi ka lasteaedades. Konkreetsemate arenguvõimaluste kirjeldamine nooremate kui 7 aastaste jaoks kuulub meie hinnangul alushariduse valdkonna vastutusalasse.</p>
351.	Eesti Kultuuri Koda	<p>Huviharidus haridusliigina mõjutab inimest kogu elukaare vältel (alates väikelaste huviringidest kuni eakate huvitegevuseni), omades suurt mõju isiksuse arengus, karjäärivalikul, loovuse ning eneseväljenduse võimaldajana. Seega mõjutab huviharidus inimese tervist ja heaolu nõ. hällist hauani, mistõttu pelgalt noortega piiritletud sihtrühm ei teeni laiemalt ühiskonna huve.</p>	<p>Teadmiseks võetud. Noorte huviharidust käsitleb antud arengukava, millele on ka sissejuhatuses viidatud.</p>
352.	Eesti Kultuuri Koda	<p>On teada, et kunsti, spordi, teaduse, tehnika erialade puhul tuleb alustada valdkondlike õpingutega varakult. Tuntud Florida Ülikooli andekuse uurija, psühholoog Anders K Ericsson (2006, 2007, 2016) rõhutab oma pikaajalistes uurimustes, et annete arenguks on kõige olulisem aeg eluaastail 5-20 ja kehtib 10 aasta-reegel, mis tähendab, et mingi eriala süvaõppeks ja omandamiseks kulub vähemalt 10 aastat süstemaatilist õppimist. Eesti rahvastiku ja talendiarenduse seisukohast on lubamatu seda teadmist ignoreerida. Paljudes valdkondades tipuks saamine on välistatud, kui õppima asutakse alles 12-13</p>	<p>Osaliselt arvestatud. Lisatud sõnastus eelnõu lk 5: „Noortevaldkond moodustab olulise osa Eesti mitmekesise elukestva õppe traditsioonist ja talendipoliitikast.“</p>

		aastaselt. Heaks viiuldajaks, tennisistiks ega ka mitte balletitantsijaks ei saa, kui alustada 15 aastaselt. Kogu kõrgkultuur ja kõrgetasemeline professionaalne tegevus mistahes vallas saab alguse huviharidusest juba varajases lapsepõlves.	
353.	Eesti Kultuuri Koda	On eksitav käsitleda huviharidusega omandatavaid oskusi üldoskustena: nii tantsu- , kunstitehnika kui ka pillimängu oskused on erioskused. Väide, mida kohtasime nii Hariduse kui ka Noorsootöö arengukavas, mille kohaselt mitteformaalses ja seega ka huvihariduses omandatakse üldoskusi – on väärarusaam, sest seda rõhutades juurutatakse huviharidust pisendavat vaadet. Üldoskused omandatakse lisaks erioskustele. Lisaks pisendatakse sel moel huvihariduses tegutsevate õpetajate ja ringijuhtide panust ja pädevust. Juhime tähelepanu, et huvihariduses omandatakse nii erioskusi kui ka üldoskusi, sealjuures on erioskuste õpetaja ettevalmistus vähemalt 12 aastat, tegemist on kõrgetasemeliste spetsialistidega, keda Noorte arengukavas ei mainita kordagi.	Osaliselt arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 5: „Noorsootöö (sh noorte huviharidus) toetab tulevikuoskuste kujunemist, üldpädevuste ja erioskuste arengut , tugevdab sotsiaalset võrgustikku ja ühiskondlikku kapitali ning mõjutab positiivselt käitumist, sh kujunemist aktiivseks, algatusvõimeliseks ja ettevõtlikuks kodanikuks.“ ning eelnõu lk 11: „...Noorsootöö (sh noorte huvihariduse) jätkusuutlikkuse seisukohalt on oluline väärtustada noortega töötajaid, võttes seejuures arvesse, et erinevad tegevuskeskkonnad nagu avatud noorsootöö, noorte huviharidus ja huvitegevus, laagrid jm eeldavad osati ka eriomaseid vajalikke pädevusi ja erialast ettevalmistust ning oluline on ka noortega tegelevate vabatahtlike panus. Noortega töötavate spetsialistide positsioon ühiskonnas vajab tugevdamist. “
354.	Eesti Kultuuri Koda	Teeme ettepaneku, et vastavalt Eesti Haridusseadusele tuleb huviharidust kui haridusliiki käsitleda iseseisvana.	Osaliselt arvestatud. Huvikooli seaduse § 3 lg 1 järgi on huvikoolid haridusasutused, mis tegutsevad noorsootöö valdkonnas ning loovad huvihariduse omandamise ja isiksuse

355.	Eesti Kultuuri Koda	Teeme ettepaneku käsitleda huvikoole eraldiseisva haridusasutusena vastavalt Haridusseaduses § 3 sätestatule.	mitmekülgse arengu, sealhulgas oma keele ja kultuuri viljelemise võimalusi huvihariduse erinevates valdkondades. Oleme arengukava koostades lähtunud kehtivast õigusruumist. Arengukavas on läbivalt rõhutatud ja toodud esile huvihariduse mõistet.
356.	Eesti Kultuuri Koda	Teeme ettepaneku korrigeerida Huvikooli seaduses huvikooli haridusasutusena, mis tegutseb autonoomsena. Praegune seaduse versioonis sätestab huvikooli haridusasutusena, mis tegutseb noorsootöö vallas.	Teadmiseks võetud.
357.	Eesti Huvikoolide Liit	Eesti Huvikoolide Liit (EHKL) tänab võimaluse eest osaleda „Noortevaldkonna arengukava 2021 – 2035“ väljatöötamise protsessis. Tegemist on Eesti huvihariduse valdkonna jaoks olulise dokumendiga, millega seatakse sihid järgmiseks 15 aastaks. Esitame allpool EHKL küsimused, tähelepanekud, üldised ja konkreetsed ettepanekud eelnõu kohta ning loodame, et kõigi osapoolte koostöö tulemusena valmib arengukava, mis kõnetab kõiki valdkonnas tegutsevaid inimesi ja organisatsioone.	Teadmiseks võetud.
358.	Eesti Huvikoolide Liit	Mõtestada ja sõnastada noortevaldkonna mõiste ning visualiseerida valdkonna kogu struktuur. On oluline, et nii pikaajaline strateegia kõnetaks selgelt kogu valdkonda, annaks ülevaate ning oleks kergelt mõistetav nii noortele endile kui ka valdkonnaga mitteseotud inimestele.	Arvestatud. Noortevaldkonna mõistet ning struktuuri on selgitatud peatükis „Lähtekohad noortevaldkonna arenguks“, mh on eelnõu lk 6 täpsustatud Joonisel 1. seoseid teiste valdkondadega noortepoliitilisest dimensioonist.
359.	Eesti Huvikoolide Liit	Mõtestada noortevaldkonna arengukavas huviharidus eraldi iseseisva valdkonnana noorsootöö ja noortepoliitika kõrval.	Mitte arvestatud. Arengukava lähtub hetkel kehtivast õigusruumist, mille kohaselt on huviharidus osa noorsootööst.
360.	Eesti Huvikoolide Liit	Tegu on valdkonnaga, milles osaleb 82 % noortest (lk 6 skeemi põhjal). Terviklik ülevaade ja visioon huvihariduse valdkonnast	Osaliselt arvestatud. Huviharidusele ja –tegevusele on arengukavas läbivalt

		on puudu. Huviharidus on üks hariduse liik, mis võimaldab suurimat formaal- ja mitteformaalõppe lõimimist. Huvihariduse korraldamise ja arendamisega tegeleb mitmeid osapooli (riiklikud institutsioonid, KOV-d, huvikoolid jt huvihariduse korraldajad), kelle jaoks on huvihariduse eraldi osa olemasolu dokumendis, millele tugineda oma edasistes tegevustes ja strateegiate planeerimisel, väga tähtis.	tähelepanu pööratud, sh on huvihariduse ja -tegevuse olemust kirjeldatud „Lisa 1. Noortevaldkonna praegune olukord“ ning arvestatud läbivalt huvialavaldkondade esindusühingute tagasisidega arengukava täiendamisel.
361.	Eesti Huvikoolide Liit	Arengukava sissejuhatuses tuleks lahti kirjutada ka kasutatavad mõisted ja valdkonna struktuuri osad, näiteks noortevaldkond, noortepoliitika, huviharidus (huvitegevus, huviharidus, eelprofessionaalne õpe), noorsootöö, noorteprojektid, noorteühingud jne. Huvihariduse valdkond on terviklik hariduslik süsteem, kus kõik struktuuri osad on omavahel seotud ning samaväärselt olulised: huvitegevus, huviharidus, eelprofessionaalne õpe.	Osaliselt arvestatud. Valdkonna struktuur on kirjeldatud arengukava peatükis „Lähtekohad noortevaldkonna arenguks“. Samuti on sisustatud mõisteid „Lisa 1. Noortevaldkonna praegune olukord“. Terminite defineerimine kinnistaks valdkonnas kasutatavad mõisted kogu elluviimise perioodiks ning välistaks arengukava vastavuse muutuvatele oludele, mistõttu on sellest hoidutud.
362.	Eesti Huvikoolide Liit	Huviharidus on palju laiem kui noorsootöö, kaasates vanuseliselt ka lapsi kuni 7 eluaastat ja vanemaid kui 26-aastased. Dokumendis on vähe arvestatud noorema vanuseastme lastega.	Selgitus. Arengukava sissejuhatuses on rõhutatud, et käesolev dokument pöörab tähelepanu noorte huvihariduse ja -tegevuse koordineerimisele (st vanuses 7-26 eluaastat). Peatükis „Lisa 1. Noortevaldkonna praegune olukord“ on teadvustatud, et huvitegevust viiakse läbi ka lasteaedades. Konkreetsemate arenguvõimaluste kirjeldamine nooremate kui 7 aastaste jaoks kuulub meie hinnangul alushariduse valdkonna vastutusalasse.
363.	Eesti Huvikoolide Liit	Arengukava ei käsitle HEV laste temaatikat, mis on muutumas järjest olulisemaks ja hõlmab lisaks puuetega lastele ka andekate laste erivajadusi. HEV-temaatika arengu käsitus noortevaldkonna arengukavas on meie hinnangul oluline, kuna	Arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 10-11: „2. Iga noore võimalus avastada oma andeid ja huvisid sobival moel, saada osa ühistevõimetest ning tuge oma ideede

		see puudutab nii huvihariduse, noorsootöö kui ka noortepoliitika valdkonda.	arendamiseks. Noored on loov ja edasiviiv jõud Eesti ühiskonnas. Loovuse ja ettevõtlikkuse arenguks on vaja kujundada noores eneseusku ja enesekindlust, võimaldada kogeda eksimusi ja õnnestumisi ning õppida valikutega kaasnevast. Noore andeid, huvisid ja loovust (sh nendega süvitsi tegelemist noorte huvihariduses) tuleb järjepidevalt tunnustada (sh arvestada mitteformaalses õppes omandatud teadmisi, oskusi ja kogemusi nii formaalhariduses kui tööturul) ja luua täiendavaid tingimusi nende igakülgselt arenguks. Muuhulgas on oluline luua täiendavaid võimalusi ka noortele täiskasvanutele, kelle ligipääs oma huvidega tegelemisele võib ebapiisava finantsseisu tõttu olla oluliselt piiratud. “ Tähelepanekule vastab mh tegevus: „1.2.(1) tagades noortele võimalused oma huvide ja annetega süvitsi tegeleda;“
364.	Eesti Huvikoolide Liit	Huvihariduses osalevad noored saavad ennast väljendada oma loominguga kaudu ning seeläbi olla aktiivne ühiskonna liige.	Arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lk 14: „2.2.(2) luues noortele eeldused arvamuse ning selle väljendamise harjumuse ja oskuste kujundamiseks (sh edendades koolidemokraatiat kõikidel haridustasemetel ning võimaldades loovat eneseväljendust läbi huvihariduse ning –tegevuse);“
365.	Eesti Huvikoolide Liit	Noortevaldkonna tegevustest ja osalemise võimalustest (lk 6) on jäänud kirjeldamata ka noortevaldkonna/huvihariduse põhisündmused (nt vabariiklik kooliteatrite festival, üleriigiline	Osaliselt arvestatud. Täpsustatud läbivalt „Lisa 1. Noortevaldkonna praegune olukord“ kirjeldust.

		õpilastööde näitus jms), mis on väga oluline osaluse vorm ning kaasab suurt hulka lapsi ja noori. Noortekultuuri väärtustamiseks ja kestlikkuse tagamiseks on vaja tuua ka erinevad noorte kultuuri- ja muud sündmused noortevaldkonna struktuuri kaardile.	
366.	Eesti Huvikoolide Liit	Huvikoolid on haridusasutused (HaS § 3 lg 2), mitte noorsootöösasutused nagu LISA 1 lk 2 “Huviharidus ja tegevus” lõigus on toodud. Samas lõigus on puudu jäänud oluline huvihariduse osa kirjeldus ehk eelprofessionaalne õpe, mis valdkonnas eksisteerib ning keskendub andekatele ning nende vajadustest lähtuvate võimaluste loomisele.	Selgitus. Huvikooli seaduse § 3 lg 1 järgi on huvikoolid haridusasutused, mis tegutsevad noorsootöö valdkonnas ning loovad huvihariduse omandamise ja isiksuse mitmekülgse arengu, sealhulgas oma keele ja kultuuri viljelemise võimalusi huvihariduse erinevates valdkondades.
367.	Eesti Huvikoolide Liit	Arengukavas tuleb väärtustada huvihariduses juba olemasolevat, traditsioonilist ja toimivat, mitte keskenduda vaid uudsele, innovaatilisele.	Arvestatud. Ettepanekut toetab mh tegevus: „1.2.(2) tutvustades ja populariseerides erinevaid tegevusvaldkondi (sh lähtudes nii traditsioonidest kui uutest ühiskondlikest vajadustest johtuvatest arenguperspektiividest)“;
368.	Eesti Huvikoolide Liit	Kaasajastada seadusandlust ja viia see vastavusse noortevaldkonna tegeliku ning toimiva olukorraga, täpsustades mõisteid ja struktuure. Kuna tegemist on pikaajalise arengukavaga, siis teeme ettepaneku lisada märke seadusandluse pideva kaasajastamise kohta ka dokumenti (nt lk 8), et tagada valdkonna areng ja dünaamilisus.	Selgitus. Seadusandluse kaasajastamine on võimalik programmi tasandi tegevus. Seadusandluse kaasajastamine peab tulenema tegelikest vajadustest, mis on ettepanekus jäänud täpsustamata.
369.	Eesti Huvikoolide Liit	Lisada dokumenti lõik huvihariduses tegutsevate õpetajate kutsestandardi loomise ning kutse-, taseme- ja täiendõppesüsteemi väljatöötamise ja rakendamise vajaduse kohta.	Selgitus. Täiendavate kutsestandardite loomine on võimalik programmi tasandi tegevus.
370.	Eesti Huvikoolide Liit	Arengukava kohaselt toetab selle elluviimist ja aruandlust laiapõhjaline juhtkomisjon, milles on kaalukas roll noorte	Teadmiseks võetud. Kuna esindusühingute ning teiste kaasatavate

		esindajatel. Meie hinnangul peaks juhtkomisjoni kuuluma ka kõigi valdkondlike katusorganisatsioonide, strateegiliste partnerite, KOV-ide ja teiste ministeeriumite esindajad. Palume teha täiendus dokumendis.	partnerite ring võib arengukava elluviimise perioodil muutuda, peame asjakohasemaks kinnitada komisjoni koosseis haridus- ja teadusministri poolt, mis mh võimaldab kaasata võimalikke uusi partnereid.
371.	Eesti Huvikoolide Liit	Süsteatiseerida dokumendi vormistust. Noortevaldkonna arengukava peaks olema süsteemsem, visuaalsem ja kergemini loetav. Esile võiks tuua põhiosad ning detailsem info koondada lisadesse (viidates neile ka põhidokumendis). Dokument peab olema läbiva struktuuri, numeratsiooni ja sisuga dokumendi kõigis osades.	Selgitus. Arengukava struktuur ning elemendid (sh nende maht) on kooskõlas Riigikantselei antud soovitusetga. Visuaalid ja haaratavaus lisanduvad arengukava kujundamisel. Täiendavalt valmib noortele mõeldud noortepärasem versioon arengukavast.
372.	Eesti Huvikoolide Liit	Dokumendikeel jätab soovida (näiteks: nügijad jne) ning on loosunglik, tekstis esineb kordusi ning vasturääkivusi.	Arvestatud. Arengukava eelnõu on läbinud keelelise toimetamise ning see on kavandatud täiendavalt ka enne arengukava kinnitamist.
373.	Eesti Huvikoolide Liit	Arengukava sissejuhatuses tuleks lahti mõtestada ka kasutatavad mõisted, näiteks noortevaldkond, noortepoliitika, huviharidus (huvitegevus, huviharidus, eelprofessionaalne õpe), noorsootöö, noorteprojektid, noorteühingud jne.	Selgitus. Terminite defineerimine kinnistaks valdkonnas kasutatavad mõisted kogu elluviimise perioodiks ning välistaks arengukava vastavuse muutuvatele oludele, mistõttu on sellest hoidutud. Noorsootöö põhivaldkonnad ja -mõisted on kirjeldatud „Lisa 1. Noortevaldkonna praegune olukord“, mida saab käsitleda mh algtaseme kirjeldusena.
374.	Eesti Huvikoolide Liit	Dokumendis puuduvad viited uuringutele ja teistele allikatele, millele tuginetakse. Teeme ettepaneku lisada viited konkreetsetele allikatele (joonealused viited).	Selgitus. Tuginedes Riigikantselei soovitusetele oleme eelnõus vältinud tekstisiseseid ning joonealuseid viiteid. Kasutatud materjalide loetelu on esitatud peatükis „Lisa 6. Kasutatud allikad“.

375.	Eesti Huvikoolide Liit	Arengukavas ja selle lisades võiks olla graafiliselt näha, kui palju on noorte arv ajas muutumas ning kuidas see mõjutab valdkonna rahastust jms.	Selgitus. Sissejuhatuses on viidatud, et noorte arv püsib samas proportsioonis kuni arengukava lõpuni ehk aastani 2035, mistõttu ei pakuks täiendav graafik olulist lisandväärtust. Lisaks ei ole valdkonna rahastus sõltuv noorte arvust, vaid riigieelarve strateegiast, tõukefondide rahastusest jmt, millega on võimalik arvestada alles arengukava programmi tasandil.
376.	Eesti Huvikoolide Liit	Teeme ettepaneku luua seosed dokumendiga „Haridusvaldkonna arengukava 2021–2035“.	Arvestatud.
377.	Eesti Huvikoolide Liit	Arengukava lk 6 on esitatud väide „Võrreldes huvikoolidega on just avatud noortekeskused noortele kättesaadavamad maapiirkondades.“. Mida peetakse silmas kättesaadavuse all? Millele väide tugineb? Palume selgitust või viidet allikale.	Selgitus. Järeldus pärineb Statistikaameti 2018. aastal välja antud kogumikul „Eesti piirkondlik areng. Noored Eestis“, millele on viidatud ka peatükis „Lisa 6. Kasutatud allikad“.
378.	Eesti Huvikoolide Liit	Arengukava lk 12 ja 17 on kasutatud termineid „HOOG, OSA, ISE, KINDLUS“? Kust need tulenevad ning mida tähendavad?	Selgitus. Terminid HOOG, OSA, ISE ja KINDLUS on strateegiliste eesmärkide lühinimetused, mida kasutatakse viitamise lihtsustamiseks. Terminid sisalduvad ka eesmärkide täispikas sõnastuses.
379.	Eesti Huvikoolide Liit	Arengukava lk 17 Mõõdikud. Millele tuginevad numbrid tulbas „Sihttase 2035“ ja milliste vahendite ja tegevuskavadega planeeritakse need saavutada?	Selgitus. Sihttasemed on kujundatud kehtiva arengukava tulemuslikkuse põhjal ning lähtuvalt arengukavas püstitatud eesmärkidest ja tegevussuundadest. Sihttasemete saavutamisele pööratakse eraldi tähelepanu arengukava rakendustasandil ehk programmide koostamise käigus.
380.	Eesti Huvikoolide Liit	Arengukava lk 25 Maksumuse prognoosi alus. Millele tuginevad esitatud summad? Millega on seotud nende kasv ja langus? Kuidas on planeeritud summade võimalik jaotus	Selgitus. Maksumuse prognoos on indikatiivne. Tegelik maksumus ja elluviimine võib muutuda tulenevalt

		noortevaldkonnas huvihariduse, noorsootöö ja noortepoliitika alamvaldkondade vahel?	riigieelarve strateegiast ja struktuurvahendite võimalikkusest arengukava elluviimise perioodil. Summade jaotumine selgub arengukava rakendustasandil ehk programmide koostamise käigus.
381.	Eesti Huvikoolide Liit	Ei ole leitav võrdlus eelmise arengukava täitmisega.	Selgitus. Praegune arengukava kehtib kuni aasta lõpuni. Eelnõu seletuskirja lk 1-2 on selgitatud indikaatorite tulemuslikkus 2019. a andmete põhjal.
382.	Eesti Huvikoolide Liit	Arengukava lk 7 p 2 „Kvaliteetsest noorsootööst.“ sõnastada: „Kvaliteetsest tööst noortevaldkonnas. Kvaliteetne noorsootöö ja huviharidus on avalike teenuste kogum, mille eesmärk on luua noorele tasemeõppe-, töö- ja koduväliseid võimalusi noore vaba tahte alusel enese avastamiseks, arenguks, koos- ja isetegevuseks. Huviharidus ja noorsootöö kui noorega mitmekülgset suhestuvad tegevusvaldkonnad toimivad noore huvide ja vajaduste arvestamiseks vajaliku sillana erinevate eluvaldkondade vahel; vajaduse korral ka noore ja talle suunatud muude avalike teenuste vahel.“	Osaliselt arvestatud. Täiendatud sõnastus: „Kvaliteetne noorsootöö (sh noorte huviharidus) on avalike teenuste kogum, mille eesmärk on luua noorele tasemeõppe-, töö- ja koduväliseid võimalusi noore vaba tahte alusel enese avastamiseks, arenguks, koos- ja isetegevuseks. Noorsootöö kui noorega mitmekülgset suhestuv tegevusvaldkond toimib noore huvide ja vajaduste arvestamiseks vajaliku sillana erinevate eluvaldkondade vahel; vajaduse korral ka noore ja talle suunatud muude avalike teenuste vahel.“
383.	Eesti Huvikoolide Liit	Arengukava lk 14 p 3.1 „luues noortele täiendavaid võimalusi kvaliteetse huvihariduse saamiseks kaunite kunstide vallas;“ sõnastada: „luues noortele täiendavaid võimalusi kvaliteetse huvihariduse saamiseks kõigil huvialadel;“	Selgitus. Tegevussuuna 3.1. tegevused 4-6 katavad huvialasid terviklikult.
384.	Eesti Huvikoolide Liit	Arengukava lk 14 p 3.3 „Soodustatakse noortevaldkonna töötajaskonna (spetsialistid ja juhid, vabatahtlikud ja palgalised) pädevuste arengut ja järelkasvu valdkonna jätkusuutlikkuse tagamiseks“ sõnastada: „Soodustatakse noortevaldkonna töötajaskonna (spetsialistid ja juhid, vabatahtlikud ja palgalised,	Selgitus. Noortevaldkonna töötajaskond hõlmab ka huvikoolide juhte, õpetajaid, treenereid ning teisi töötajaid, mistõttu ei pea me täpsustus asjakohaseks.

		huvikoolide juhid, õpetajad, treenerid ja teised töötajad) pädevuste arengut ja järelkasvu valdkonna jätkusuutlikkuse tagamiseks.“	
385.	Eesti Huvikoolide Liit	Arengukava lk 14 p 3.3 lisada alampunkt: „Toetades huvihariduse valdkonna arengut kogukonnana ning ka valdkonna professionaalse identiteedi ja karjäärimudelite arengut;“	Selgitus. Täiendavate kutsestandardite loomine on võimalik programmi tasandi tegevus.
386.	Eesti Huvikoolide Liit	Arengukava lk 14 p 3.3 lisada alampunkt: „Tagades huvihariduse valdkonna töötajatele koolitustel osalemisel võrdsed võimalused teiste haridustöötajatega;“	Osaliselt arvestatud. Eelnõus sisaldub samasisuline tegevus – „3.3.(4) luues huvikoolide töötajatele mitmekülgseks professionaalseks arenguks enam asjakohaseid koolitusvõimalusi“.
387.	Eesti Huvikoolide Liit	Arengukava lk 14 p 3.3 „käivitades tugimeetmed alustavatele noorsootöötajatele;“ sõnastada: „Käivitades tugimeetmed (nt lähtetoetus) alustavatele huviharidusõpetajatele ja noorsootöötajatele;“	Arvestatud. Lisatud sõnastus eelnõu lk 16: „3.3.(7) arendades välja huvikoolides tööd alustavatele spetsialistidele täiendus- ja arendusprogrammid;“. Tugimeetmete konkreetsem sisustamine pikaajalises arengukavas ei ole asjakohane – see on programmi tasandi küsimus.
388.	Eesti Huvikoolide Liit	Muudatusettepanek arengukava „Lisa 1. Noortevaldkonna praegune olukord“ lõik „Huviharidus ja huvitegevus“ ümber sõnastada: „Huvihariduse valdkond. Huvihariduse valdkond on terviklik hariduslik süsteem, kus kõik struktuuri osad on omavahel seotud ning samaväärselt olulised. Toimib püramiidina ehk kõige laiahaardelisem on huvitegevuse osa, seejärel huviharidus ning kõige väiksemas mahus on eelprofessionaalset õpet. Kõikidel tasanditel on kvaliteedi tagamiseks oluline, et õppe läbiviija on kvalifitseeritud huviala spetsiifiliste oskustega õpetaja, juhendaja või treener.“	Osaliselt arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lisa lk 27-28: „Huviharidus on noorsootöö kõige formaalsem osa, mida antakse ainult huvikoolides huvikooli seaduse alusel. Osalejateks on konkreetsest huvialast huvitatud, järjepidevad huviala õppijad. Õppetegevuse peamiseks eesmärgiks on pakkuda sihtgrupile süsteemset astmelist õpet vastaval huvialal ning arendada erioskusi, läbi mille luuakse võimalusi isiksuse mitmekülgseks arenguks ning toetatakse noore kujunemist hästi

	<p>Huvitegevus: Osalejateks on erinevate huvialadega katsetajad, sobiva huvi otsijad. Õppetegevuse peamiseks eesmärgiks on sihtgrupi kaasamine, sotsiaalsete ja üldoskuste arendamine, huvi äratamine läbi huviala tegevuste ja õppe. Toimub ringitegevusena nt huvikeskuses, huvikoolis, spordiklubis, lasteaias, üldhariduskoolis, noortekeskuses, rahvamajas, jne. Suur osa huvitegevusest toimub koolikeskkonnas nii üldhariduskoolide kui kutsekoolide noorsootöö raames. Koolides korraldab noorsootööd peamiselt huvijuht või muu nimetusega kooli noorsootöötaja koos õpilasesinduse ja ringijuhtidega.</p> <p>Huviharidus: Osalejateks on konkreetsest huvialast huvitatud, järjepidevad huviala õppijad. Õppetegevuse peamiseks eesmärgiks on pakkuda sihtgrupile süsteemset astmelist õpet vastaval huvialal ning arendada erioskusi, läbi mille luuakse võimalusi isiksuse mitmekülgseks arenguks ning toetatakse noore kujunemist hästi toimetulevaks ühiskonnaliikmeks. Toimub huviharidusliku õppena EHIS-es registreeritud huvikoolides õppekava alusel, mille läbiviijaks on vastava kvalifikatsiooniga huvihariduse õpetajad ja juhendajad. 2019. aastal oli Eestis EHIS-e andmetel 782 registreeritud huvikooli ja 5777 huvikooli õpetajat, kes pakuvad noortele huviharidust kokku 3908 õppekava alusel.</p> <p>Eelprofessionaalne õpe: Osalejateks on andekad noored, oma huviala meistrid, professionaalsele tasandile edasi liikujad. Õppetegevuse eesmärgiks on lisaks huviala erioskuste arendamisele professionaalse praktika ning pühendumise võimaldamine, professionaalseks õppeks ja/või tegevuseks ettevalmistamine. Toimub eelprofessionaalset tasemeõpet pakuvates huvikoolides ja spordiklubides, kus on selleks vajalik programm, hindamissüsteem ja läbiviijate kvalifikatsioon.</p>	<p>toimetulevaks ühiskonnaliikmeks. Toimub huviharidusliku õppena EHIS-es registreeritud huvikoolides õppekava alusel, mille läbiviijaks on vastava kvalifikatsiooniga huvihariduse õpetajad ja juhendajad. 2019. aastal oli Eestis EHIS-e andmetel 782 registreeritud huvikooli (ehk keskmiselt 2,8 huvikooli tuhande noore kohta) ja 5777 huvikooli õpetajat, kes pakuvad noortele huviharidust kokku 3908 õppekava alusel. Huvikoolide tegevuses osaleb üle 100 000 õppija, kes omandavad huviharidust spordi, muusika, kunsti, tantsu, loodus-täppisteaduste ja tehnoloogia ning paljudel teistel huvialadel. Huvihariduse kättesaadavus ja huvikoolides õppivate noorte osatähtsus oli kõrgem eeskätt suuremates keskustes ning nende ümbruse jõukamates omavalitsustes. Madalama osaluse tingis eelkõige huvikoolide geograafiliselt ja majanduslikult piiratum kättesaadavus. Huviharidus toetab huvialaga süvitsi õppimist, samuti Eesti kultuuri- ja sporditraditsioonide, tehnoloogilise arengu ja keskkonna jätkusuutlikkust ning paikkondlike traditsioonide arengut. Huvihariduse valdkonnas korraldatakse erinevatel huvialadel mitmeid valdkondlike sündmusi ja arenguprogramme noortele, näiteks erinevate kunstide valdkonnas:</p>
--	--	---

	<p>Eesmärgid on huvitegevuses, huvihariduses ja eelprofessionaalses õppes erinevad, kuid omavahel seotud ja üksteist toetavad. Huvihariduse valdkonna terviküsteem on läbivalt seotud nii noorte-, haridus-, kultuuri- kui ka sotsiaalvaldkonnaga. Huvihariduse valdkond täidab erinevaid funktsioone ühiskonnas, panustades inimese arengusse ja toimetulekusse terve elukaare jooksul. Inimese vanusest, tema hetke huvidest ja valmidusest lähtuvalt liigub arenguprotsess ennetavast ja toetavast etapist eneseteostusesse ning vananedes taas ennetuse suunas.</p> <p>Sihtgrupi suurusest lähtuvalt on huviharidusel kõige suurem seotus noortevaldkonnaga. 2019. aasta andmetele tuginedes osales huvihariduse valdkonnas 82% noortest ehk 227 000 õpilast. Huviharidust saab omandada teatri, meedia, käsitöö, keeleõppe, spordi, muusika, kunsti, tantsu, loodus-täppisteaduste, tehnoloogia ning paljudel teistel huvialadel. Huviharidus toetab Eesti kultuuri- ja sporditraditsioonide, tehnoloogilise arengu ja keskkonna jätkusuutlikkust ning paikkondlike traditsioonide arengut.</p> <p>Huvihariduse valdkonna arendus-, infovahetus- ja koostöötegevusi korraldavad huvihariduse valdkonna erinevad katusorganisatsioonid: Eesti Kunstikoolide Liit, Eesti Tantsuhuvihariduse Liit, Eesti Harrastusteatri Liit, Eesti Huvikoolide Liit, Eesti Teadushuvihariduse Liit, Eesti Erahuvialakoolide Liit, Eesti Muusikakoolide Liit, Eesti Koolispordi Liit.“</p>	<p>tants: festival Koolitants (ca 6 000 osalejat), Noorte Tantsu Foorum, Tantsuhuvihariduse Gala, festival notafe, Kuldne Karikas, loomekonkurss Future jpm.</p> <p>teater: Kooliteatri Festival (ca 2 000 osalejat), rahvusvaheline teatrifestival EDERET ning NEATA YOUTH, õpilasnäitlejate riigikonkurss, puuetega laste teatrifestival Savilind, tudengite teatripäevad jpm.</p> <p>kunst: noorte disainerite konkurss NODI, Tallinn Artweek, Kunstikompott, Savisellid jpm.</p> <p>muusika: konkurss “Parim noor instrumentalist” (ca 1 000 noort), pillilaagrid ja muusika töötoad professionaalide juhendamisel jpm.</p> <p>Lisaks korraldavad kõik huvikoolid oma aasta sündmusi ja projekte: kontserdid, loome- ja etendamiskonkursid, lavastused, töötoad, laagrid, noortevahetused jpm.</p> <p>Huvitegevuse peamiseks eesmärgiks on sihtgrupi kaasamine, sotsiaalsete ja üldoskuste arendamine, huvi äratamine läbi huviala tegevuste ja õppe.</p> <p>Osalejateks on erinevate huvialadega katsetajad, sobiva huvi otsijad. Toimub ringitegevusena nt huvikeskuses, huvikoolis, spordiklubis, lasteaias, üldhariduskoolis, noortekeskuses, rahvamajas, jne. Suur osa huvitegevusest toimub koolikeskkonnas nii üldhariduskoolide kui kutsekoolide noorsootöö raames.</p>
--	---	---

			Koolides korraldab noorsootööd peamiselt huvijuht või muu nimetusega kooli noorsootöötaja koos õpilasesinduse ja ringijuhtidega.“
389.	Eesti Huvikoolide Liit	<p>Muudatusettepanek arengukava „Lisa 1. Noortevaldkonna praegune olukord“ lõik „Noorsootööalane koolitus“ ümber sõnastada:</p> <p>„Noortevaldkonna töötajate koolitus. Noortevaldkonnas toimuvate tegevuste ja teenuste kvaliteedi aluseks on kvalifitseeritud töötajaskond. Noortevaldkonna töötajaid on üle 9000, neile lisandub veel tuhandetes vabatahtlikke töötajaid. Noortevaldkonna täienduskoolitusi on peamiselt arendatud riiklike programmide kaudu. Oluline osa (täiendus)koolitusi korraldatakse ülikoolide ja noortevaldkonna organisatsioonide või esindusühingute kaudu.</p> <p>Noorsootöö eriala õpetatakse Tallinna Ülikoolis, Tartu Ülikooli Narva kolledžis, ja Tartu Ülikooli Viljandi kultuuriakadeemias. Tasemeharidust saab omandada rakenduskõrghariduses, bakalaureuse tasemeõppes ja magistriõppes. Noorsootöötaja, laagrikasvataja ja -juhataja pädevus kinnitatakse vastava kutsega.</p> <p>Huvihariduse õpetajate ja juhendajate väljaõpe ning täiendkoolitus on konkreetsest huvialast lähtuvalt spetsiifilisem, pikemaajalisem ning eeldab erioskuste omandamist. Mitmetel huvialadel tuleb alustada baasoskuste õppimisega juba noores eas huvihariduse ja eelprofessionaalse õppe tasandil. Huvihariduse valdkonna õpetaja haridusteed jätkatakse kutse- või kõrghariduse tasandil (TÜ Viljandi Kultuuriakadeemias, Tallinna Ülikoolis, Tartu Ülikoolis, Eesti Muusika- ja Teatriakadeemias, Eesti Kunstiakadeemias jm). Huvihariduse juhendajate kutsesüsteem on välja töötatud tantsuvaldkonnas (tantsuspetsialist) ja spordivaldkonnas (treener).“</p>	<p>Osaliselt arvestatud. Täpsustatud sõnastus eelnõu lisa lk 28: „Noortevaldkonna töötajate koolitus. Noortevaldkonnas pakutavate noorsootöö tegevuste ja teenuste kvaliteedi aluseks on kvalifitseeritud töötajaskond. Noortevaldkonnas on Eesti Noorsootöö Keskuse andemetel 2019. a seisuga üle 9000 töötaja, neile lisandub veel tuhandetes vabatahtlikke. Noortevaldkonna täienduskoolitusi on peamiselt arendatud riiklike programmide kaudu. Oluline osa (täiendus)koolitusi korraldatakse ülikoolide ja noortevaldkonna organisatsioonide või esindusühingute kaudu, mida muuhulgas toetavad rahvusvahelised enesetäiendusvõimalused ning EL programmide (nt Erasmus+ ja Euroopa Solidaarsuskorpus) ressursid. Noorsootöö eriala õpetatakse Tallinna Ülikoolis, Tartu Ülikooli Narva kolledžis ja Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemias. Tasemeharidust saab omandada rakenduskõrghariduses, bakalaureuse tasemeõppes ja magistriõppes. Huvialaõpetaja haridust on võimalik omandada kutse- või kõrghariduse tasandil lisaks eelnimetatutele veel Eesti Muusika- ja Teatriakadeemias,</p>

			Kõrgemas Kunstikoolis Pallas või läbitakse spetsialistidele suunatud täiendkoolituse programmid.“
390.	Eesti Muusikakoolide Liit	Täname Haridus- ja Teadusministeeriumit Eesti Muusikakoolide Liidu kaasamise eest noortevaldkonna arengukava 2021-2035 loomise protsessi. Leiame, et arengukavas on vaadeldud mitmeid olulisi tulevikuvajadusi, kuid peame väga oluliseks silmas pidada neid ettepanekuid, mis on Eesti Tantsuhuvihariduse Liidu, Eesti Huvikoolide Liidu jt. põhjalikes kommentaarides saadetud. Oleme need meie esinduskogus läbi arutanud. Eelnevat arvestades ei pea me vajalikuks neid eraldi kirjana korrata.	Teadmiseks võetud.
391.	Eesti Muusikakoolide Liit	2019 aasta statistikale tuginedes on huviharidusse ja huvitegevusse kaasatud 82 % noortest, 227 000 õpilast 782 registreeritud huvikoolis, milles töötab 5777 huvikooli õpetajat, kes pakuvad huviharidust ühtekokku 3908 õppekava alusel. Eelnevast lähtudes on huviharidusel kõige suurem seotus noorte valdkonnaga.	Teadmiseks võetud.
392.	Eesti Muusikakoolide Liit	Mõtestada huviharidus eraldi iseseisva valdkonnana noorsootöö ja noortepoliitika kõrval.	Mitte arvestatud. Arengukava lähtub hetkel kehtivast õigusruumist, mille kohaselt on huviharidus osa noorsootööst. Huviharidusele ja –tegevusele on arengukavas läbivalt tähelepanu pööratud, sh on huvihariduse ja -tegevuse olemust kirjeldatud „Lisa 1. Noortevaldkonna praegune olukord“.
393.	Eesti Muusikakoolide Liit	Näeme väga vajalikuks luua Haridus-ja Noorteametis huvihariduse valdkonnaga eraldi tegelevad ametikohad.	Selgitus. Arengukavaga ei reguleerita Haridus- ja Noorteameti struktuuri.
394.	Eesti Muusikakoolide Liit	Kindlasti oleme valmis panustama koostöös huvihariduse valdkonna teiste katuseorganisatsioonidega noorte valdkonna arengukava juhtkomisjoni töös ning osalema arengukava eelnõule tehtud ettepanekute aruteludel.	Teadmiseks võetud.
395.	Eesti Teadushuvihariduse Liit	Eesti Teadushuvihariduse Liit tänab väga hea võimaluse eest osaleda koostatava Noortevaldkonna arengukava 2021-35 tegevustes nii sisendi andjana kui ka parandusettepanekute	Teadmiseks võetud.

		<p>tegijana. Lähtuvalt praeguse arengukava tööversioonist soovime teha täiendavaid parandusettepanekuid ja esitada oma tähelepanekud arengukava koostamise kohta. Oleme seisukohal, et noortevaldkonna arengukava on valdkonnas väga oluline dokument, mis seab sihid järgnevas 15 aastaks. Seetõttu peab olema dokument koostatud väga selgelt, kõiki huvigruppe kaasates ja nende arenguvajadusi arvesse võttes. Eelkõige peab olema arengukava tööriistaks kõikidele huvigruppidele, et oleks võimalik kavas püstitatud eesmärgid täita. Seega on meie ootus valdkondlikule arengukavale selline, kustkohast otsime vastuseid järgnevatele küsimustele.</p>	
396.	Eesti Teadushuvihariduse Liit	<p>Miks on arengukava koostatud? Sellele küsimusele oleme me saanud vastuse. Arengukavas on välja toodud olemasoleva olukorra kirjeldus ning arengukavas on püstitatud eesmärgid, mida tahetakse saavutada. Küll aga soovime tähelepanu juhtida sellele, et püstitatud eesmärgid on kohati väga üldsõnalised ja võimaldavad väga erineval moel tõlgendusi - puudub konkreetsus.</p>	<p>Selgitus. Arvestades, et arengukava koostatakse 15 aastaks, võimaldavad üldisemad tegevussuunad vastata paremini elluviimise perioodil tõstatuvate väljakutsete ja vajadustega. Üldsõnalise lähenemise kõrval on eelnõus toodud välja ka konkreetsemaid tegevusi, mille elluviimise ajaraam ning võimalikkus täpsustub arengukava programmi tasandil.</p>
397.	Eesti Teadushuvihariduse Liit	<p>Kes on arengukava sihtgrupp? Sihtgrupp on kirjeldatud kava põhieesmärkides. Ei ole võimalik aru saada, miks ei lähtuta sihtgrupi määramisel noorsootöö struktuurist, mis on kavas välja toodud ka olemasoleva olukorra kirjeldamisel. Näeme, et sihtgrupp on deklareeritud isikupõhisena (noor), mitte organisatsioonipõhisena (struktuuris olevad noorsootööd rakendavad organisatsioonid). Organisatsioonid on kaudselt mainitud ainult strateegilises eesmärgis nr. 3 "Kvaliteetne noorsootöö on kättesaadav ning loob kõigile noortele võimalused mitmekülseks arenguks, eduelamusteks ja kogemustepagasi rikastamiseks".</p>	<p>Selgitus. Arengukava seletuskirjas on viidatud, et dokumendi keskmes on noor (sh eri vanuses ja erinevate väljakutsetega noored) oma eriomaste vajaduste, huvid ja soovidega. Noorsootöö struktuuri (koos sellesse kuuluvate organisatsioonidega) saavad toetada püstitatud väljakutsete ning eesmärkide saavutamist. Organisatsioonide vajadusi silmas pidades on loodud ka viidatud strateegiline eesmärk ISE, et tagada meetodite ning pakutavate teenuste kvaliteet ja areng, toetada teadmiste ja</p>
398.	Eesti Teadushuvihariduse Liit	<p>Mis on arengukavas püstitatud eesmärgid, milleni soovitakse jõuda? Kavas on selgelt välja toodud palju eesmärgi, kuid järjekordselt on need eesmärgid isikupõhisele sihtgrupile.</p>	

		Noorsootöö struktuuripõhisusest lähtuvaid organisatsioonidele suunatud eesmärgid eraldiseisvana püstitatud pole või on neid kirjeldatud juhuslikult ja mittesüsteemselt.	oskuste täiendamist ning sotsiaalsed garantiid ja motivatsioon töötajatele. Ei saa nõustuda, et eesmärgid on juhuslikud – nii väljakutsete kui neile vastavate tegevustega on püütud katta kogu valdkonda oma variatiivsuses.
399.	Eesti Teadushuvihariduse Liit	Kes on arengukava vastutajad ja elluviijad? Meie hinnangul puudub arengukaval selge struktuur, mõisted ja deklareeritud sihtgrupid. On keeruline aru saada, missugune noorsootöö struktuuriüksus peaks püstitatud eesmärgid hakkama ellu viima. Mõistame, et püstitatud eesmärgid võivad olla ka struktuuriülesed, kuid kavas ei ole seda käsitletud ja puudub tegelik selgus. Arengukavas puudub rakenduskava. Seega ei ole võimalik meil mõista, missugune peab olema Eesti Teadushuvihariduse Liidu, kui rakendusüksuse roll, ülesanded ja eesmärgid arengukava täitmiseks.	Selgitus. Alapeatükis „Arenguraamistik ja läbivad põhimõtted“ on kirjeldatud, et „strateegiliste eesmärkide saavutamiseks on oluline vaadelda valdkonna teenuseid, töötajaid, korraldajaid, noorte vajadusi ja seotud valdkondi kompleksse süsteemina ning teadvustada kõikide tegevusvaldkondade, tegijate ning osalejate panust“. Arengukava on lähtekohaks valdkonnale tervikuna ning oluline on kõigi noorsootöö struktuuride, teostajate kui spetsialistide panus kõigi tegevussuundade elluviimisel, lähtudes organisatsiooni arengusuundadest ja prioriteetidest. Teisisõnu, loetletud struktuuri komponendid aitavadki saavutada soovitud muutuseid valdkonnas ning vastata kirjeldatud väljakutsetele. Peatükis „Juhtimine ja rakendamine“ on kirjeldatud, et arengukava juurde luuakse ka programm, mis täpsustab tegevusi. Võtame esitatud ettepaneku – konkretiseerida vastutajaid – teadmiseks programmi koostamisel.
400.	Eesti Teadushuvihariduse Liit	Muuta arengukava ülesehitust nii, et lähtutaks lisaks noorele (isikupõhine) ka noorsootöö struktuuridest (organisatsioonipõhine): noortekeskus, huvikool, noorteühing, noortemalev, noorte püsi- ja projektlaagrid, noorsootööühing (partnerid-katusorganisatsioonid), noorte osaluskogud, noorsootöö koolis. Organisatsioonipõhist struktuuri on kirjeldatud arengukava dokumendi lähtekohtade kirjelduses, kuid hiljem ei ole seda struktuuri dokumendis rakendatud. Soovitame lähtuda arengukava dokumendi ülesehitusel Haridusvaldkonna arengukava 2021-2035 eelnõu dokumendist, kus on väga selge ja väga hästi visualiseeritud esitlusviise kasutades rakendatud struktuur ja süsteem.	
401.	Eesti Teadushuvihariduse Liit	Lõiming arengukavadega - leiame, et sisulised tegevused peavad olema väga hästi seostatud ka teiste valdkondade	Arvestatud. Lisaks peatükis „Seosed teiste valdkondlike arengukavadega“

		arengukavadega. Haridusvaldkonna 2021-2035 arengukava eelnõus on punktis 1.2. väga selgelt sõnastatud, et huvitegevus- ja haridus peab saavutama palju suurema mõju formaalõppes. Sisulist lõimingut käsitlevad teemad peavad olema kahesuunalised ja kajastuma mõlemas strateegilises dokumendis - ainult niimoodi on võimalik luua “õmblusteta haridust”.	esitatud ühisosadele on arengukava tekstis kirjeldatud läbivalt formaalhariduse ning mitteformaalõppe omavahelise seostamise vajadust ja võimalusi.
402.	Eesti Teadushuvihariduse Liit	Huvitegevuse tähtsus lõimijana noorsootöö valdkonnas - see on tegevusvaldkond, mis seob omavahel nii avatud noorsootöös kasutatavaid tegevustikke, üldhariduskoolide juures toimuvat huvitegevust kui ka valdkondlikes organisatsioonides sh huvikoolides õpilastele (sh eelkooliealistele) pakutavas tegevuses. Huvitegevust ei ole eraldiseisvana ei kirjeldatud ega käsitletud, ometi toimib selles valdkonnas kõige enam just LTT valdkondlikke tegevusi. Toetame seisukohta, et igakülgne lõiming peaks toimima ka noorsootöövaldkonna siseselt mitte ainult erinevate valdkondade sh formaal- ja mitteformaalhariduse vahel. Saaksime siinkohal olla head nn teenäitajad. Lõimingutegevuste sihtgrupina ei näe me mitte ainult noori, vaid ka õpetajaid, haridusasutusi, omavalitsusüksuseid ja sidusorganisatsioone.	Selgitus. Huvitegevuse hetkeseisu ning potentsiaali on kirjeldatud „Lisa 1. Noortevaldkonna praegune olukord“. Nõustume, et valdkonnasisene koostöö ja kogemuste vahetamine on olulised ning loodame, et tegevussuuna 3.2. tegevused aitavad lõimingut ka soodustada. Võtame ettepaneku teadmiseks programmi koostamisel.
403.	Eesti Teadushuvihariduse Liit	Mõiste STEAM (MATIK) on valdkondlikke pädevusi rakendavate meetodikate akronüüm, mitte valdkonda kirjeldav akronüüm. Seeõttu tuleb valdkonna kirjeldamisel kasutada lühendit LTT - Loodus- ja täppisteadused ning tehnoloogia. Palume nüüd ja edaspidi valdkonda määratledes kasutada akronüümi LTT.	Selgitus. Arengukavas ei ole viidatud valdkonnale, vaid konkreetselt MATIK-huvialadega tegelemise võimalustele.
404.	Eesti Teadushuvihariduse Liit	Ühe strateegilise eesmärgina võiks töötada välja huviõpetaja kutse, mille rakendajaks oleks Eesti kutseharidussüsteem. Kutsehariduses põhieriala omandanud noorel on võimalus lisaerialana omandada huviõpetaja kutse ning pädevused ja neid rakendada huvitegevuses- ja hariduses alustava noore õpetajana. Nii tagame riikliku õpetajaskonna järelkasvu huviharidusvaldkonna kaudu s.h. valdkondades (LTT), kus olemasolevate õpetajate hulk on juba praegu langenud alla kriitilise miinimumi.	Selgitus. Täiendavate kutsestandardite loomine on võimalik programmi tasandi tegevus.

405.	Riigikogu kultuurikomisjon / Sotsiaaldemokraatliku Erakonna fraktsioon¹	Sotsiaaldemokraatliku Erakonna fraktsioon tänab võimaluse eest avaldada arvamust noortevaldkonna arengukava 2021-2035 kohta. Olles tutvunud vastava dokumendiga esitab fraktsioon sellele järgneva arvamuse.	Teadmiseks võetud.
406.	Riigikogu kultuurikomisjon / Sotsiaaldemokraatliku Erakonna fraktsioon	Kaasava juhtimise puhul näeme ohtu, et toimub näiline kaasamine, kus ministeerium valib endale sobiva(d) noorteorganisatsioon(id), kelle käest nõu küsida. Eesmärk peaks olema süsteemne ja laiem kaasamine. Palume antud alajaotust täpsustada ja kirjutada selgemini lahti laiapõhjalise kaasamise protsess.	(Täpsustatud 13.08) Arvestatud. Nõustume igati süsteemse ja laiapõhjalise kaasamise olulisusega ning peame seda arengukava kvaliteedi seisukohalt vajalikuks lähtekohaks. Arengukava elluviimist ja aruandlust toetab laiapõhjaline juhtkomisjon. Komisjoni tööd juhib Haridus- ja Teadusministeerium ning komisjoni kuuluvad Sotsiaalministeeriumi, Justiitsministeeriumi, Siseministeeriumi, Kultuuriministeeriumi, Rahandusministeeriumi ning Riigikantselei esindajad. Lisaks on juhtkomisjonis kaalukas roll noorte esindajatel, kaasatakse Haridus- ja Teadusministeeriumi strateegilisi partnereid ning valdkonna eksperte. Juhtkomisjoni koosseisu kinnitab haridus- ja teadusminister. Juhtkomisjon toetab arengukava elluviimisel valdkondade vaheliste seoste ja mõjude arvesse võtmist, analüüsib aruandeid ja hindab arengukava eesmärkide poole liikumist põhinedes noortevaldkonna seire tulemustel.

¹ Riigikogu fraktsioonide tagasiside on antud eelnõu varasema versiooni põhjal kui kooskõlastusringile saadetud materjal

407.	Riigikogu kultuurikomisjon / Sotsiaaldemokraatliku Erakonna fraktsioon	Teadlikkust ja teavitust peame eriti oluliseks kõikide eesmärkide realiseerimisel. Meie hinnangul ei ole teadlikkuse parandamisele arengukavas piisavalt tähelepanu pööratud. On vaja leida uusi lähenemisi, kuidas viia info noorteni, muidu saavad selle kätte ainult need, kes ise seda otsivad ja kes on juba keskmisest rohkem informeeritud.	Arvestatud. Juhime tähelepanu, et lisaks sõnastatud tegevusele on noorteinfo hetkeolukorra kirjeldus leitav ka Lisas 1. Nõustume, et noorteinfo kvaliteedi, kättesaadavuse ja süsteemse arendamise tagamine on oluline jõudmaks noorteni, kelleni jõudmine on raskendatud või kes pole veel teadlikud olemasolevatest võimalustest. Leiame, et tegevuse täpsem sisustamine (ehk kuidas selleni jõuda) peaks leidma aset arengukava rakendustasandil ehk programmis. Arengukava koostatakse pika vaatega, millest tulenevalt võivad noorteinfo vajadused ning lähenemised arengukava elluviimise perioodil oluliselt muutuda. Seetõttu on meie hinnangul oluline tagada paindlikud võimalused muutuvate oludega kohanemiseks ja esilekerkivatele vajadustele operatiivsemaks vastamiseks.
408.	Riigikogu kultuurikomisjon / Sotsiaaldemokraatliku Erakonna fraktsioon	Laiapõhjalise juhtkomisjoni puhul vajab täpsustamist, kes hakkavad sinna kuuluma ning mis alustel see kokku pannakse. Kas see saab olema Haridus- ja Teadusministeeriumi juures töötava noortenõukogu laiendus? Palume selle osas arengukava vastavat punkti täiendada.	Arvestatud. Täpsustatud sõnastust eelnõu lk 18 ning seletuskirja lk 1: „Arengukava elluviimist ja aruandlust toetab laiapõhjaline juhtkomisjon. Komisjoni tööd juhib Haridus- ja Teadusministeerium ning komisjoni kuuluvad Sotsiaalministeeriumi, Justiitsministeeriumi, Siseministeeriumi, Kultuuriministeeriumi, Rahandusministeeriumi ning Riigikantselei esindajad. Lisaks on juhtkomisjonis kaalukas roll noorte

			esindajatel, kaasatakse Haridus- ja Teadusministeeriumi strateegilisi partnereid ning valdkonna eksperte. Juhtkomisjoni koosseisu kinnitab haridus- ja teadusminister.“
409.	Riigikogu kultuurikomisjon / Sotsiaaldemokraatliku Erakonna fraktsioon	Kooli roll noortevaldkonnas on antud arengukavas meie hinnangul nõrgalt välja toodud. Palume seda selgemalt lahti kirjutada.	Arvestatud. Kooli osatähtsust noore arengu toetamisel on arengukavas läbivalt kirjeldatud.
410.	Riigikogu kultuurikomisjon / Sotsiaaldemokraatliku Erakonna fraktsioon	Mõõdikud vajavad edasiarendamist ja täpsustamist. Realistlikud ja üheselt mõistetavad mõõdikud on arengukava elluviimisel üliolulised. Palume kaaluda ka järgmiste mõõdikute lisamist: noorte turvatunne, ministeeriumite loodud noortenõukogude kohtumised, noorte valimisaktiivsus kohaliku omavalitsuse volikogu ja Riigikogu valimistel.	Mitte arvestatud. Nõustume, et realistlikud ja üheselt mõistetavad mõõdikud on olulised. Pakutud mõõdikute puhul puudub praegusel hetkel asjakohane andmekogu. Näiteks on valimisaktiivsus vanuserühmiti valimisstatistikas kättesaadav ainult e-valimiste osas ega näita terviklikku pilti noorte aktiivsusest osalusdemokraatias.
411.	Riigikogu kultuurikomisjon / Sotsiaaldemokraatliku Erakonna fraktsioon	Rahastust antud dokumendis kahjuks kajastatud ei ole. See on aga hädavalik arengukava realiseerimiseks. Arengukava rakendamine sõltub suuresti selle rahastusest ja sellest, milliseid tulemusi ja kuidas mõõtma hakatakse. Palume vastas osas arengukava täiendada.	Arvestatud. Võrreldes tagasisidestatud versiooniga on arengukava eelnõule lisatud maksumuse prognoos.
412.	Riigikogu kultuurikomisjon / Sotsiaaldemokraatliku Erakonna fraktsioon	Soovime edu ja oleme arengukava välja töötamisele ja rakendamisele igati valmis kaasa aitama.	Teadmiseks võetud.
413.	Riigikogu kultuurikomisjon / Isamaa fraktsioon	Isamaa fraktsioon nõustub dokumendis kirjeldatud peamiste arenguvajadustega. Samas viitame mõnele kitsaskohtadele.	Teadmiseks võetud.
414.	Riigikogu kultuurikomisjon / Isamaa fraktsioon	Kaasamine. Strateegiliste eesmärkide „Noorte õigused on riigis kaitstud ja noorte aktiivne kodanikuosalus toetatud“ punktis 2.2 on kirjas: „kohustada ministeeriume ja kohalikke omavalitsusi noortega konsulteerima nendesse puutuvate otsuste tegemisel.“ Isamaa fraktsioon leiab, et asutuste kohustamine noorte kaasamiseks ei ole parim võimalik lahendus tulemuse saavutamiseks. Täna on riigi tasandil häid praktikaid, kuidas noored saavad otsustusprotsessides osaleda. Siinkohal võib	Arvestatud. Nõustume, et noorte osalemine otsustusprotsessides peaks leidma aset teemavaldkondade ja valitsemistasandite üleselt ning lähtuma formaadist, mis on kõigile seotud osapooltele ka vastuvõetav. Leiame, et lisaks osalusvõimaluste loomisele on oluline arendada

		<p>näitena tuua Noorte Keskkonnanõukogu ning HTM-i koostööpartneril (EÜL, EÕL, ENL). Samuti on häid eeskujusid ja näiteid erinevate omavalituste juures tegutsevatest osaluskogudest. Parim tulemus noorte kaasamiseks saavutatakse seniste heade praktikate levitamise ja tutvustamisega. Lisaks leiame, et noored peaksid saama kaasa rääkida kõigis ühiskonnakorraldust puudutavates protsessides, mitte ainult noori puudutavates küsimustes. Seega teeme ettepaneku sõnastada punkt järgmiselt:</p> <p>2.2 Tagatakse kõigi noorte arvamuse kuulamine ja kaasarääkimise võimalus riigi ja kohalikul tasandil: „luua ministeeriumite ja kohalike omavalitsuste juurde formaalseid ja mitteformaalseid osalusformaate selleks, et noortel oleks võimalik ühiskonnaelu puudutavates otsustes kaasa rääkida.“</p>	<p>ministeeriumite ning kohalike omavalitsuste üldist kaasamisvõim ekust (sh teiepoolt viidatud heade praktikate levitamise ja tutvustamise eesmärgil). Vähemoluline pole noortele eelduste loomine oma arvamuse väljendamise oskuste ning harjumuse kujunemiseks. Sellest tulenevalt oleme parandanud läbivalt osalemist puudutavate tegevuste sõnastusi.</p>
415.	Riigikogu kultuurikomisjon / Isamaa fraktsioon	<p>Vaimne tervis. Arengukavas on toodud esile, et noorte kindlustunne ja lisatuge vajavate noorte varajane märkamine on olulised. Isamaa fraktsioon nõustub, et noorte üksijäämist, eemaldumist ja vaimse tervise probleeme tuleb märgata. Samas leiame, et arengukava ei käsitle piisavalt põhjalikult noorte vaimset tervist. Oluline on efektiivsete ning tõenduspõhiste poliitikate elluviimine vähendamaks noorte riskikäitumist ja ennetamaks võimalikke kahjusid. Noorteorganisatsioonide ja noorsootöötajate teadlikkust vaimse tervise probleemidest tuleb tõsta. Lisaks tuleb otsida lahendusi, kuidas vähendada ühiskonna negatiivseid hoiakuid psühholoogilise abi küsimise osas. Erinevad noortevaldkonna katuseorganisatsioonid, nagu näiteks ENL, on seadnud vaimse tervise enda tegevuse üheks prioriteediks. Vaimse tervise süsteemsema käsitluse vajalikkust rõhutas ka Rahvastiku tervise arengukava 2009-2020 vahehindamine (Praxis, 2017).</p> <p>Soovitame, et „Kindluse“ indikaatorid oleksid konkreetsemad ning ühe võimalusena näeme, et indikaatoriks võiks olla tugispetsialiste ja noorsootöötajate arv maakonniti.</p>	<p>Arvestatud. Nõustume, et vaimne tervis on oluline väljakutse, mille lahendamisele tuleb arengukava perioodil tähelepanu ja konkreetseid tegevusi suunata. Oleme strateegilise eesmärgi KINDLUS tegevussuundades püüdnud luua tervikliku lähenemise noorte vaimse tervise toetamisele, alates probleemide algpõhjuste väljaselgitamisest kuni tugi- ja turvavõrgustiku (sh vajaliku toe ja teenuste) tagamiseni. Nõustume, et oluline roll on ka ühiskonna negatiivsete hoiakute vähendamisel – oleme arvestanud selle väljakutsega mh tegevussuunas 4.2 „suurendades ühiskonna teadlikkust, mis vähendaks noorte (häbi)märgistamist või halvustamist.“ Oleme täiendanud strateegilise eesmärgi „KINDLUS“ indikaatorite ulatust, lisades</p>

			mitteõppivatele ja mittetöötavatele (ehk NEET-) noortele suunatud sekkumiste tulemuslikkust mõõtv indikaatori.
416.	Riigikogu kultuurikomisjon / Isamaa fraktsioon	<p>Tulumaksuvabastus huvikoolides osalejale. Strateegiliste eesmärkide punktis 3.2 on kirjas: „tagada kuni 26-aastastele noortele võimalus osaleda noorsootöö erinevates tegevustes võrdselt teiste vanusegruppidega, sh tulumaksuvabastus 18-26 aastaste osalusele huvikoolides.“ Täna saab eraisik maksustavast tulust maha arvata enda ja alla 26-aastase lähisugulase koolituskulud</p> <p>[https://www.emta.ee/et/eraklient/tulu-deklareerimine/koolituskulust] Huvikoolis õppimise kulu saab tulust maha arvata vaid juhul, kui huvikoolis õppija on koolituskulu tasumise aasta 1. jaanuaril noorem kui 18 aasta vanune. Isamaa fraktsiooni hinnangul ei peaks arengukavas detailset määratlema üht konkreetset rahalist meetet, kuidas 18-26 osalemist huviringides toetada. Enne selle konkreetse eesmärgi sõnastamist sooviksime kaaluda alternatiive ning näha ka praeguses arengukavas välja pakutud meetme kulu eelarvele. Seega teeme ettepaneku antud punkt arengukavast välja jätta.</p>	(Täpsustatud 13.08) Arvestatud. Ettepanek on eelnõust eemaldatud.
417.	Riigikogu kultuurikomisjon / Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna fraktsioon	Pole selge, kas sedavõrd deklaratiivsel kujul on noortevaldkonna arengukava üldse vajalik. Pigem oleks noortevaldkonna arengukavas esinevad mõtted otstarbekas loimida haridusvaldkonna arengukavasse.	Mitte arvestatud. Eraldiseisva noortevaldkonna arengukava väljatöötamise vajalikkust kinnitas Vabariigi Valitsuse vastavasisuline otsus 2019. aasta novembris. Pikaajalise ning tervikliku vaate olulisust ja vajalikkust noortevaldkonna eraldiseisval planeerimisel on väljendanud nii rahvusvahelised analüüsid, noortevaldkonna partnerid, erinevad ministriumid, kellega noortepoliitika korraldamisel koostööd tehakse kui eelkõige noored ise, kes piiratumatest

			õigustest ja võimalustest tingituna tähelepanu vajavad.
418.	Riigikogu kultuurikomisjon / Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna fraktsioon	Arengukava visioonid, eesmärgid, tegevussuunad ja tegevused on esitatud loosunglikult. Näiteks lk 5 peamised väljakutsed: "Erinevate arutelude ja uuringute käigus on arengukava väljatöötamise raames toodud esile järgmised peamised väljakutsed noorte ees aastatel 2021-2035: 1) eneseteostus on loovuses ja ettevõtlikkuses; 2) digiajastu avab tohutuid võimalusi; 3) risk jääda arenguvõimalustest kõrvale; 4) tulevikutööks vajalike pädevuste omandamine; 5) osaluseks on vaja teadmisi ja võimalusi; 6) tervis ja endast hoolimine." Siinkohal tuleks küsida, mismoodi on siin tegemist just noorte ees, mitte kogu ühiskonna ees seisnevate väljakutsetega? Taolisi küsimusi võib esitada väga paljudel puhkudel.	Osaliselt arvestatud. Tähelepaneku põhjal on väljakutsete alalõik ümbersõnastatud sh käsitletud ühiskonda puudutavate globaalsete trendide mõju noorte sihtgrupile.
419.	Riigikogu kultuurikomisjon / Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna fraktsioon	Pole esitatud analüüsi, missugused eelmises arengukavas püstitatud eesmärgid on täidetud ja missugused mitte, samuti pole teavet selle kohta, missugused on täitmatajäämise põhjused.	Osaliselt arvestatud. Arengukava näol on tegu jätkustrateegiaga. Kõigi kehtiva arengukava eesmärkide elluviimisega jätkatakse. Täpsustatud on selgitust arengukava eelnõu seletuskirjas lk 1-2.
420.	Riigikogu kultuurikomisjon / Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna fraktsioon	Tekst on halvasti läbi kirjutatud, esineb tekstisisesed vastuolusid. Näiteks leheküljel 4 väidetakse: "2019. aasta seisuga oli Eestis 275 879 noort vanuses 7-26, mis on pea 21% Eesti rahvastikust /.../. Positiivne on see, et Statistikaameti rahvastikuproгноosi põhistsenaariumi järgi kasvab noorte arv mõnevõrra, jõudes 2035. aastaks 281 671 inimeseni." Samas väidetakse leheküljel 9: "Seda enam, et noorte näol on tegu arvuliselt üha väheneva sotsiaalse grupiga vananeva ühiskonna tingimustes."	Arvestatud. Oleme arengukava eelnõu uues versioonis eemaldanud teiepoolt viidatud laused. Samas, tuginedes Statistikaameti andmestikul RV086: Prognoositav rahvaarv aastani 2080 soo ja vanuse järgi (aluseks 1. jaanuari 2019 rahvaarv), ei suurenda noorte arvu mõningane kasv aastaks 2035 sihtgrupi osatähtsust Eesti rahvastikus. Sellest tulenevalt mõjutab ühiskonna vananemine ka edaspidi noorte kui sotsiaalse grupi positsiooni.
421.	Riigikogu kultuurikomisjon / Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna fraktsioon	Tekst ei evi teaduspõhisele tekstile omaseid jooni, st puuduvad viited allikatele ja kirjandusele. Näiteks ei selgu lk 4 toodud statistikast, kustkohalt see pärineb. Missuguse Statistikaameti prognoosiga on tegemist?	Selgitus. Riiklike strateegiadokumentide koostamist koordineeriva Riigikantselei soovitusel oleme eelnõu tekstis vältinud

			tekstisisesid ning joonealuseid viiteid. Kasutatud allikate loetelu (sh teaduspõhiste tulemuste) on esitatud arengukava eelnõu Lisa 6. Kõnealune viide tugineb Statistikaameti andmebaasil RV086: Prognoositav rahvaarv aastani 2080 soo ja vanuse järgi (aluseks 1. jaanuari 2019 rahvaarv).
422.	Riigikogu kultuurikomisjon / Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna fraktsioon	Eesmärkide saavutamise indikaatorid on paljudel juhtudel fikseerimata. Kahel fikseeritud juhul (18–26-aastaste noorte juhitud mittetulundusühingute osatähtsus (%) aktiivsete mittetulundusühingute hulgas (kasv 4,6%lt 8le); 18–26-aastaste kandidaatide osatähtsus (%) kõigi kohalike omavalitsuste volikogu valimiste kandidaatide hulgas (kasv 6,5%lt 15le) ei ole indikaatorid vastuvõetavad, kuna suurenemine toimub teiste vanusegruppide arvel. Pole selge, miks on siinkohal noori eelistatud.	Selgitus. Arengukava koostamisel on seatud sihiks kooskõlastada esmalt arengukava strateegilised eesmärgid ning tegevussuunad ja liikuda seejärel indikaatorite sisustamise juurde. Tulenevalt strateegilise eesmärgi sõnastusest („noored on loov ja ühiskonda hoogsalt edasiviiv jõud – kultuuri, majanduse, keskkonna ja teiste valdkondade edenemise nügijad ja eestvedajad“) väljendab noorte juhitud mittetulundusühingute osatähtsus nii tegevussuundade kui tegevuste mõjusust. Siinjuures oleme seda meelt, et kõik vanusegrupid on ühiskonnas olulised. Noorte suurem valmisolek ning võimekus olla ühiskondlike muutuste algatajaks ja eestvedajaks, omab positiivset mõju ka kohalikele kogukondadele (sh järjepidevuse hoidmise ja tagamise seisukohalt). Indikaator „18-26-aastaste kandidaatide osatähtsus (%) kõigi kohalike omavalitsuste volikogu valimiste kandidaatide hulgas“ väljendab samuti strateegilise eesmärgi saavutamist, sealjuures noorte

			<p>kodanikuaktiivsuse kasvu. Ei saa nõustuda, et noorte osakaalu suurenemine mõjutaks negatiivselt teisi vanusegruppe. Arvestades, et 2016. aastal jõustus Põhiseaduse muudatus, mille kohaselt on alates 16-eluaastast võimalik anda hääл kohalike omavalitsuste valimistel, väljendab kandidaatide osakaalu suurenemine ka noorte valmisolekut vastutuse võtmiseks ning kohaliku kogukonna arengusse panustamiseks.</p>
423.	Riigikogu kultuurikomisjon / Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna fraktsioon	<p>Mahukas osa "Noortevaldkonna koostöö Euroopa Liidu ja teiste rahvusvaheliste organisatsioonidega" on sellisel kujul üleliigne.</p>	<p>Selgitus. Tulenevalt Vabariigi Valitsuse kinnitatud määrusest „Valdkonna arengukava ja programmi koostamise, elluviimise, aruandluse, hindamise ja muutmise kord“ on Eesti Euroopa Liidu poliitika eesmärkide kirjeldamine arengukava üks viiest lähtealusest. Seoste loomise formaat ning vajalikkus on kooskõlastatud eelnõu ettevalmistamise käigus riiklike strateegiadokumentide koostamist koordineeriva Riigikantseleiga.</p>
424.	Riigikogu kultuurikomisjon / Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna fraktsioon	<p>Seoses Eesti rahvastikustruktuuri kiire muutusega lähiaastakümnetel seisavad Eesti ühiskonna ees suured probleemid ning uus olukord, aga need ei ole seotud noortevaldkonna, vaid ühiskonna vananemisega. Edukas kohanemine vananemisega nõuab mitmekülgseid ettevaatavaid tegevusi nii riigilt kui ka inimestelt endilt, et täisväärtuslik elu ühiskonna, kogukonna ja perekonna liikmena oleks võimalik igas vanuses. Seega vajab riik vananemispoliitikat, mille eesmärk on toetada aktiivsena ja väärikana vananemist kui inimese elukäigu ja ühiskonna arengu loomulikuks osaks. Vananemispoliitika lähtekohaks on arusaam, mille kohaselt aktiivsust ja heaolu vanemas eas vormivad ühelt poolt eelmiste</p>	<p>Selgitus. Noortevaldkonna arengukava visioon – noored saavad elada tervislikku ja täisväärtuslikku elu ning on võimestatud muutma kogukonda ja riiki selliselt, et Eestis on maailma parim keskkond kasvamiseks, elamiseks ja eneseteostuseks – toetab teie tähelepanekut eelmiste eluetappide mõjust. Nõustume, et rahvastikustruktuuri muutumisega võivad Eesti ühiskonnas tõstatuda</p>

		<p>eluetappide mõju ning teisalt vananemisega kaasnevad muutused ja keskkond. Seega - juhul, kui riigil peaksid üldse olema rahvastiku vanusegruppidest lähtuvad arengukavad, siis vajaksime esimeses järjekorras arengukava, mis raamistaks riigi vananemispoliitikat.</p>	<p>erinevad probleemid. Küll aga näeme, et strateegiline planeerimine ning sihipärased tegevused noortevaldkonnas on laiemate probleemide ennetamise vaatest võtmetähtsusega. Toetades noorte iseseisvumist (sh erinevate oskuste ja kogemuste omandamist ning sujuvat sisenemist tööturule) ja tagades õigeaegse tugi- ja turvavõrgustiku kättesaadavuse, ennetame seeläbi noorte riskistaatusesse sattumist ning täiendavat survet (sh majanduslikku) sotsiaalvaldkonnale.</p>
425.	<p>Riigikogu kultuurikomisjon / Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna fraktsioon</p>	<p>Lisaks märkigem üldiselt, et seni kehtiv arengukavade koostamise protsess ei ole loogiline, kuna ei arvestata ühiskonna kui terviku ootusi. Kaasamisprotsessi käigus aktiivsemalt kodanikelt, kodanikeühendustelt ja sidus- ning huvigruppidele saadud sisend reflekteerib vaid kodanikkonna ühe osa hoiakuid. Pealegi pole arengukava tegelikel koostajatel kohustust ega ka võimalust neid kõiki arvesse võtta. Ühiskonna kui terviku põhiootuste fikseerimiseks tuleks "kaasamise" asemel või kõrval korraldada esindusliku valimiga arvamusküsitlusi. Tõsiselt tuleks kaaluda ka arengukavade menetlemisprotsessi muutmist. Küsitav on, kas sedavõrd ulatuslike ja pikaajase poliitika suunda määravate kavade kinnitamine on otstarbekas ilma parlamendi olulise panuse ja kinnitamiseta.</p>	<p>Selgitus. Arengukava eelnõu Lisa 3. Arengukava koostamise protsess ja kaasamine kirjeldab põhjalikult erinevate osapoolte ootuste ja hoiakute kaardistamist. Lisaks teie poolt kirjeldatud kodanikuühiskonna kaasamisel viidi protsessi alguses läbi ideekorje avalikkusele, kuhu kõigil huvitatud osapooltel oli võimalik sisendit anda. Koostöös Eesti Noorteühenduste Liiduga korraldati 2018. aasta sügisel Noortefoorum 2035 ning 2019. aasta sügisel ka üle Eesti osaluskohvikud. Muuhulgas võimaldas see oma mõtteid väljendada mitte-organiseerunud noortel (kes ei panusta aktiivselt erinevatesse kodanikuühendustesse). Sügisel 2018 leidis aset VI Noorsootöö Foorum „Tagasi tulevikku!? Loome tulevikuvisioni noortele koos noortega!“, millest võttis osa üle 200</p>

			noortevaldkonna töötaja, partneri ning noore. Arengukava eelnõu koostamisel on võetud aluseks ekspertrühmade järeldused ja teaduspõhised materjalid, mis arvestavad nii globaalsete trendide kui ühiskonna ees seisvate väljakutsete ning vajadustega.
--	--	--	--